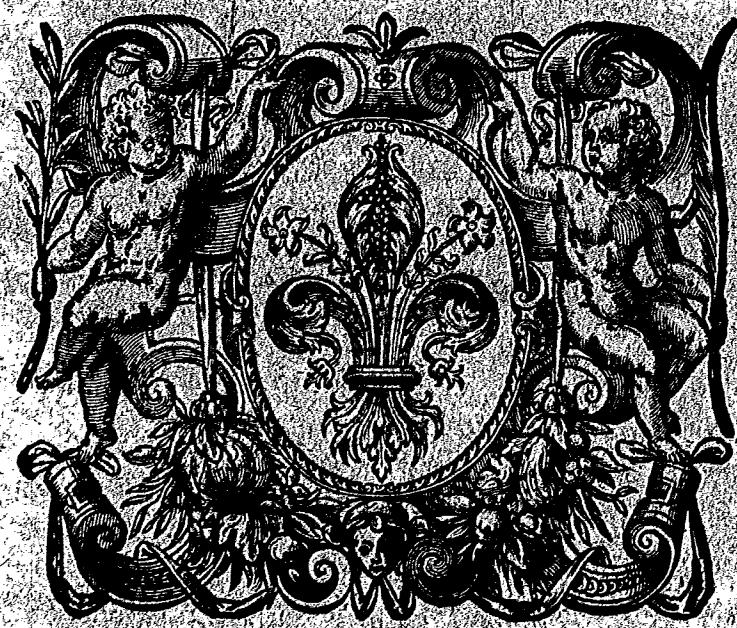

IN LIBROS
ETHICORVM
ARISTOTELIS
AD NICOMACHVM,

ALIQUIT CONIMBRICENSES,
cursus disputationes,

In quibus præcipua quadam Ethicæ disciplinæ
capita continentur.

Cum privilegio & facultate Superiorum.

LUGDVNI,
EX OFFICINA IVNTARVM.
CIC. ID. XCVIII.
CVM PRIVILEGIO.

APPROBATIO.

Ego F. Bartholomaeus Ferrera sacra Theologia Magister, et librorum censor, de mandato serenissimi Principis Alberti, Generalis in Lusitania reono Inquisitoris perlogi has quastiones cursus Comimbricensis in Ethica Aristotelis, nihilq; in eis inueni, quod Catholicae fidei, aut bonis moribus repugnaret. Olisipone 22. Iunij, Anno 1593.

F. Bartholomaeus Ferrera.

Facultas supremi sanctae Inquisitionis consilij.

Imprimatur hoc opus Olisip. 23. Iunij anno 1593.

Episcopus Eluensis. Jacobus a Sonsa.

Facultas Illustrissimi, ac Recuerendissimi Domini

Michaels a Castro, Archiep. Olisip.

Imprimatur Olisip. 20. May, anno 1593.

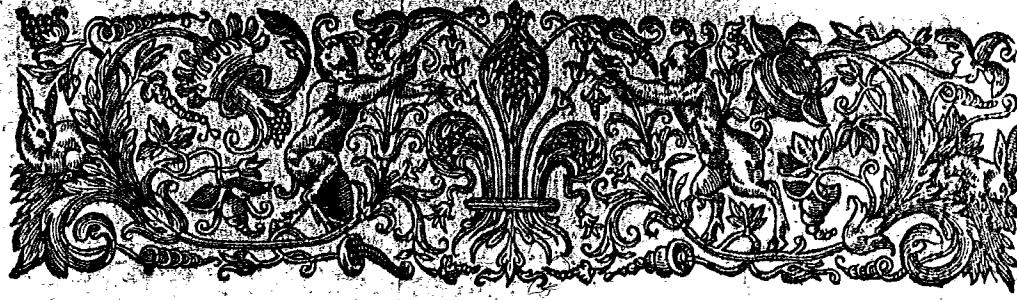
Archiepiscopus Olisponensis.

Facultas Regij Senatus.

Imprimatur Olisip. 25. Iuny, Anno 1593.

Hieronymus Pereirav. Melchior Damara.

De hac diuin.
ione Arist. I.
Top. c. 12. D.
August. 8. de
Civit. cap. 4.
Alcim. in lib.
de doct. Pla-
tonis. Euseb.
initio libri II.
de Prep. Eu.

PROLOGUE.

*De hac diuinis-
ione Arist. I.
Top. c. 12. D.
August. 8. de
Ciuit. cap. 4.
Alcim. in lib.
de doct. Pla-
tonis Enseb.
initio libri II.
de Prap. Eu.*

ERECTVM Philosophū neminē posse euadere, qui Moralis scientiæ præceptis imbutus non fuerit, planè indicat tum vulgata illa diuisiō, qua veteres Philosophiā, in Dialecticam, Naturalem, & Moralem distribuebant: tum quia vt ad bene, beatęque viuendum, ita ad recte Philosophandum, perspicere oportet quid honestum, quid turpe, quid amplectendum, fugiendū ve sit: cuius rei cognitio Philosophiæ Moralis propria est. Hinc iis, qui in bonarum artium curriculo versantur, doctrina hęc, quia ad alia tendentibus integra atque omnibus absolute numeris explicari nequit, aliquā saltem ex parte tradi solet, debētque. Quod vt commode seruari posset è re fore iudicauimus aliquot disputationes conscribere, in quibus potiora quædā ex his, quæ ab Aristotele libris Ethicorum ad Nichomachum sparsim tractata sunt, in ordinem sum, māmque redacta comprehendenderemus. Omisimus autē, vt in Meteororum, & Paruorum Naturalium libris, interpretationem Aristotelici contextus, non quod eum negligendum putemus: sed quia non quid ab aliis scriptum sit, aut scribi à nobis possit: sed quid Philosophiæ auditoribus, certo annorum spatio eis præscripto, enarrari queat, perpendimus.

I. G. I T V R scientiæ Moralis institutum, ac finis est, honeste viuendi rationem docere, probitate morū informare, atque ad felicem vitæ statum perducere. Et quia homo vt hoc pacto institui, informarique potest, vel spectatur in se, absque respectu ad multitudinē, ad quam alioqui pertinet, cum animal politicum sit, vel vt pars est domesticæ

*Huius doctri-
na scopus.*

Partitio.

communitatis: vel ut est totius Republicæ quasi mem-
brum: effectum est inde, ut hæc scientia tres contineat par-
tes, Ethicam siue Monasticam, Oeconomicam seu fami-
liarem, Politicam seu Civilem. Quarum prima mores ho-
minis in se absolute considerati componit: secunda dome-
sticam disciplinam tradit, & ad propriæ familij gubernationem erudit: tertia optimam Rempubl. instituit, atque
hominem dirigit, ut ea, quæ ad regni totius statum, & vni-
uersale bonū spectant, probè exequatur. De qua diuisione
Alcinous in lib. de Doctrina Platonis cap. 4. Philo Iudeus
in libro de Temulentia, D. Thom. in i. 2. quæst. 48. art. ii.
& initio lib. i. Ethic.

*Subiectum.**Ordo.*

S V B I E C T U M totius Moralis scientiæ (quod iam ex
dictis facile colligitur) est homo, ut liberè agit, & ut potest
bonis moribus excoli, humanamque felicitatem obtinere,
sic tamen acceptus, ut eius consideratio tripartitam illam
varietatem, de qua paulò ante egimus, comprehendat.
Ethicæ, ad quam, ut mox dicemus, Ethicorum libri perti-
nent, subiectum est homo primo modo sumptus.

Q V E M vero tum doctrinæ, tum dignitatis ordine, tota
hæc facultas, inter alias disciplinas locum vendicet, expo-
suimus in Physicis. E tribus eius partibus, Ethica doctrinæ
naturæque ordine reliquas duas præit: quia de re simpli-
ciori disputat, nimirum de homine secundum se instituen-
do: qui simplicius quidpiam est, quam familia, quæ ex sin-
gulis hominibus, & regnum, quod ex singulis familiis, ac
ciuitatibus coalescit. Item quia necesse est propriam vitam
priùs componere, quam ad familij, aut Republicæ gu-
bernaculum accedere. Quare & Aristoteles initio Ethico-
rum ad Nichomachum, proœmium quoddam toti

*In proœmio
totius operis.*

Morali doctrinæ communem adhibuit, & in cal-
ce eiusdem operis, se in progressu & de
Republ. & de ratione legum feren-
darum disputaturum
promisit.

Lege A
lib. i. Me
c. 6. & lib
cap. 4. &
Partibus
c. i. D. A
8. de Ciu.
Lactan. I.
cap. 13.

Lege Di
Laët. & P
rarch. in v
Aristot.

DE LIBRIS MORALIBVS ARISTOTELIS: PRIVATIM DE ETHICIS AD NICOMACHUM.

Lege Arist.
lib. i. Metap.
c. 6. & lib. 13.
cap. 4. & de
Partibus an.
c. 1. D. Aug.
8. de Ciu. c. 3.
Lactan. lib. 3.
cap. 13.

V M veteres Philosophi in solam rerū natura
lum peruestigationē, & scietiam incumberent;
primus Socrates, teste Xenophonte in lib. de eius Socrates.
dictis, & Cicerone I. Academ. questionum, dici-
tur philosophandi studium ad componendam
vitam inflexisse, eamq; disciplinam, quæ de moribus est, euoca-
tam ē cœlo, in urbibus domib;que collocasse. De qua subinde
multa præclarè scripserunt nobilissimi eius discipuli Plato, &
Aristoteles. Ac Platonis quidem extant Dialogi nonnulli, qui
ad mores priuatōs spectant, ut Memnon, Eutyphe, Philebus, Cri-
to: aliij, qui ad publicos, ut Leges & Respublica.

Plato.
Aristot.

A R I S T O T E L E S vero omnes huiusc doctrinae partes
varijs operibus complexus est, videlicet libris circiter centum
septuaginta octo. E quibus ad nos peruenere de Ethicis decē ad
Nicomachum: septem ad Eudemum: duo, qui dicuntur Ηθικὰ
μεγάλα, id est, Moralia magna. De domestica disciplina, duo,
qui appellantur Oeconomica. De gubernanda Republica octo,
qui Politica nuncupantur.

Lege Diog.
Laér. & Plu-
tarach. in vita
Aristot.

C AETERIS in præsentia omisis, quod attinet ad libros
Ethicorum ad Nichomachum, è quibus ea, quæ in hac disputa-
tione coniecimus, magna ex parte petita sunt: aduertendum
nonnihil de ipsorum Auctore dissidij esse. Nam Tullius quinto
de Finibus, suspicatur compositionis à Nicomacho Aristotelis filio.
Cui opinioni, quam aliij quoque fecuti sunt, fauet ipsa operis in-
scriptio. Dicuntur enim Ηθικῶν Νικομάχεων, id est, Moralium
Nicomachiorum. Quæ verba non obscurè significare videntur,
esse illos Nicomachi, id est, à Nichomacho scriptos. Afferendum

Dissensio
de auctore
Ethi. ad Ni-
com.

tamen communi interpretum aliorumque iudicio, eiusmodi li-
bros Aristotelicos esse, ut testatur doctrina conuenientia, brevi-
tas, & pondus sententiarum, argumentorum aculeus, contextua-
dictionis, & tota praeципendi ratio. Item quia in fine huiusc
operis remittit auctor lectorem ad suos libros de Republ. seu Po-
liticorum, & lib. 6. cap. 3. ad suos Analyticos, quæ opera constat
Aristotelica esse. Nuncupantur ergo ij libri Nicomachij, non
quod à Nichomacho compositi fuerint, sed quia sunt Nichoma-
chi, id est, Nichomachus non solum inscripti, sed etiam paternia
moris affectu donati.

Distributio
doctrinæ
Ethicæ Ni-
com.

DISTRIBUITVR hoc opus in libros decem: in quorum
primo agitur de fine, ad quem actiones humanae diriguntur. In
secundo de Virtutibus generatim. In tertio de principijs honesta-
rum actionum: in quo etiam inchoatur explicatio singularium
virtutum. In quarto continuatur earundem virtutum tractatio.
In quinto differitur de Iustitia. In sexto de Quinque habitibus
intellectus. In septimo de Heroica virtute, de Continentia, &
Incontinentia. In octavo de Amicitia, eiusque speciebus.
In nono quedam ad Amicitiam pertinentia tra-
duntur. In decimo de Contemplatrice
beatitudine disputatur:

* *

Z

DISPV T A T I O

P R I M A.

D E B O N O.

VIA Philosophiae Moralis institutum est hominem ad fœlicitatem perducere , quæ fœlicitas bonum quoddam est , & ultimus humanæ vitæ finis : acturi paulò post de fœlicitate , & iis, quibus ad eam peruenitur, prius de bono ac fine differemus : sed cursim , ac breuiter. Nam de fine eiusque multiplicitate , & causandi vi copiosè scripsimus in secundo Physicæ Auscultationis : de bono autem in quarto Metaphysicæ ex professo agendum. Atque ut à boni definitione exordiamur, querimus.

Q VÆ S T I O I.

Vtrum bonum rectè definiatur id, quod omnia appetunt.

A R T I C U L V S I.

Videri non rectè definiri.

N primo capite libri primi Ethicorum commendauit Aristoteles illam boni definitionem à veteribus, traditam , Bonum est , quod omnia appetunt. Non désunt tamen , qui eam minus probent eo potissimum argumento , quod homo non bona tantum, sed etiam turpia , malaque experit. Itaque præferunt illam , cuius auctor fuisse perhibetur Diogenes Stoicus, videlicet , bonum est id, quod est naturâ absolutum : quam etiam complectitur Tullius lib. 3. de Finibus. & Simplicius in Epitectorum cap. 5. et si hic paucis mutatis , aiens bonum esse ; quod secundum naturam cuiuslibet est, quatenus suam obtinet perfectionem. Plotinus quoque Enn. 6. lib. 7. cap. 19. censet bonum definiendum participationem primi boni, quod ex se bonum est.

*Definitio tra-
duta à Dioge-
ne.*

à Plotino.

Dionysj. * E R I T etiam qui aliam quærendam esse definitionem hunc in modum probare contendat. Natura boni per id appositi de- claratur, quod ad eius ratione maximè pertinet, sed ad rationem boni maximè pertinet se ipsum diffundere, & communicare: igi- tur bonum debuit definiri id, quod se diffundit, seu quod est dif- fusiū sui. Minor probatur in primis auctoritate D. Dionysij c.4. de Diuinis nominib. Deinde, quia videmus quanto aliquid emi- nentiorem naturæ gradum obtinet, tanto vniuersaliorem habere se communicandi appetitum, suāmque bonitatē latius diffunde- re. Nam imperfecta in peculiare bonum proprij individui dum- taxat perfecta in bonum speciei: perfectiora in bonum generis: Deus autem, cuius est infinite perfecta bonitas, in bonum totius entis fertur. Quare planum videtur nihil ad boni rationem ma- gis spectare, quam seipsum diffundere.

D. Th. 3. cons.
Gent. cap. 24.
Durā. in 2. d.
34. q. 3.

ARTICVLVS II.

Approbatur, enodatürque proposita boni definitio.

ON est tamen cur illa antiquorum definitio à nobis reiiciatur, quam communi Peripateticæ scholæ con- sensio amplexa est. Sed ad vberiorem eius intelligentiam sumendum h̄c erit, quod alibi fusius exponemus: videlicet, bonum, qua bonum, ex sua ratione formalí (et si alij secus opinentur significare relationem conuenientiæ: quandoquidem bonum est obiectū appetitus, & vnumquodque eatenus appetitur, quatenus conueniens est, vel conueniens putatur. At istiusmodi conuenientiam consequitur appetibilitas, vti propria affectio, habēs sese ad bonum, vndicolorem visibilitas: sicut enim color visibilitatis funditus est: ita bonum appetibilitatis. Quare si bonum ex sua formalī ratione spectetur, definiēdum erit id, quod cuique conueniens est: si verò expendatur secundum proprietates, quæ ipsum consequuntur, quarum una est appetibili- litas, rectè describetur id, quod ab omnibus est appetibile, seu (nam eodem recidit) quod omnia appetunt. Vnde iam liquet prædictam boni definitionem, aptam, idoneāmque esse: licet non à priori, sed à posteriori tradita sit, vt annotauit D. Thomas.

*Appetibilitas
n̄ se habeat
ad bonum.*

*Quid in pro-
posita defini-
tione expli-
ctetur.*

C A T E R V M Eustathius, aliisque nonnulli credunt eam non competere in bonum vniuersale sumptum, sed in supremum dumtaxat, summumque bonum, quod est Deus. Pro qua sententia facit, quod non omnia quodvis bonum particulare appetunt. Non enim ignis appetit bonam valetudinem, quam animal, nec animal superum locum, quem ignis. Nobis videtur in primis negandum non esse, eam definitionem suo modo accommodari posse summo bono, vt ad eum locum Diuus Thomas obseruat. Nam cùm omnibus rebus ingenita sit inclinatio ad bonum, om- nisque

*Lege Cap. in
2. dist. 34. q. 1.
art. 3. ad 2.
contr. 2. concl.
Ferra. 1. cont.
Gent. cap. 37.
Cae. 1. p. q. 3.
art. 1.*

nisi que actio in bonum feratur: & omne bonū sit quædam summi boni participatio: consequens est, ut omnia, saltem virtute, & implicitè in summum bonum tendant. Quod docet D. Augustinus decimo de Trinitate capite sexto. Et Boëtius tertio de Consolatione Philosophiae prosa secunda, tuerisque D. Thomas in prima secundæ quæst. i. art. 6. Et eius sectatores variis in locis. Verum quia ratio illa appetendi implicitè, & virtute, recondita est ac non ita propria, atque adeo definitioni minus apta, non videtur de illa intelligenda proposita definitio. Ac quod ab Aristotele in eum sensum nequaquam accepta fuerit, ex eo ostendī potest, quia eodem capite, quo definitionem hanc tradit, explicans quanam ratione omnia appetant bonum, & quodnam bonum id sit, docet ex finibus, & bonis, quæ appetuntur, alia amabiliora esse, alia minus amabilia. Itaque nomine boni, quod appetitur, non summum bonum dumtaxat, sed alia etiam peculiaria bona designat.

Nec obstat ratio in contrarium adducta: licet enim definitio illa singulis bonis primò non competat, quia non omnia quodvis particulare bonum appetunt: bono tamen in commune prædubio conuenit. Hoc enim expertunt omnia, cùm in singulis bonis, quæ res quæque optant, includatur. Ac bonis etiam particularibus prædicta definitio secundaria ratione aptari debet: quia & bona particulatum sumpta dici queunt appeti ab omnibus, quatenus vnaquæque res appetit suum bonum, & bonum cuiusque est id, quod vnumquodque appetit. Quo etiam pacto in primo Physicæ Auscultationis definitio illa principiorum, Principia sunt, quæ nec ex se, nec ex aliis, sed ex ipsis sunt omnia, principiis particulatum sumptis accommodatur. Dicuntur enim composita naturalia esse, id est, constare aut fieri ex iis principiis ita acceptis, quia licet non omnia è quibuslibet indefinite sint, vnumquodque tamen est ex suis.

Omnis appetitio tendit in summum bonum.

D. August.

Boet.

D. Thom.

QVOD attinet ad definitionem à Diogene traditam: Bonum est id, quod natura absolutum est: dicendum eam potius esse definitionem perfecti, quam boni: siquidem id rite perfectum appellamus, quod, qua tale, absolutum est in sua natura, seu, ut alii apertius declarant, cui nihil deest vel simpliciter, vel in suo genere. Itaque bonum & perfectum, & si apud Theologos & Philosophos pro eodem sæpe usurpentur: differunt tamen inter se, quod bonum, si secundum suam propriam, formalēmque rationem spectetur, significat relationem conuenientis: perfectum vero (intellige ut est quid transcendens, & ut cum ente reciprocatur) importat negationem defectus modo ante explicato.

Perfectū quid sit.

DE NIQVE definitio Plotini, & illa alia, quæ ex D. Dionysio colilitur, ita probandæ sunt, ut ea, de qua agimus, minimè improbetur. Potest enim vna eadēq; res diuersa cōsideratione alio, & alio modo aptè describi. Illud autem hīc obiter aduertere, cùm bonum dicitur diffusium sui, id sub quadruplici causarū genere

Quadruplicis causa genere bonū dici diffusum fui.

intelligi posse. Sub genere causæ finalis, quatenus motione metaphorica allicit appetitum. Sub genere causæ efficientis, quatenus aliud quidpiam efficit, ut lux lucem. Sub genere causæ formalis, prout se alteri tribuit ipsum actuando & perficiendo: quo pacto forma se materiae communicat: ad quem etiam modū pertinet ea communicatio, qua in mysterio incarnationis personalitas Filij humanitati assumptæ diuinitus tributa est. Sub genere causæ materialis, prout se alteri dat souendo, sustinendōve illud: quæ causalitas est propria materiae respectu formæ, & subjecti comparatione accidentium, quæ recipit. Ut igitur aliquid dicatur diffusuum sui, sat est aliquo horum modorum posse diffundi.

Quod autem obiiciebat, nos aliquando mala appetere, facile diluetur ab eo, qui dixerit, saepe nos appetere; quæ te ipsa mala sunt, ut tamen aliquam boni speciem induant. Vnde Aristoteles lib. 2. Physic. c. 3. text. 31. docet in iis, quæ optamus nihil referre, num ea bona sint, vel bona appareant, & capit. 1. libri 1. Politicorum ait eius, quod videtur bonum esse, gratia, omnes omnia agere, & in lib. de Communi animalium motione, Bonum ementitum, locum boni tenere.

D. Th. in 1.2.
q. 8. art. 1. &
1. Ethic. leg. 1.
Perr. 3. contra
Gent. c. 19.

ARTICULUS III.

Quonam appetitu omnia bonum appetant.

VRE h̄c quispiam r̄garit quonam appetitu omnia appetant bonum. Pro quo sciendum, appetitum aut esse innatum aut elicitorum. Appetitus innatus est propensio sibi auctore naturæ, qua vnum quodque ad ea, quod sibi conueniens est, inclinatur. Hic verò appetitus in tria membra diuiditur, in naturalem sensituum, & intellectuum. Appetitus naturalis, est appetitus innatus, quo res absque vlla notitia inclinatur in jd, quod sibi conueniens est. Atque hoc modo non solum appetitus quo materia exceptit formam, est appetitus naturalis: sed etiam vis intelligendi, quatenus est inclinatio ad intelligibile, imo, & facultas volendi, vt est propensio ad volibile, spectata in se absque vlla operatione. Appetitus sensitivus est appetitus innatus, quo res fertur in bonū sibi conueniens p̄eunte notitia sensus. Distribuiturque in irascibilem & concupisibilem, de quibus in progressu. Appetitus intellectivus, est appetitus innatus, quo res appetit bonum sibi conueniens p̄eua notitia intellectus: qui appetitus nihil est aliud; quam voluntas. Denique appetitus elicitus, est appetendi actus, quo potentia, p̄eente cognitione, fertur in suum obiectum. Huiusmodi sunt amor, spes, desiderium, aliæque id genus affectiones animæ, quibus in res ab intellectu, aut sensu proposatas incitamus.

Appetitus innatus.
Appetitus elicitorum.

Triplex appetitus innatus.
Appetitus naturalis.

Sensitivus.
Intellectivus.

HINC

H I N C facile iam erit propositæ dubitationi occurtere, vide-
licet appetitum, quo omnia bonum appetunt, esse indiscrimina-
tim quolibet ex iis appetitibus, quos recensuimus. Ut enim ex
ipsorum definitione constat, omnes in bonum feruntur, et si nec
codem pasto omnes, nec in cunctis rebus omnes insint. Nam ea,
quæ cognitione carent, appetitum naturalem duntaxat sortita
sunt; bruta naturalem, & sensituum: homines naturalem, sensi-
tuum, & intellectuum.

*Responso ad
proposita dub.*

E R I T tamen, qui ita obiciat. Appetitus sensitivus suapte na-
tura est propensus ad malum, ergo non omnis appetitus est in-
clinatio ad bonum. Probatur antecēdens, primum ex illis verbis
Genesios 8. Sensus hominis ab adolescentia sua proni sunt ad
malum. Quæ verba potissimum de appetitu sensitivo intelligun-
tur. Deinde, quia Concilium Tridentinum sess. 5. docet concu-
piscentiam (quæ est appetitus sensitivus) interdum vocari ab
Apostolo peccatum, quia à peccato est, & ad peccatum inclinat:
vnde & fomes peccati dici consuevit.

Obiectio.

Genes.

Concil. Trid.

H V I C obiectio occurrentum est appetitum sensitivum
dici inclinati ad malum, quia cum feratur in bonum iucundum,
vt in proprium obiectum, plerumque accidit, vt quod ei iucundum
& delectabile est; rectæ rationi, & legi diuinæ aduersetur.
Quo spectat illud D. Paul. ad Gal. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. At quamvis appetitus in istiusmo-
di malum, hoc est in id, quod à recta ratione alienum est, tendat,
ideoque peccatum & fomes peccati vocetur, vt Concilium Tri-
dentinum explicat, haud propterea ferri desinit in bonum natu-
ræ suæ conueniens: sicque adhuc ratum manet appetitum esse in-
clinationem ad bonum, accepta latè boni appellatione, siue id à
recta ratione desinet, siue non.

*Quo paulo
appetitus sen-
sitivus dicatur
inclinari
ad malum.*

Q V E S T I O I I .

Vtrum omnis appetitio feratur in bonum.

A R T I C U L U S . J.

Quibus argumentis pars negativa ostenditur videatur.

N HAC disceptatione ad negantem partem deflexere Gabrie in 2.d.6.q. Ochamus in 3.d.& qn. 13.ad. dub. 3. Angelus Moralium c. 2. alijque nonnulli asserentes posse voluntate appetere malum, quā ma-
lum: & repudiare bonum; quā bonum. Ait aut enim bonum bifaciā v̄surpari: uno modo, prout distribuitur in ho-
nestum, vtile & delectabile: altero, quatenus idem est atque vo-

*Assertores
partis negati-
vae.*

libile: similiterque malum vel sumi, ut dividitur in europe, inutile,
& molestum, vel ut idem est ac nihil: Tum statim voluntate
nihil posse appetere, nisi sub ratione boni posteriori modo:
posse tamen velle aliquid, non sub ratione boni secundum pri-
orem sensum: similiterque nihil posse nolle nisi sub ratione mali
secundo modo: posse tamen aliquid nolle non sub ratione mali
primo modo.

argum. PROBANT verò suam sententiam hisce potissimum argumentis. Ita se habet bonum ad appetitum, sicuti verum ad intellectum, sed intellectus potest intelligere falsum sub ratione falsi: ergo & voluntas potest appetere malum sub ratione mali

2. argum. Secundō voluntas est libera. ergo si hae in te experiri libertatem velit nihil obstat: quo minus extrahatur. Sed si deinde admodum

3. argum. Vix illi obdaberet, quod unius arbitrii non aliquid malum, qua
malum, optet. Tertio, qui æternis Inferorum suppliciis puniun-
tur, habent voluntatem ad malum obfirmatam, voluntque flagi-
tia, propterea quod scient illa Deo displicere. Quin etiam in hoc
vitæ statu, qui alios dñe peccatis mortem, dedecus, aliisque
eiusmodi, quia mala facta agitur voluntas appetit malum, qua
malum.

A R T I C V L V S I L

*Concluditur pars affirmativa: diluuntur aduersaria-
riorum argumenta.*

SS E R E N D V M tamen est omnem appetitionem tendere in bonum, ut docet Aristoteles libr. 8. Ethic. c. 1. lib. 1, de Repub. c. 1. lib. 3. de Anima cap. 10. libr. 6. Top. cap. 4. D. Dionysius 4. c. de Diuinis nominibus. D. Thom. in 1. 2. quæst. 8. art. 1. Durandus in 1. dist. 46. q. 2. Marsilius in 2. qu. 16. art. 5. Buridanus 3. Ethic. q. 5. & alij. Probaturque ex eo, quia bonum est obiectum appetitus. nulla vero potentia fertur nisi in suum obiectum. Secundò, quia quo vnumquodque melius est, eo magis ad suum honorem allicit id autem planè indicat bonitatem esse, quæ in qualibet re appetitum ad se rapit. Itaque licet obiectum formale voluntatis sit volibile, sicuti obiectum formale visus est visibile: tamen bonū, ut diuiditur in honestum, vtile & iucundum, non minùs latè patet, quam volibile, siue appetibile. Vnde absolute pronuntiandum est voluntatem nihil posse velle, quod non aliquam rationem boni, seu veram, seu adumbrataim obtineat.

A d primum argumentum eorum , quæ pro contraria parte attulimus , dicendum erit , ita se habere appetitum ad bonum , ut intellectus ad verum : quatenus sicuti intellectus y non assentitur nisi ei , quod ipsi tanquam verū offertur , nec dissensum exhibet , nisi ei , quod ipsi repræsentatur tanquam falsū : ita voluntas

non amplectitur nisi id, quod ei tanquam bonum obiicitur, nec repudiat nisi id, quod ipsi proponitur sub specie mali.

A d secundum, concessio antecedente negetur consecutio: non enim ad libertatem voluntatis spectat, ut possit in malum, qua malum est, renderet, alioqui posset vagari extra metas sui obiecti.

Q uia tamen suam experiri libertatem, habet rationem boni iucundi: non negamus posse quempiam velle aliquod malum sub ea notione: sed hoc non est velle malum, quam malum, sed ut apparet bonum, seu prout ob experientiam libertatis delectabile sit.

A d tertium respondendum, damnatos velle flagitia, & displacitiam Numinis diuini, sub aliqua tamen adumbratione boni, non quidem honesti, cum omnem honestatis amorem deposuerint, sed ut quidpiam sibi conveniens ad explendam iram, & odium in Deum, a quo puniuntur. Quod similiter dicendum de iis, qui aliis mala optant, nimis optare illa tanquam media ad capiendam vindictam, aliunde eiusmodi finem obtinendum, a quo tale obiectum aliquam boni similitudinem mutuatur.

Q V Æ S T I O I I I .

De divisione boni in commune.

A R T I C V L V S I .

Varia bonorum divisiones.

VÆNAM res essent in bonis numerandæ, & quæ bona quibus excelleret, magna fuit in scholis Philosophorum concertatio, ut constat ex iis, quæ tradidit D. Augustinus libr. 9. de Ciuitate Dei, c. 4. Cicero in lib. de Finibus, & 1. Academ. questionum. Seneca in lib. qui inscribitur, Quod in sapientia non cadat iniuria,

Se d omissis nunc eiusmodi controversiis, aliquot bonorum divisiones, quæ celebriores sunt, in mediū afferemus. Plato 1. de *Plato.* Legibus, distribuit bona in diuina & humana. Bona divina dixit esse prouidentiam, temperantiam, iustitiam, fortitudinem: humana valitudinem, formam, robur, diuitias. Aristoteles 1. Ethic. cap. 6. bonum diffundit in decem Categories, substantiam, quantitatem, qualitatem, &c. Idem lib. 1. Magnor. Moral. cap. 3. & 1. Rhetoricorum ad Theode&tem, cap. 5. post Platonem libro 3. de Legibus, docet bonorum alia esse bona animi, ut virtutes: alia corporis, ut vires, sanitatem: alia exteriora, ut diuitias, famam, honorem, dominatum. Quam distributionem tam Peripatetici, quam Academici veteres celebrarunt.

D. Auguſt.

D. Avgvſtinvs libro 2.de Libero arbitrio, capite 19.& in lib.de Cognitione veræ vitæ , cap.7. quādripartitam inculcat bonorum varietatem secundum quatuor gradus rerum,nimirū existentium , viuentium , sensibilium , & intelligentium. Idem super Psalm. 134 distribuit bonum in bonum, quod per seipsum bonum est,& in bonum, quod ab alio est bonum : hoc est in bonum per suam essentiam , & bonum participatione. Est autem solus Deus bonus per suam essentiam (quomodo Patres interpretantur illud Christi Domini, Lucæ 18. *Nemo bonus, niſi filius Deus.*) Tum quia solus Deus ex sua essentia independēter à quolibet alio bonitatem habet : tum quia omnis diuina perfectio, tam moralis , quam naturalis , & denique omnis formalis perfectio in Deo existens , vt potentia , sapientia , iustitia , est ipsa diuina essentia. Quod nulli creaturæ conuenit. Nec enim , verbi gratia, virtus, aut sapientia Angeli, vel hominis, ipſe Angelus, aut homo sunt.

A L I I ita diuidunt bonum, vt quædam sunt maxima, alia media, alia infima: vt maxima, facultates, quibus recte viuitur: media, animæ facultates, fine p[ro]p[ri]us, vt nec viuere , ita nec recte viuere quisquam potest: infima, bona corporis, & fortuita , temporariaque omnia.

ARTICVLVS II.

Distributio boni in honestum, utile, & iucundum.

R A T E R superiores diuisiones alia quoque est, quam afferunt Aristoteles libr. 2.Ethic.cap.3. D.Ambrosius in lib.de Officiis, cap.9. Tullius s. Tusculan. quæstio. alijque Autores communi consensu , nemp̄ in bonum honestum, utile, & iucundum, siue delectabile : cuius partitionis ratio explicatur à D.Thoma 1.part. quæst. 5.art. 6. in hunc ferè modum. Vnumquodque dicitur bonū prout appetibile est, & vt terminat motum , seu quasi motum facultatis appetentis. Motus autem terminatur simpliciter quidem ad ultimum: secundum quid verò ad medium, quo ad ultimum itur : & ultimum quidem, vel se habet vt res, quæ per se appetitur, vel vt quies in re adeptus. Necesse ergo est bonum trifariam dici, nimirum id , in quod tendit appetitus, tanquam in rem per se desideratam, vocatúrque bonum honestum: & id, ad quod fertur , tanquam ad medium, quo quidpiam assequatur, quod dicitur utile : & id , quod terminat motū, vt quies, siue delectatio , quæ capitur post adeptionem rei, quod nuncupatur bonum iucundum. Fit tamen interdum, vt vna eadēque res, diuersa consideratione, honesta sit , utilis , & delectabilis: vt dilectio Dei, quæ in se actio quædam honesta est, & ad beatam vitam consequendam utilis, & cum animi voluptate, delectationeque exercetur.

Ratio propos.

Posse in eadē
re trifariis bo-
ni ratiō nō in-
veniri.D.Dionys. 4.
c. de diu. nom.

EST autem prædicta diuisio, ut aduertit loco citato D. Thomas, non vniuocis, sed analogi, quod à suis membris inæquabiliter participatur. Primo enim dicitur de honesto: secundo de delectabili: tertio de utili, quia honestum appetitur propter se, utile propter honestum, delectabile verò possessionem tei comitatur. Legem etiam M. Albertum. i. part. Summæ, tract. 6. q. 26. membr. i. Capitulo in i. dist. 3. art. in solut. argumentorum.

DISPVTATIO SECUNDA.

DE FINE.

QVÆSTIO I.

Vtrum finis & bonum, idem sint.

ARTICVLVS I.

Questionis in utramque partem disputatio.

POSIT tractationem boni sequitur, ut de fine dispu-
temus. Ac primùm negatiua pars controuersiæ ex
eo ostenditur, quia bonum, qua bonum, significat
relationem conuenientiæ: at finis, qua finis, impor-
tat relationem cause finalis. Vnde & bonum defini-
tut id, quod cōueniens est: finis verò id, cuius gratia cætera sunt.

*Ratio boni,
& finis.*

SECUNDÒ, quia bonitas diuina comparatione actus diuini
amoris non habet rationem finis: alioqui diuina bonitas exerce-
ret causalitatem aliquam erga diuinum actum, sicque in Deo ali-
quid esset causatum, quod nefas est dicere. Quare aliquid bonum
est respectu alicuius, quod respectu illius non est finis.

CONTRARIO, quod finis & bonum idem sint potest
suaderi; primùm, quia id supponitur ab Aristotele libr. 2. Physic.
c. 3. text. 31. & 1. Eth. c. 1. Deinde, quia cùm bonū sit, quod omnia
appetunt, necesse est omne bonum habere viu ad alliciendum
appetitum, at quidquid appetitum allicit, vendicat rationem finis,
quia finis causalitas, ut in 2. Physic. Ausculta. lib ostendimus,
consistit in motione illa metaphorica, qua appetitus mouetur.

Aristot.

ARTICVLVS II.

Solutio questionis, & argumentorum explicatio.

DVERTENDVM bifariā quæri posse, utrū bonū,
& finis idem sint: nimirū vel formaliter, ita ut ratio
formalis virtusq; eadē sit, vel qooad fundamēti re-
ciprocationem; ita, ut nihil sit bonū, quod non etiā
rationem finis sorriatur, & cōtra: deinde hoc poste-
riori

riori modo, vel sumi actu, ita ut quidquid est actu bonum, sit actu finis, & è conuerso: vel potestate, ut omne bonum sit finis actu, vel potentia. Rursus vel accipi comparatione creaturarum dumtaxat, vel etiam comparatione Dei. Quibus positis triplici assertione respondemus. Prima sit Bonum, & finis formaliter non sunt idem. Hanc probat prima ratio superioris articuli: eandemque in eo sensu astruximus in Physicis loco citato.

1. assertio.

2. assertio.

Externe actiones Dei sunt gratia finis.

S E C U N D A assertio. Bonum & finis quoctunque modo sumantur, non sunt idem quoad fundamenti reciprocationem respectu Dei, si sermo sit de actionibus diuinis internis. Hanc demonstrat secunda ratio eiusdem articuli. Restinximus autem assertionem ad actiones internas Dei: quia externæ sunt propter finem, quatenus Deus unum opus propter aliud efficit, ut incarnationem Verbi diuini propter hominum salutem: & omnia propter se, iuxta illud Proverb. 16. *Vniverſa propter ſemeipſum operatus eſt Dominus.*

3. assertio.

Nō quidquid est actu bonū respectu alicuius, est actu finis comparatione eiusdem.

T E R T I A assertio. Bonum actu, & finis actu comparatione creaturarum non idem sunt quoad reciprocationem: sunt tamen aliquo modo idem, si secundum potestatem sumantur. Prior pars huius, ex eo ostenditur, quia licet omne, quod est actu finis rei creatæ, sit actu bonum (siquidem nihil mouet translatitia illa motione, de qua paulò ante diximus, nisi quod bonum & conueniens est, ut constat ex iis, quæ superiùs disputata sunt) non tamen quidquid est actu bonum, est etiam actu finis, ut patet tum aliis exemplis, tum in auro, quod ab eius contemptore minimè procuratur, aut appetitur: atque ita respectu illius non habet rationem finis, et si in se actu bonum quidpiam sit. Posterior pars eiusdem assertio inde constat: quia quidquid potest reddi bonum, & conueniens respectu alicuius, & si tunc comparatione illius non sit actu bonum & conueniens: potest suapte natura ab eo appeti, haberéque rationem finis respectu illius: & è conuerso, quidquid potest ab aliquo experi, & obtinere rationē finis comparatione alicuius, potest esse eidem bonum & conueniens, vel saltē, ut tale apprehendi.

Sol. arg. 1. art.

Q V A R E ad primum superioris articuli argumentum nō est cur respondeamus, cùm probet primam assertio: nec ad secundum, cùm probet secundam. Ad tertium, quod ad priorem eius partem attinet, dicimus nihil aliud velle Aristotelem locis citatis, quām finem & bonum esse idem fundamento (intellige cum ea moderatione, quā supra attulimus) hoc est, vnam eandemque sanitatem, & esse bonum & finem diuersa tamen consideratione. Ad reliquam partem eiusdem argumenti respondendum est, et si quodlibet bonum ad aliquem appetitum allicendum vim habeat, cùm necessariò sit conueniens alicui: non tamen oportere, sicuti monimus, quodlibet bonum actu exercere eam affectionem, in qua actualis causalitas finis consistit.

Q V A S

QVÆST. II.

Vtrum omni, ac soli naturæ intellectuali conueniat
agere propter finem.

ARTICVLVS I.

Argumenta partis negatiue.

N primis quod nō omni naturæ intellectuali com-
petat agere propter finem, videtur facile concludi-
x. arg.
posse. Primum, quia homines multa agunt citra de-
lectum, quæ proinde non faciunt gratiâ finis alicu-
ius. Secundò, quia cognitio intuitiva diuinæ essen-
tiæ non est propter finem, cùm sit ipse ultimus finis creaturæ in-
tellectualis, vt docet D. Augustinus 11. de Trinit. capit. 6. aiens D. August.
voluntatem videendi Deum habere pro fine ipsam visionem.
Tertiò, quia si omnis humana operatio esset propter finem, nul-
la esset actio humana otiosa: siquidem otiosum est id, quod fine
caret: cùm tamen & verba & opéra otiosa multa esse negari
non possit.

DE INDE quod non sola intellectualis natura agat propter 4.
finem, ostenditur, quia Aristoteles lib. 2. Physic. communi philo- Aristot.
sophorum assensu docet multisq; argumentis confirmat, totam
naturam corpoream gratia finis operari.

ARTICVLVS II.

Enodatio controværsiae.

VPLICI conclusione hæc quæstio explicandæ est. Prima con-
clusio.
Prima sit. Si agere propter finem absolutè sumatur,
omnia agentia, agunt propter finem. Probatur. Quia
omnia agentia, dum operantur, intendunt aliquod bo-
num, ad quod vel se ipsa dirigunt, vel ab auctore naturæ dirigun-
tur: operari autem hoc modo est propter finem operari. Secun-
dò, quia cùm multæ causæ sunt inter se essentialiter subordinatae,
sublata causalitate primæ, necessè est aliarum etiam causalitates
tolli: finis verò est omnium causarum prima, cui aliæ causæ essen-
tialiter subordinantur, vt constat ex iis, quæ in 2. Physic. lib. dis-
seruimus. Quare nisi finis moueat, nulla erit efficientis causæ mo-
tio, aut operatio. Vnde sequitur: omnes agentium actiones esse
propter finem.

SECUND A conclusio. Agero propter finem dirigendo sese. 2. concl.
ad illum, proprium est intellectualis naturæ. Hæc ex eo patet,

In lib. Ethic. Arist.

C quia.

*Ut res cognitio
tione carentes
in finem ten-
dant.*

*Opus naturae,
opus intelli-
gentiae.*

Sol. 1. arg.

Sol. 2.

Sol. 3.

quia seipsum dirigere est eius naturæ, quæ delectu, & arbitratu suo agit, quod iis omnibus, ac solis conuenit, quæ intelligendi, & appetendi vi prædicta sunt. Vnde cæteræ res dicuntur tendere in finem ab alio directæ, siue ferantur in ipsum aliqua notitia præeunte, ut belluæ: siue nulla, ut arbores & clementa. Tendunt autem hæc in finem impulsa à motore primo, id est, à Deo, eo modo quo sagitta fertur in scopum à iaculatorे directa. Ut enim sagitta ad scopum attingendum, impetuū recipit ab eo, à quo mittitur: ita agentia naturalia consequuntur propensionem ad suos fines à Deo, à quo formas & virtutem ad proprios motus obeundos sortiuntur. Vnde opus naturæ, dicitur opus intelligentiæ. Significatur autem prædicta inclinatio in diuinis litteris nomine ponderis, cùm dicitur Sapien. 11. Deum disposuisse omnia in pondere, ut explicat D. Augustinus lib. 4. in Genes. cap. 3. Quo spectat illud eiusdem Augustini 13. Confes. cap. 9. *Amor meus, pon-
dus meum, illo feror quicumque feror.*

A d primum verò argumentum eorum, quibus ostendi videbatur naturæ intellectuæ non competere propter finem agere, dicendum in primis id non ita conuenire tali naturæ, quasi illa sese dirigat ad omnes suas operationes, cum planum sit multos actus tam internos, quam externos citra omnem deliberationem à nobis exerceri: est ergo id intelligendum de actibus delibera- tis. Verùm etiam ij, qui liberi non sunt aliquod bonum, & finem spectant: licet non soleant appellari actus humani, quod non sint in hominis potestate, nec ab eo liberè administrentur.

A d secundum, duplarem esse finem, nempe obiectuum & formalem. Obiectiuus est res, quæ possidetur, formalis est actio, qua possidetur. Ad argumentum igitur dicendum cognitionem intuitiua diuinæ naturæ, siue beatificam visionem esse finem formalem: Deum verò, circa quem versatur, esse finem obiectuum. Nihil autem obstare quo minus eadem actio dicatur finis formalis, & tamen sit propter finem obiectuum, quatenus per eam finis obiectiuus immediate attingitur. *Quo modo se habet beatifica visio.*

A d tertium, non dici verba, aut opera otiosa, quod nullum omnino finem spectent, sed quod careant fine conuenienti, qui eis proximè apponi deberet. Ad aliud quid respondendum sit, patet ex dictis.

QVÆ

QVÆSTIO III.

Sit ne aliquis vltimus finis humanarum
actionum, an non.

ARTICVLVS I.

Dissolutio questionis.

Non hac controversia sit prima conclusio. In quolibet genere humanarum actionum dandus est aliquis finis vltimus. Hæc traditur ab Aristotele 1. Post. c. 3. & lib. 7 Phys. c. 3. & lib. 8. c. 5. & lib. 2. Metaph. c. 2. & 1. Ethic. c. 7. Probaturq; ex eo, quia sicut in mouentibus per se ordinatis, quorum scilicet vnum pendet ab alio in causando, non potest dari progressus in infinitum, sed necessariò deueniendū est ad aliquod primum, alioqui non esset motus; ita in finibus consistendum est in aliquo vltimo, quod sit primum mouens finaliter, in quo appetitus conquiescat; aliter nulla esset appetitus.

Prima conclusio.

HINC colligit D. Thomas in 1. 2. q. 1. art. 4. necessariò quoque dandum esse aliquod medium primum. Nam sicut intentio debet figi in aliquo fine vltimo, à quo voluntas incipiat moueri: ita dandum est aliquod medium primum, vnde incipiat executio, alioqui nunquam inciperet: v.g. adiudicat medicum ægrotus, ut venam tentet, & potionem prescribat, potionem ab eo prescriptam accipit, ut corpus extenuat: corpus extenuat, ut sanitatem consequatur. Ut igitur in hoc progressu appetitio ægroti terminatur in sanitatem, & à vocatione medici executionem orditum, atque iis demptis, nihil ægrotus circa sanitatem comparandam moliretur: ita in cæteris quoque appetitionibus idem evenerit.

Necessario da-
ri primum me-
dium.

SECUND A conclusio sit. Omnis appetitio tendit in ultimam finem, & in sumnum bonum. Hæc assertur ab Aristotele 1. Ethic. c. 7. vbi ait omnia, quæ à nobis experuntur, ob felicitatem expeti, est etiam D. Augustini 10 de Trinit. cap. 6. & lib. 13. eiusdem operis cap. 5. & Boëtij 3. de Consolatione philosoph. prosa 1. D. Thomæ cum Magistro Sent. in 4. d. 49. q. 1. ar. 5. quæstiuncula 1 & 3. contra gentes à cap. 7. Suadetur autem ex eo, quia quidquid appetitur, non nisi sub ratione boni alicuius appetitur: vel ergo eiusmodi bonum est omnino perfectum, atque ita est vltimus finis: vel non est perfectum omnino, sicq; appetitur in ordine ad perfectum: (semper enim inchoatio alicuius ad perfectionem ipsius ordinatur) pater autem imperfectum tam in naturalibus, quam in artefactis esse inchoationem perfecti. Quo circa D. Augustinus 13. de Trinit. c. 3. cum dixisset omnes homines velle esse beatos, & nolle esse miserios, subdit, quicquid aliud quisquam latenter uelit, ~~b~~ hac voluntate, qua omnibus sa is nota est, non recedit.

2. concl.

D. Argu.

Magister.

D. Aug.

SECUNDО, confirmatur eadem conclusio, quia ita se habet ultimus finis in mouendo appetitum, sicuti in aliis motibus pri-
mum mouēs. Ut ergo causæ secundæ non mouent, aut quicquam agunt, nisi concurrente ac mouēte prima, ita creata & secundaria appetibilia non mouebunt, nisi mouente fine ultimo.

ARTICVLVS II.

Obiecta, eorumq; solutio.

Obiect. 1.

SVNT tamen contra superiores conclusiones argumen-
ta. Contra primam hæc. Non repugnat dari pro-
gressum infinitum in finibus: ergo non necesse est
dari aliquem finem ultimum. Antecedens probatur,
quia avarus, qui finem starnit in diuitiis, nunquam iis satiatur:
sed alias, atque alias in infinitū desiderat iuxta illud Solonis apud
Aristotelem 1. Polit. cap. 5. Finis opum positus non est mortalibus
vllus. Igitur non datur in rebus apperendis terminus, in quo ap-
petitus consistat. Præterea in numeris datur subordinatio essentia-
lis, cū in iis inueniatur per se ordo prioris & posterioris. Nam ter-
narius sequitur per se binarium & ternarium quaternarius, sicq;
in infinitum: ergo non repugnat in finibus etiam subornatis, infi-
nitudinem reperiri.

Obiect. 2.

DE INDE contra secundam conclusionem hunc in modum
obiicitur. Multi, dum agunt, nihil de summo bono cogitant, multi
etiam beatitudinem constituerunt in diuitiis, & voluptatibus, &
ad hunc finem suas collimarunt actiones: igitur non quicquid ab
his appetitur, propter summum bonum appetitur.

Dilut. 1.

OBIECTIO. AD primum horum, concedendum est, quod eo probatur,
videlicet ut in causis efficientibus, ita & in finibus non essentia-
liter subordinatis, id est, quæ ita se habent, ut actualis motio
vnius ab actuali motione alterius non dependeat, haud incom-
modum esse dari progressum infinitum. Ex quo tamen non se-
quitur illam appetitionum infinitatem non tendere in summum
bonum, quatenus bona particularia, in quæ fertur, sunt parti-
cipations summi boni. Item ad id, quod de numeris obiicieba-
tur, dicimus numeros non crescere in infinitum, nisi proceden-
do à minoribus ad maiores: at minores non pendere à maioribus,
sed contra, nō enim binarius à ternario, sed ternarius à binario de-
pendet. Quo sit, ut in numerorū dependentia non detur progres-
sus infinitus.

Dilut. 2.

AD aliud, quo secunda conclusio oppugnabatur, respondendū,
quod iam ex dictis patet videlicet, ut quis in sumnum bonum ten-
dat, non opus esse de eo cogitare, vel ad ipsum actiones suas actu
explicito dirigere: sed sat est impetrere aliquid bonū, vel quod bo-
ni speciem habeat, cūm iuste necessariō summū bonum aliquo
modo participet.

Boët lib. 2. de
Consola. Phil.
D. Tho. I. 1. q.
2. & li. 3. cont.
Gent. & ca. 2. 5.
Tullius in lib.
de Fin. & in
quest. Tuscul.
Sene, in lib. de
Vita beat.

DISPUTATIO TERTIA.

DE FÆLICITATE.

QUÆSTIO 1.

Vtrum fœlicitas consistat in bonis externis.

ARTICVLVS I.

*Quæ argumenta ostendere videantur in iis
consistere.*

Boët lib. 2. de
Consol. Phil.
D. Tho. 1. 1. q.
2. & li. 3. cont.
Gent. & ca. 25.
Tullius in lib.
de Fin. & in
quest. Tuscul.
Sene in lib. de
Vita beat.

Non hac disceptatione sciendum in primis beatitudinem nihil aliud esse, quam summum hominis bonum. Quod à Boëtio 3. de Consolatione, Prof. 2. definitur, status omnium bonorum aggregatione perfectus: & à Tullio 3. Tusculan. quæst. secretis malis omnibus cumulata bonorum complexio. De nulla autem re apud Philosophos tanta dogmatum varietate certatum fuit, ut de hominis fœlicitate: de qua Aristoteles 1. & 10. Ethicor. Laetantius lib. 3. Diuin. institut. Diuus Ambrosius lib. 2. de Officiis. Clemens 2. Strom. Eusebius lib. 11. de Præparatione Euang. cap. 20. Diuus Augustinus 13. de Trinit. cap. 4. & 19. de Ciuit. Dei, cap. 1. vbi ait M. Varronem collegisse 288. sententias, quæ esse poterant, Philosophorum de Beatitudine.

*Quid sit bea-
titudo.*

*Mira opinio-
nū discrepan-
tia circa bea-
titudinem.*

Quoniam inter omnes constat fœlicitatem hominis, bonum esse, disquirendum occurrit in quonam bono ea consistat. Cum verò bonorum, vti superiùs diximus, tria sint genera, bona externa, bona corporis, bona animi, hæc tria ad controversiam dijudicandam breuiter percurremus. Sunt autem externa bona potissimum diuinitatè, potestas, honor, gloria; ex quibus posteriora duo eo inter se differunt, quod honor sit reverentia, quæ alicui exhibetur in testimonium virtutis, aut alterius excellentiæ, quæ in illo est, gloria verò, vt Diuus Augustin. lib. 83. quæst. 31. ait: *Est clara cum laude notitia: vel, vt definit Tullius in lib. de Inuent. Est frequens de aliquo fama cum laude.* In primis ergo, quod fœlicitas, hoc est summum hominis bonum, sit in opibus & diuinitarum affluentia, videtur posse ostendi, Nam fœlicitas est status omnium bonorum aggregatione perfectus, qui status diuinitatis maximè obtinetur: siquidem, vt s. Ethicor. c. 5. Aristoteles docet, omnia pecuniis possidentur, & vt dicitur Ecclesiastæ 10. *Pecunia obe-
diunt omnia.*

*Honor quid.
Gloria quid.*

1. argum.

Secundo, quod sit in potestate, & dominatu suadetur. *2. argum.*
Nam fœlicitas in eo consistit, quo homines ad Dei similitudinem

propriis accedunt, quod certe interuentu potestatis, ac regiminis assequuntur, vnde iij. qui aliis praesunt, in diuinis litteris Dii vocantur. Exod. 13. *Diis non detrahes.*

3. argum.

Pro Archia.

TERTIUS, quod in gloria, siue in honore sita sit, ostenditur. Nam in eo esse videtur, quod ab hominibus ardentius expetitur: eiusmodi verò est gloria, siue honor, ut testatur Cicero: *Trahimur, inquit, omnes laudis studio, & optimus quisque maximè gloria ducitur.* Est etiam eiusdem rei argumentum, quod nullius boni iacturam, tam iniquo animo patiuntur homines, quam honoris, & gloriæ.

ARTICVLVS. II.

Negatiuam partem questionis veram esse.

1. conclus.

Aristot.

2. conclus.

Deo quadripartita illa varietate externorum honorū, quatuor conclusiones statuemus. Prima sit. Felicitas non consistit in diuinitate. Probatur primum, quia summum hominis bonum non subiacet fortunae: siquidem bona fortuita, cuiusmodi sunt diuinitatē, absque studio rationis obueniunt: summum verò hominis bonum par est, ut non nisi per rationem, quae in homine potiorē locum obtinet, adipiscatur. Item, quia, ut docet Aristoteles I. Politic. cap. 6. diuinitarum duo sunt genera, quædam naturales, quæ videlicet à natura nobis ad usum tribuuntur, ut plantæ, iumenta, prædia: quædam artificiale, ut pecunia, quam ars humana ob facilitatem ad permutationes faciendas inuenit: est enim nummus aliorum bonorum fortunæ, tanquam communis mensura. Quod verò in nullo horum felicitas sit posita, ostenditur: quia diuinitatē naturales non comparantur sui gratia, sed ad sustentandam vitam, atque ita non sunt ultimus finis: multò minus autem artificiales, quæ propter naturales queruntur. Tercio id, in quo distribuendo maius est bonum, quam in possidendo, non potest esse summum bonum: siquidem hoc tale esse oportet, ut possessorem beatū reddat atque maius bonum est in distribuendis, quam in possidendis diuinitatē, ergo, &c.

SECUNDĀ conclusiōē, felicitas non consistit in potentia. Probatur, quia potentia humana instabilis est, nec hominis voluntati subiacet: & tam bonis, quam malis obuenit. Præterea potest qui quis ea in utramque partem bene & male vti. Item potentiam, & imperium comitatur odium, & timor. Quod pertinet vulgatum illud: *Necesse est multos timeat, quem multi timent.* & illud: Senecæ: *Simul ista posuit conditor mundi Deus odium & regnum.* Cùm ergo oporteat felicitatē ab hisce malis, & incommodis liberari, & ex omni parte innoxiam esse, patet non debere illam in potentia, & dominatu collocari.

TERC.

De hon
Plato s. de
gib. Aris.
Ethic. 11
1. Rhet. ca

*De honore
Plato 5. de le-
gib. Aristo. I.
Ethic. 12. &
1. Rhet. cap. I.*

T E R T I A conclusio. Fœlicitas non consistit in honore. Pro-
batur, quia, ut disputat Aristoteles, Ethic. cap. 5. beatitudo debet
esse in beato: honor vero est in eo, qui honorem exhibit, non cui
exhibitetur. Item, quia honor impenditur ob aliquam excellen-
tiam, estq; illius quasi testimonium: hominis autem excellentia,
& dignitas in ipsa eius beatitudine maximè continetur. Quo sit,
ut possit quidem honor beatitudinem cōsequi, non tamen ipsa
beatitudinis rationem in se formaliter includens.

3. conclus.

Q V A R T A conclusio. Fœlicitas non consistit in gloria, seu
fama. Probatur, Nam fœlicitas est solidum, verumq; bonum: sæ-
pè autem contingit gloriam, & famam fucatam esse, ac falsis po-
puli rumoribus collectam: cum saepè homines decipientur, &
arbitru suò quæ volunt in vitramque partem de aliis prædicent.
Item, quia gloria reddit homines elatos, & insolentes, quò per-
tinet illud Senecæ: *Qui vixit notus omnibus, moritur ignotus sibi.*

4. conclus.

ARTICVLVS III.

Solutio argumentorum primi articuli.

R E G U M E N T A primi articuli hunc in modum sol-
uenda sunt. Ad primum dicendum omnia pecunia
possideri, eidemque obedire: omnia inquam non
simpliciter, ut planum est: sed omnia venalia, quatenus ea omnia pecunia comparantur: tum etiam quia
plerique diuitibus obtemperant, & ad eorum se nutus effingunt.

Dilect. 1.

A d secundum respondendum, et si dominatu fiant homines
admodum similes Deo: aliud tamen esse, quo ad Dei similitudi-
nem proprius, & excellentiori modo accedant, nimirum eam con-
templationem, in qua, ut progressu dicemus, hominis felicitas
consistit.

Dilect. 1.

A d tertium vehementius esse contemplationis desiderium,
in qua sita est fœlicitas, quam honoris cupiditatem. Nec obstat
quod multi tam grauter ferant honoris iacturam, ut eam etiam
aliorum bonorum, quæ ad animum pertinent amissione pluris fa-
ciat: id enim ex deputato affectu, & ambitionis studio prouenit.

Dilect. 1.

QVÆSTIO II.

Vtrum fœlicitas consistat in bonis corporis.

ARTICVLVS I.

Argumenta pro parte affirmativa.

DON A corporis potissimum sunt: voluptates sensuum
valerudo, pulchritudo, robur. Quod in his fœlicitas
sit collocata, haec argументa videntur ostendere: Fœ-
licitas est in eo, quod propter seipsum expedit: sed
ita

1. argum.

Aristot. ita se habet voluptas, ut testatur Aristoteles 10. Ethic. cap. 2. aiens ridiculum esse ab aliquo querere, cur delectari velit. Igitur felicitas est in voluptate. Corroboraturq; argumentum: quia, ut summa miseria in doloribus: ita summa beatitudo in dolorum vacuitate, & delectatione videtur ponenda.

1. argum. SECUNDÒ id quod ipsum esse, & vitam hominis conseruat, est summum hominis bonum: atqui valetudo conservat ipsum esse, & vitam hominis, ut patet: ergo valetudo est summum hominis bonum. Accedit quod valetudo vitam maximè iucundam reddit: ac sine illa nec sensuum functiones, nec ipsa contemplatio suavis est. Ideoque scitè dictum est à D. Augustino in lib. de Bono coniugali, cap. 23. Melius esse habere Zachæi statuam, et si contraëtam, & breuem cum sanitate, quam Goliæ, cum febri: & à Platone in Gorgia, optimū esse valere, secundò formosum esse, tertio diuitias possidere nulla fraude quæsitas.

D. Aug.

Plato.

3. argum. TERTIUM, quod beatitudo collocanda sit in pulchritudine ostenditur, quia pulchritudo, quæ definitur apta membrorum compositione cum coloris suavitate, videtur præcipuum hominis ornamentum: adeò, ut præstans forma communibus suffragiis imperio digna iudicetur, & oris venustas ipsam virtutem grauiorem, amabiliorēmque reddat, vt Latinus Poëta significauit illo carmine:

Euripides.
Gratior & pulchro veniens a corpore virum.

Virg. s. v. m.

ARTICULUS II.

Astruitur pars negativa.

1. argum.

ROPOSITÆ questioni hæc conclusio satisfacit. Felicitas non consistit in bonis corporis. Huiusc conclusionis statem hæc argumenta satis ostendunt. Nam si esse hominis continetur animo & corpore: & esse corporis pendet ab animo, atque ipsum corpus propter animū est, sicuti materia propter formam, & instrumenta propter motorem: igitur omnia bona corporis ad animi bona tanquam finem conferuntur: atque adeò fieri nequit, ut beatitudo, quæ est ultimus finis, proindeq; ad nihil aliud referri debet, in bonis corporis posita sit.

2. argum. SECUNDVM. Summum hominis bonum non potest esse homini, & belluis commune: sed ita se habent bona corporis. *Lege Phn. lib. 10. cap. 69.* Non igitur in iis consistit humana felicitas.

3. argum.

TERTIVM. Multa animantia rationis experientia corporis bonis homini excellunt: quædam enim diuturniora sunt, alia robustiora, alia velociora: igitur si felicitas constituta esset in bonis corporis non præstaret homo, dignitate finis, ceteris animantibus.

QVARTV. Summa felicitas excludit omne turpitudinis dedecus, & miseriam: alioqui idem simul esset miser & beatus: at bona corporis possunt inueniri simul cum vitiorum turpitudine & infamia: ergo felicitas non est in iis bonis constituta.

ARTICVLVS III.

Priuatim, quod felicitas non sit in voluptate.

Lege Laert. li.
3. cap. 7. Sene-

cam libro de

Vita beata.

Laertium lib.

10. de vit. Ca-

stru v. Beat.

her. 2. M. Al-

bert. 1. Ethic.

tract. 5. c. 7.

I R C A voluptatem peculiariter aduertendum varia de illa extitisse philosophantium dogmata. Nam qui-
dam eam malum esse dixerunt: alij neque bonū, neq;
malum: alij bonum, & ex iis nonnulli in ea felici-
tem posuere: alij quidem in voluptate animi, quæ ex contemn-
tatione rerum & actione virtutum oritur: alij in vtrâque volup-
te, animi videlicet & corporis, & in indolentia, siue dolorum &
molestiarum vacuitate: atque ita sensisse Epicurum affirmat Tor-
quatus apud Ciceronem 2. de Finibus, & Seneca in lib. de Vita
beata. Hic autem error quatenus sumit voluptatem pro ea quæ
ad corpus pertinet, quomodo præsentē attingit disputationem,
refellitur tum iis omnibus rationibus quibus ostensum fuit felici-
tatem non esse in bonis corporis constitutam: tum speciatim
argumento illo, quod affert Aristoteles 7. Ethic. cap. 11. nimis Ariji.
quia voluptates corporis impediunt prudentiam, & quod vehe-
mentiores sunt, cō densiorem menti caliginem offundunt, & ra-
tionis ac iudicij arcem occupant, animumq; illecebris in serui-
tutem pertrahunt, & ita deiiciunt, vt nihil magnum, aut excell-
ens molatur: Vnde illud Senecæ in lib. de Vita beata, cap. 7. vo-
luptatem s̄p̄ius inuenias latitatem ad tenebras, captiuatam cir-
ca balnea, & sudatoria mollem, eneruata mero atque vnguen-
to madetem, pallidam obfuscata, in medicamentis inuolutam.

D E I N D E confirmatur idem institutum, quia summi boni
adeptio debet esse stabilis, & eiusmodi, vt eam non consequatur
tristitia: at multò secus habent voluptates corporis, quæ, vt ait
Philo Iudæus in libro de Gigant. canum more primum adblan-
diuntur, tunc repente mutatae morsum insigunt insanabilem,
quod Boëtius lib. 3. de Consolat. metro 7. ita cecinit.

Boët.

*Habet hoc voluptas omnis
Stimulis agit furentes,
Apiumq; par volantum.
Ubi grata mella fudit,
Fugit e& nimis tenaci
Ferit icta corda morsu.*

Lege D. Augustinum lib. 5. de Ciuit. Dei cap. 20. vbi affert tabu-
lam quandam, quam philosophi nonnulli ad ingerendum pu-
dorem iis, qui corporis voluptatibus virtutes metiebantur, pin-
gebant, in qua voluptas in sella regali quasi delicata quædam re-
In lib. Ethic. Arist.

D

gina

Opiniones Phi-
losophorum de
voluptate.

Tullius.
Seneca.

Ariji.

Philo.

Boët.

D. Augusti.

gina consideret, eiq; virtutes famulæ subiicerentur obseruantes eius nutum, vt facerent quod illa imperaret. Cuius etiam tabulæ meminit Iullius 2. de Finib.

ARTICVLVS IV.

Respondetur argumentis in contrariam partem adductis.

Sol. 1. arg.

ARGMEN TA initio proposita hunc in modum explicanda sunt. Ad primum dicendum summum bonum

experi propter se, voluptates autem, saltem ex intentione primaria, auctoris naturæ datas esse gratia operationū, vt agen-

tia suauius ac promptius munia sua obeant: quemadmodum sal-

non propter se, sed ad condiendos cibos adhibetur. Itaque volu-

ptates si ordinate & ex primarij illus instituti regula appetantur,

non propter se, sed propter actiones quærentur. Aristoteles au-

tem loco illo decimi Ethicorum delectationem & operationem,

ex qua delectatio percipitur, non tanquam duo, sed tanquam vnum

quid accepit: quasi diceret ridiculum esse quærere, cur quis ope-

rando delectari, & delectando operari velit: præsertim cum no-

tum sit appetitum voluptatibus magnopere allici & deliniri. Ad

confirmationem eiusdem argumenti dicimus summam miseriam

non esse positam in doloribus, sed in opposito, seu priuatione eius

boni, in quo summa fœlicitas est: de quo postea.

Lege D.Tho.
3. contra Gent.
cap. 26. & in
1. 2. quæst. 4.
art. 2. Fer. &
Cate. ifsdem
loc.

Sol. 1. A secundum negandum est antecedens, & ad reliquam ar-

gumenti partem dicendum quantummodo concludere valetudi-

nem ad naturalem huius vita beatitudinem & iucunditatem re-

quiri, eandemq; ex sententia Platonis inter bona corporis prin-

cipem locum habere, non tam in ea fœlicitatem consistere. Ad

Sol. 3. tertium, pulchritudinem præcipuum esse ornamentum non to-

tius hominis, sed corporis, ac tametsi virtutem ipsam decoreret,

non ideo homini maiorem decoris excellentiam, quam ipsius vir-

utis actum, contemplationemque conciliare.

ARTICVLVS III.

Vtrum beatitudine constat in animi operatione.

ARTICVLVS I.

Affruitur pars affirmativa.

ANIMI bona Vm oporteat fœlicitatem in eo, qui fœlix dicitur, insi-
dere, & ex superiorē discepratione constet fœlicitatem non esse in bonis corporis, consequens est vt in bonis

animi sita sit. Rursus cum animi bona, si generatim loquamur, sint potentiae, habitus, & operationes: duo vero propria ad ope-

rationem ordinentur, fœlicitas autem propter se expetatur: uti-

que afferendum erit fœlicitatem in animi operatione consistere.

Quod docet etiam Aristoteles 3.lib. Ethicorum cap. 7. & lib. 10.

cap.

cap.6.& lib.2.Polit.cap.3.& lib.2.Magnor.Mor.cap.10.potestq;
inde confirmari , quia beatitudo est vltima hominis perfectio;
vnumquodque autem tunc perfectum est , cùm in actu existit:
vltimus verò actus in iis , quæ operationem vendicant , est ipsa
operatio.

Obiect.
Lege D.Tho.
.contra Gent.
ap.26. & in
l.2 qnaſt.4.
art.2.Fer. &
Caiet. uſdem
oc.

O B I I C I A T tamen aliquis Beatitudo definitur à Boëtio sta-
tus omnium bonorum aggregatione perfectus : igitur beatitudo
non consistit in operatione ; sed potius in statu ; & quasi habitu.
Secundò , si beatitudo in operatione consisteret , nemo , nisi cùm
actu talem edit operationem , esset fœlix appellandus , hoc autem
absurdum est , cùm ex eo sequatur eundem hominem breui tem-
pore nunc beatum esse , nunc infelicem : ergo &c. Tertio , Habitus
est perfectior actu : igitur beatitudo in habitu , non in actu , siue
operatione collocari debet. Antecedens probatur , quia habitus
est tum principium actuum , tum finis sui actus , cùm ab habitu
eliciatur actus , ideoque hunc frequentemus , vt illum perficiam-
mus. Item quia stabiliora perfectioris conditionis sunt , vt docet
Aristoteles 3.Ethic.cap.1.habitus vero ex suo genere stabiliores
sunt , cùm hi permaneant , illi confestim euanescant.

Dilut.1.
Obiectio.

A D primum horum respondendum ex D.Thoma in 1.2.q.3.
art.2.Cùm beatitudo definitur status , solùm iudicari beatum esse
in statu boni perfecti. Itaque propositio illa , Beatitudo est sta-
tus , non est essentialis , formalis y.e. , sed causalis , vt ibidem anno-
tauit Caietanus , quasi dictum sit beatitudinem esse causam sta-
tus perfecti. Ad secundum , vt quis fœlix vocetur , sat esse versari
in actione , vti ratio p̄aſcribit , & vitæ huius conditio , atq; hu-
mana imbecillitas fert. Quod attinet ad tertium argumentum ,
quo petitur habitus ne , an actus perfectior sit , afferendum aetum
simpliciter perfectiorē esse habitu. Primum , quia vnumquod-
que vt minus dependet , ita excellentioris naturæ est , at minus
dependet actus ab habitu , quam contra : siquidem habitus na-
turalis , de quo loquimur , non nisi per actum gignitur , cùm ta-
men actus absque habitu elici possit. Secundò , quia p̄ficiatius
est id , cuius gratia aliud est , vt docet Aristoteles 2.Physic.cap.3.
text.31.& 1.Magnorū Moral.cap.1.habitus autē propter actum
est , tanquam propter quidpiam optimum , vnde Aristoteles 7.
Physicor.cap.3.text.17. definit virtutem dispositionem perfecti
ad optimum , hoc est , vt ibidem D.Thomas interpretatur , qualiti-
atem qua subiectum aptè perficitur ad exercendum actum , qui
comparatione habitus virtutis optimum quidpiam est. Quare
non videtur negandum actum absolutè p̄ficiare habitui , saltem
in naturalibus. Quid verò de supernaturalibus iudicandum sit ,
quod à quibusdam in vitramque partē disputari solet , non est hu-
ius loci constituere.

Dilut.2.

Dilut.3.

*Actus perfe-
ctor habitus.*

Aristot.

I s autē , quæ contra nostram assertionem de naturali actu
objecta sunt , facile respondebit qui dixerit , et si habitus sit

principium actus, & causa æquiuoca illius, non proinde nobiliorum esse, cum non sit causa æquiuoca principalis, sed instrumentaria. Item licet operemur, ut habitus perficiamur, tamen cum ipsa habitus perfectio sit gratia operationis, ut videlicet promptius & suauius operari possimus, ratum manere finem habitus, esse operationem.

A d secundū dico cum Richardo in 4.d.49.in 1.princip. q.4. pronuntiatum Aristotelis intelligendum ceteris paribus, quod in re proposita non evenit, ut ex dictis constat, cum operatio aliunde maiorem habeat perfectionem.

ARTICVLVS II.

In quanam operatione felicitas posita sit.

Multiplex diuisio felicitatis.

Beatitudo super naturalis alterius vita.

VT autem doceamus in quanam operatione beatitudo consistat animaduertendum est beatitudinem duplarem esse, supernaturalem & naturalem: rursus utramlibet harum bipartito diuidi, nimirum supernaturalē in eam, quae ad hanc mortalē vitam, & in eam, quae ad aliam vitam pertinet: item naturalem in speculativam & practicam.

SUPER NATURALIS beatitudo, quae in alia vita obtinetur, consistit in intuitu divinæ naturæ contemplatione, ut sentit D.Thos.3.cōtra gent.cap.25.& 26.& Quodlib.8.art.19.eiusq; sectatores variis in locis, & alij contra Scotum in 4.d.49.q.4.& 5. Henticum Gandauensem in summa art.49.q.6. Egidium quodlib.3.q.19. aliosq; non paucos afferentes prædictam beatitudinem sitam esse in actu amandi Deum clarè visum: item contra D. Bonauenturam in d. q.49.1.p.distinct. q.5. M. Albertum dist. 48. art.4. Alensem 3.p.q.23. memb.1.& 4.p.q.92.m.2.art.4.& alios, qui eam collocant in utroque actu simul, intellectus & voluntatis, hoc est intuitu contemplatione divinæ naturæ, & in amore seu fruitione eiusdem.

SENTENTIA D.Thomæ, quam eius assertores multis argumentis confirmant, breuiter hoc modo ostendi potest. Beatitudo formalis nihil est aliud, quam adeptio & possessio finis ultimi: atqui sola clara Dei visio hoc sibi vendicat: ergo ea sola est beatitudo. Maior ista confitetur apud omnes, colliturq; ex illis verbis primæ ad Corin. 13.5. Sic currite, ut comprehendantis, & primæ ad Tim. 1.4. apprehende vitam æternam: Minor probatur, quia voluntas non est potentia apprehendens, sed appetens, & eius actus non est apprehensio, sed inclinatio, qua trahitur ad rem amatam, iuxta illud Divi Augustini libro decimotertio confessionum capite nono: Amor meus pondus meum: intellectus autem est potentia apprehensiva, quæ ex suo peculiari modo operandi trahit ad se obiectum, sibique præsens & unitum possidet, ergo &c. Item summa beatitudo consistit

Ad Corint.

D. August.

Lege in 2.d.4 art.1.

consistit in operatione omnium perfectissima, sed intuitiva contemplatio diuinæ essentie est huiusmodi ut in ea summa beatitudo consistit. Probatur assumptio, primum quia potentia, à qua elicitur, nempe intellectus, est omnium nobilissima, vt docet Aristoteles 10. Ethic. cap. 7. & 8. quod ex eo quoque suadetur, quia obiectum intellectus est simplicius, & abstractius obiecto voluntatis, cum intellectus perfecto actu feratur in rei, abstractando ab existentia: voluntas vero actu perfecto nihil, nisi cum ordine ad existentiam appetat. Nemo enim pecuniam. V. G. nisi vt eam possideat, optat amat. ve.

Q uod ad supernaturalem huius vitæ beatitudinem spectat, cùm istiusmodi beatitudo sit tendentia quedam ad supremam illam felicitatem, de qua proximè differimus, vtique oportet eam in actione charitatis supernaturalis potissimum contineri: quia talis tendentia maxime fit per actions meritorios, quos partim elicet, partim imperat charitas. Quare & Christus Dominus, cælestis disciplinæ magister in sermone de beatitudinibus huiusc vitæ beatitudinem in virtutum actionibus constituit. Nec obstat, quod voluntas, in qua insidet charitas, secundum gradum ordinemque naturæ minus perfecta sit, quam intellectus: sat enim est eam perfectiore esse, si spectetur quoad rationem & officium tendendi per actiones meritorias ad cœlestem patriam, & Dei visionem, tanquam ad ultimum terminum creaturæ intellectualis.

*Beatus su
pernaturals
huius vite.*

Matt. 5.

I t a q u e non probatur nobis eorum sententia, qui supernaturalem huius vitæ beatitudinem præcipue in cognitione supernaturali Dei, sive in dono sapientiae collocant. Etenim licet donum hoc, aliaque eiusmodi, quæ nostris animis diuinitus infunduntur, ad beatam vitam promoueant: ea ratiō promotio in actionibus charitatis præcipue consistit. Charitatis, potius diximus, quam gratiae, quia gratia ex eorum sententia, qui eam à charitate distinguunt, quam magis probamus, non propriè, vel saltem non immediatum dicitur operandi principium, sed charitas. Beatitudo autem cùm in operatione sit, ei habitui, à quo talis operatio proximè oritur, tanquam fonti, ac principio ascribenda est.

P o r a d naturalis huius vitæ felicitas duplex est, vt ante monuimus, docetque Aristoteles 10. Ethic. à cap. 7. altera practica, quæ vitæ actiæ finis est, altera contemplativa, quæ est vitæ contemplatiæ finis. Felicitas practica, cùm necessariò sita esse debeat in actione vitæ practicæ, vtique consilit in operatione secundum virtutem moralem, maximè prudentiam, quæ est virtutem regula, arque inter eas principatum obtinet. Contemplativa sita est in contemplatione, potissimum Dei, & aliarum etiam substantiarum materiæ expertum: siquidem hæc est nobilissima speculatiæ intellectus operatio: nec in hoc statu (nulla habita ratione alterius vitæ) ad quam tendimus, & in qua supernaturalem

*Felicitas
practica.*

*Felicitas c
ontemplativa.*

*Lege D. Tho.
in 2. d. 41. q. 1.
art. 1.*

beatitudinem nos ad epturos speramus.) secundum naturam vires
perfectiori modo Deum possidemus.

ARTICULUS III.

Enodatur felicitatis definitio ab Anist. tradita.

*Definitio fæ-
licitatis.*

IN C non difficile erit intelligere definitionem felicitatis traditam ab Aristotele i. Ethicorum. cap. 7. Felicitas est operatio animae per rationem, aut non sine ratione, secundum virtutem in vita perfecta. Dicitur enim operatio animae per rationem sive intellectum, id est, operatio edita a potentia intellectiva: vel non sine ratione, id est, vel ab intellectu prescripta, & reuulgata: siquidem actiones humanae, vel ab intellectu per se aliquntur, vel ab aliis potentibus, quas intellectus regis, & gubernat. Dicitur, secundum virtutem, quia oportet actionem, in qua felicitas ponitur, studiosam esse, rectaque rationi consentaneam. Additur postremo, in vita perfecta, quia ut una hirundo non facit veritatem nec dies unus unave operatio reddit hominem felicem: proindeque ut quis felix dicatur, oportet totius vite decursus aut longo tempore eam actionem, in qua beatitudo consistit, exercere.

*Cui felicitati
conueniat tra-
dicta definitio.*

PROPOSITA definitio si in eo sensu, quem praefecit, accipiatur, utique felicitatem practicam, quam speculativa conuenit, ut consideranti planum erit: ex mente tamen Aristotelis, qui, loco superiori adducto, de felicitate dum taxat actionem differit: soli actiones conuenit, atque adeo secundum eam limitationem nominis virtutis sola virtus moralis accipienda erit, in cuius actione tantum actiones felicitas collocatur.

NON VLLA hic aduertes. Primum est, cum in hac vita tot eternis & incommode animi corporisque obnoxia, neque actiones, neque contemplativa felicitas perfecte possideri queat, neutrā in hoc statu appetitum hominis perfecte satiate, esto illum aliquo modo expleat: quatenus prudens & sapiens eorum, quae obtinere non valet, in opere moderato, & imperturbato animo fert. Secundum est, felicitatem contemplativam naturalem non eodem protus modo ex contemplatione sitam, quo beatitudo supernaturalis alterius, in intuitu divinae naturae cognitione. Nam cum Dei & substantiarum separatum considerationem in hac vita simul cum morum prauitate inueniri possit: cum quatenus felix nemo dicitur, afferendum est licet essentia felicitatis contemplativa naturalis in ea quam diximus, contemplatione praecipue collocata sit: necessario tamen formaliter includere in eorum probitatem, & virtutum actiones, quas essentia supernaturalis beatitudinis nostra includit. Ratio discribens est, quia morum sanitas non necessario praedictam contemplationem na-

*Discrimen in
ter felicitatem
contemplati-
vam huius &
alterius vita.*

turalem comitatur, ut planum est; quæ tamen necessario sequitur ex diuinæ essentia visione, in qua, virtute, continetur, quæq; eodem instanti, quo elicetur, parit ex se voluntatis rectitudinem, amorem Dei, ac cætera, quæ ad statum illum omnibus bohis cumulatum exiguntur.

TERTIVM est, fœlicitatem contemplatiuam perfectiorem esse actiua. Quod ex eo patet, quia contemplatio cum suaptè natura propter se queratur, nobilior & excellentior est, quam praxis, quod docuit Aristoteles lib. 6. Ethicorum, cap. vlt., & lib. 10. eiusdem operis, cap. 7. & lib. 7. Politicor. cap. 2. Idemque censuit Plato in Philebo, ubi ait vitam contemplationi dicatam cæterarum omnium diuinissimam esse: & lib. de Regno, numerans duo regna, unum Iouis, alterum Saturni, hoc illi prætulit, per illud actionem, per hoc contemplationem significans. Lego in eandem sententiam Alcinoum in lib. de Doctrina Platonis, cap. 2. Tyrium Maximum serm. 6.

Fœlicitas contem-
platiuam per-
fector, quam
practicat.

Plato.

QVÆSTIO IV.

Vtrum ad fœlicitatem externa bona requirantur,

ARTICVLVS I.

Diversæ Philosophorum opiniones.

ST de re proposita contentio inter Stoicos & Peripateticos. Stoici partem negatiuam acerrimè tueruntur, appellantque fœlicitatem Peripateticam, quæ externa bona asciscit, mollem & enervatā. In quam sententiam multa Cicero in 2. Paradoxo, & Tuscule, quæst. lib. 5. & Seneca Stoicæ disciplinæ alumnus variis in locis. Videtur autem dogma hoc ex eo comprobari, quia oportet fœlicitatem à casu & fortuna minimè dependere: à quibus tamen dependeat necesse est, si externa bona, quæ magna ex parte fortuita sunt, requirit. Item, quia fœlicitas consistit in actione virtutis: hæc autem probatur splendetq; magis in aduersis, quam in prosperis, ut rectè ait Seneca in libro de Diuina prouidentia: *Gubernatorem, inquit, in tempestate maris, in acie militem intelligas!* Unde possum scire quantum aduersus paupertatem tibi animi sit, si diuinitijs affluij? unde possum scire quantum aduersus ignominiam, & infamiam, odiumq; populare constantia habeas, si inter plausus senescas?

Opinio Stoicorum.

Seneca.

QVIN & POËTÆ, ut illustre solidæ fœlicitatis exemplum hominibus proponerent, Herculem induxerunt post multorum laborum tolerantium de fortuna triumphantem, & in cœleste domicilium ascendentem. De quo est illud Boëtij lib. 4. de Consolatione metro 7.

Boëtius.

Ite

IN LIB. ETHIC. ARIST.

Ite nunc fortis, ubi celsa magni
Dicit exempli via: cur inertes
Terga nudatis? superata sellus

Sidera donat.

Postremò idem confirmatur, quia quod ad rectè & laudabiliter viuendum sufficit, id etiam ad fœlicitatem sat est: atqui virtus ita se habet: cùm probum virum & omni laude cumulatum reddat. Videtur igitur ea per se abunde sufficere ad fœlicitatem. Atque huic sententiæ Aristotelem & Platonem subscriptissime ait Tullius s. Tuscul. quæst. Quare Lucianus in Aristotelem iocatus Alexandrum Magnum apud inferos inducit afferentem, Aristotelem versutum & callidum virum nixum fuisse persuadere munera fortunæ necessaria esse ad summum hominis bonum, ut auderet ea ab ipso petere, ac bona fronte recipere.

In dialo. Diogenis & Alexандri.

Tullius.

Lucianus.

ARTICVLVS II.

Aristotelis sententia, eiusque comprobatio.

*Ecclesiastis ho-
minis politici..*

E. tamen vera Aristoteles 1.lib.Ethicor.cap.8. censuit ad fœlicitatem non qualemcumque, sed hominis politici, & qui in Reipubl. luce versatur, requiri externa bona, tanquam instrumenta ad defendendam Rempubl. ad beneficentiam exercendam, ad propulsandas iniurias, aliaq; munera eiusmodi. Quæ sententia vera est: etenim nemo externam & politicam fœlicitatem obtinere dixerit eum, qui bonis ad hæc præstanta destitutus sit; licet absque iis quilibet priuatus homo in se spectatus, tam contemplativa, quam practica fœlicitate potiri queat.

Sol. erg.

A R G U M E N T A. verd, quæ superius adduximus, hanc habent explicationem. Ad primum dicendum non esse absurdum fœlicitatem sub aliqua consideratione, & quoad perfectionem accidentariam, pendere aliquo modo à fortuitis eventibus: dummodo quoad essentiam, non quam pendeat. Ad secundum respondendum, est viri malus specimen sui det magisq; luceat in aduersis: tamen quantum ad beatitudinis splendorem attinet, magis appetere in prosperis, in quibus præstantis animi argumentum est moderationem seruare, euagantes appetitiones comprimere, neque vana iactatione extollit. Qui autem in egestate, & rerum familiarium iactura, ac denique aduersis rebus diu tolerandis animi constantiam exhibuere, et si magna laudum encomia iure obtinuerint, non siccirco putandum eos ciuilem politiavare fœlicitatem assecutos fuisse: plura enim ad hanc requiruntur, quam ad rectè, & cum laude viuendum. Neque aliud sensit Plato ubi rectè sensit, neque Aristoteles cùm de hac fœlicitate differunt. Lege D. Thom. in 1.2. quæst.4. art.7.

DISPV TATIO QVARTA.

De tribus principijs humanorum actuum, voluntate, intellectu, & appetitu sensituo.

VIA præcipua Moralis scientiæ consideratio versatur circa actus humanos, quibus comparatur, in quibusve consistit hominis fœlicitas: doctrinæ ratio postulat, ut postquam de fœlicitate egimus, de humanis actibus disputemus, ac primum de corum principiis, voluntate, intellectu, & appetitu sensituo.

QVÆSTIO I.

Vtrum omnes actus humani à libera voluntate profiscantur.

ARTICVLVS I.

Argumenta in partem negatiuam.

Arg. 1. *A*rs. negatiua propositæ controversiæ his argumentis. videtur ostendti. Actus, quibus animæ beatæ diuinam essentiam clare vident, visamq; amant, humani sunt, cū in iis supernaturalis beatitudo hominis consistat: & tamen ex communi Theologorum sententia non sunt actus liberi, sed necessarij: nec enim in beatorum potestate est eiusmodi actus non elicere. Non igitur omnes actus humani à libera voluntate profiscuntur.

Arg. 2. *S*ecundò. Actus, quos somniantes, & mente capti exercunt, dum disputant, ratiocinanturque: item actus subiti voluntatis & intellectus, sunt humani, quandoquidem soli homini convenient, nectamen liberi sunt: alioqui posset in eos culpa, aut meritum cadere. Ergo aliqui sunt actus humani absque libera voluntate.

Arg. 3. *T*ertiò. Multi actus ab appetitu & externis membris administrati, sunt humani, siquidem bonitateim, malitiámve moralém sortiuntur: & tamen ij non sunt à voluntate, cùm actus voluntatis sint immanentes. Igitur multi actus humani non oriuntur à voluntate.

In lib. Ethic. Arist.

E

ARTI

ARTICVLVS II.

Explicatio controversie.

NT propositæ quæstioni satisfaciamus, quædam prænotanda sunt. Primum est bifariam posse aliquem actum dici humanum, nimirum vel quoad substantiam entitatem, quo pacto omnes ac solæ operationes, quæ manant à potentis propriis homini, ut homo est, humanæ dicuntur, ut ratiocinari & flere: vel quoad operandi modum. Quia verò proprius modus operandi hominis prout à belluis distinguitur, est ita agere, ut suorum actionium dominium & libertatem gerat (bruta enim impetu naturali operantur, néc tam agunt, quam aguntur, vt D. Damascenus ait lib. 2. fidei Ortho. cap. 27.) sit ut posteriori modo eæ tantum actiones humanæ vocentur, quas homo in sua libera potestate habet.

SECUNDÒ aduertendum voluntatem non ideo liberam, seu deliberatam vocari, quod ipsa deliberet (deliberatio enim ad intellectum magis, quam ad voluntatem pertinet) sed quia præuentum intellectus deliberationem sequitur. Quo sit ut illa actio dicatur à libera voluntate proficisci, quæ à voluntate intellectus deliberationem sequente elicetur, aut imperatur.

Libertas quid. Hoc posito respondemus omnes actus humanos proficisci à libera hominis voluntate, quod ex eo ostenditur, quia et si radix libertatis sit in intellectu, formalis tamen libertas à sola voluntate est, ut alibi ex professo declarabitur. Patetq; ex eo, quia libertas dicitur, qua aliquid ut liber eligimus: electio autem fertur in bonum, quod cum sit obiectum voluntatis, consequens est, ut formalis libertas conueniat ad voluntatem. Quare nullus omnino erit actus humanus, qui non oriatur à voluntate sive eum ipsa in se elicit. Tum modi est actus amoris, sive imperet, ut deliberata motio intellectus, vel appetitus, & vniuersim omnes actiones potentiarum, quæ voluntati subditæ sunt, si ab eis eliciantur, prout voluntati liberè mouenti subiiciuntur.

ARGUMENTA verò pro contraria parte ex dictis facile soluentur. Ad primum & secundum dicendum eiusmodi actus licet sint actus hominis, non tamen esse humanos in eo sensu & usurpatione, de qua hic agimus. Ad tertium concessa maiori, ad minorem dic non omnes actiones, quæ à voluntate proficiscuntur, immanentes esse, sed quæ ab ipsa potentia manant, & in eadem manent.

QVÆ

QVÆSTIO II.

Vtrum voluntas intellectum: an intellectus voluntatem moucat.

ARTICVLVS I.

Propositæ difficultatis enodatio.

DIVERTENDVM moueri facultatem animæ ab aliquo nihil aliud esse, quam ab illo de potentia ad actum educi. Quare cum bifariam possit aliqua facultas animæ esse in potentia: nimirum vel quoad eliciendam, aut eliciendam actionem, quod vocatur esse in potentia ad exercitium actus: vel quoad hoc illud agendum, id est, quoad producendum actum huius apt illius speciei, quod dici solet esse in potentia quoad actus specificationem: sit ut duobus modis praedicta facultas indigeat mouente, à quo ad actum perducatur; uno quoad actus exercitiū, altero quoad determinationem illius ad certam speciem.

SI T prima conclusio. Voluntas quoad exercitium mouet intellectum, sicuti & reliquias potentias quoad actus humanos. Hæc quæstione proxime sequenti accuratiū probabitur; nunc ex eo breuiter ostenditur, quia principium actus cuiusque potentiae actiua est ex fine: finis vero actuum intellectus continetur sub fine voluntatis, proindeque intellectus ad actus suos eliciendos à voluntate moueri debet. Diximus in conclusione, quoad actus humanos, quia ad actus subitos, qui omnem actum voluntatis antecedunt, non mouetur intellectus à voluntate, sed ab obiecto interuentu speciei intelligibilis & phantasmatis. Qua de re Maior in t.d.3.q.2. Greg in 2.d. i i.q.vnica. Lege quoq; si placet quæ in hanc sententiam scripsimus lib. I. Physic. cap. i.q.2. art. 4.

SECUND A conclusio. Intellectus quoad speciem actus mouet voluntatem. Hæc suadetur, quia intellectus proponit voluntati obiectum, à quo, tanquam à principio formalí externo, actus voluntatis speciem sumunt. Vbi aduertere bonum cognitum non solum sese habere ad actus voluntatis ut causam formalem exterrnam, prout illis tanquam terminus, ad quem referuntur, speciem tribuit: sed ut finem, quatenus motu metaphoricō allicit voluntatem. Vtrum vero notitia intellectus concurrat etiam actiue cum voluntate ad eius actus eliciendos controuersum est. Negatiuam partem sequitur Henricus Quodlib. 9. Capreolus in 2.d. 23.art.3. ad 1.contra 1.conclus. Hispalensis in 2.d. 25.q. vnica art. 3.not. 1. Iauellus 9. Metaph. q. 6. Affirmatiuam tuentur Paludanus in 4.d. 49.q. 3. artic. 1. Gregorius in 2.d. 25. q. 1. contra secundam conclus. Gabriel eadem d.q. vnica dub. 3. Soncinas 9. Metaph. q. 11. & q. 13. Vtraque nobis admodum probabilis videtur, quæ autem probabilius sit lib. 9. Metaph. dijudicandum erit.

*Cencligio.**Actus subito.**2. conci*

ARTICVLVS II.

Obiecta, eorumq; dilutio.

RIT tamen qui probare contendat non posse intellectum à voluntate moueri, hoc argumento. Omne mouens est prius ac nobilior moto: sed intellectus est prior & nobilior voluntate, vt supra statuimus, docetq; Arist. lib. 10. Ethic. cap. 7. Igitur intellectus non potest à voluntate moueri. Maior probatur, quia quod mouet, agit: agere autem præstantius est, quam pati, teste D. Augustino 12. super Genes. ad lit.

S E C V N D Õ. Voluntas nihil appetit, nisi quod ei ab intellectu repræsentatur, quia vt docet D. Augustinus lib. 8. de Trinit. cap. 4. Nihil volitum, nisi prius cognitum. Igitur si vt intellectus actum suum eliciat: & voluntati aliquid proponat, debet prius à voluntate moueri: dabitur in actionibus voluntatis & intellectus infinita progressio: siquidem omnem actionem voluntatis antecedet actio intellectus, & omnem actionem intellectus, actio voluntatis absque ullo primo actu.

T E R T I Õ. Intellectus per suam notitiam concurret effectuè actum voluntatis, vt est multorum philosophorum sententia: igitur si voluntas mouet effectuè intellectum, & intellectus voluntatem: idem respectu eiusdem, hoc est eadem voluntas comparatione intellectus, simul erit mouens & motum.

Sol. 1. A d primum horum, dicendum fieri posse vt id, quod alio simpliciter deterius est, eodem tamen, alia consideratione & secundum quid præstantius habeatur. Nam v.g. potentia videndi nobilior est, quam color, & tamen color, quatenus in illam agit, suam ei speciem imprimente, excellentior quam illa est. Sic ergo tametsi intellectus absentia præstantior sit, quam voluntas nihil nimirum si voluntate effectata prout intellectum mouet, hac ex parte in ipso præstare sensetur.

Sol. 2. Non omnis actus intellectus prætere a clara voluntatis.

A d secundum, intellectu antecedente neganda est consecutio: & ad eius confirmationem dicendum, non omni intellectus actioni prætere actionem voluntatis: quia tandem consistendum erit in aliquo actu intellectus, ad quem, vt supra diximus, intellectus ab obiecto interuentu phantasmatis moueatur: qui actus, quia saltè in suo primo ortu, naturalis est, & non liber: non oportet ad cum eliciendum concurrere voluntatem.

Sol. 3. A d tertium, vrcumque se habeat veritas antecedentis, quæ alibi, vt diximus, perpendenda erit, respondemus non sequi ex eo idem secundū idem esse simul mouens, & motum. Nam cùm voluntas mouet intellectū ad eliciendam notitiam alicuius rei, non concurrit tunc intellectus per eandē notitiam ad illammet actionem voluntatis, sed ad aliam: v.g. mouet voluntas intellectum ad

ad deliberandum iudiciumque ferendum de pharmaco : intellectus per hanc actionem non concutrit cum voluntate ad illuminet actum , quo eum voluntas mouit : sed ad alium , nempe ad electionem pharmaci , quod ei , yt conueniens ad obtinendam valetudinem , representat.

Q VÆST I O I I I .

Vtrum voluntas moueat omnes alias potentias ad actus suos exercendos.

A R T I C V L V S I .

Constituitur pars affirmativa.

ASSEVERENDVM voluntatem mouere actiuè ad suos actus exercendos reliquas animæ potentias , quæ suapte natura eius imperio subduntur. Hæc assertio traditur à D. Augustino lib. 12. de Ciuitate Dei , c. 6. D. Damasceno lib. 2. Fid. c. 16. D. Anselmo de Conceptu Virg. c. 4. D. Thoma 1. part. quæst. 82. artic 4. & aliis. Probatur autem eius veritas tum ipsa experientia : quandoquidem contemplamur , legimus , loco mouemur , præstamusque cætera id genus munia , cùm volumus . Tum ratione , etenim principium motionis cuiusque potentiarum actiuæ est ex fine , cùm omne agens gratia finis operetur ; bonum autem in commune , quod rationem finis habet , est obiectum voluntatis . Quare consequens est , ut voluntas omnes alias potentias ad suorum actuum exercitium moueat . Consecutio patet ex eo , quia semper ars & potentia , ad quam spectat finis universalis , mouet ad agendum artem & potentiam , ad quam particularis finis sub illo universaliter comprehensus pertinet ; vt liqueat in arte nauigatoria , & nauium confectrice , itemque in duce & tribunis : atqui omnes fines alias potentiarum comprehenduntur sub fine ac bono , quod est obiectum voluntatis , quia omnes potentiarum per suos actus tendunt in aliquod bonum : ergo . &c.

QVÆR I solet quoniam pacto voluntas hanc motionem præstet . Quam dubitationem dupli pronuntiatio explicabimus . Primum sit . Voluntas non mouet alias potentias applicando , si loquamur de ea applicatione , qua res applicata aliquam præuiam motionem ab applicante accipit ; vt cùm quis admouet securum ad cædenda ligna imprimendo illi impulsu . Hoc ex eo ostenditur , quoniam voluntas nullam præuiam motionem iniicit potentis , tum quia in hoc rerum genere non appetet quidnam eiusmodi præuiam motio sit : tum quia talis motio superflua om-

*Obiectum
voluntatis.*

*De modo , quo
voluntas mouet
alias potentias.*

nino est, cùm absque illa possit voluntas potentias mouere: quod in Physicis ex professo tractaulimus, cùm ostendimus causam pri-
mam non excitare agentia naturalia ad suas actiones præcedente Lib. 2. cap. 7.
aliqua motione, vt plerique D.Thomæ sectatores arbitrati sunt.
Est enī quoad hoc par ratio in Deo, quatenus cum causis secun-
dis concurrit, & in voluntate, vt cum potentiiis. quest. II. art. 2.

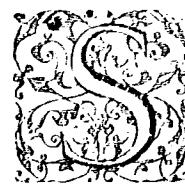
SECUNDVM pronuntiatum sit. Voluntas mouet alias po-
tentias concurrendo cum illis tanquam causa vniuersalior; ita vt
ex potentia, cum qua voluntas concurrit, & ex ipsa voluntate
sit vna integra causa, à qua vna eadēmque numero actio manat.
Huius pronuntiati veritas ostenditur, primū ex analogia, quæ
est inter alias causas vniuersales, & particulares, præsertim Deum
& causas secundas: quandoquidem voluntas, vt fertur in bonum
in commune, aliæ verò in potentia bona particularia; ita sese
habet ad alias potentias, vt vniuersalis causa ad particulares.
Quare, vt causa vniuersalis, verbi gratia, Deus, dum concurrit cum
causis secundis ad agendum, ex ipso & causa secunda sit vna cau-
sa integra, à qua vna, eadēmque singularis actio oritur: ita pro-
portionē quadam se habebunt voluntas, cæteræque potentiae,
quas illa mouet.

Ex dictis intelliges actionem, qua voluntas formaliter mouet
alias potentias esse transeuntem: cùm in ipsa voluntate non ma-
neat, siquidem non distinguitur re ab actione aliarum potentia-
rum. Præterea eiusmodi concursum voluntatis interdum esse
quid spiritale, cùm nimirum voluntas concurrit cum potentia
immateriali, vt cum intellectu: aliquando materiale, si videlicet
concurrat cum potentia inhærente organo corporeo, vt cum ima-
ginatione.

ARTICVLVS I.

Quo pacto voluntas moueat sensus internos.

Duplex im-
perium.
Despoticum,
Politicum.

C IDEM ex Aristotele i. Politic. cap. 3. & lib. i.
Ethic. cap. viii. & ex D.Thoma i. part. quest. 81. art. 3
ad 2. duplex esse imperium, alterum, despoticum,
seu dominicum: alterum politicum, seu ciuale, quod
etiam regium appellatur. Imperium despoticum
est, quo dominus imperat seruis, qui facultatem resistendi non ha-
bent, cùm nullo modo sui iuris sint. Imperium politicum est, quo
Princeps Reipublic. imperat ciuibus, qui tametsi eius præceptis
obediant: tamen, cùm liberi sint, aliquid suum habent, quo eius
imperio resistere valeant.

Q VÆRIMVS ergo num voluntas moueat sensus internos
imperio ciuali, an despotico. D.Thomas loco proximè citato vi-
detur docere cogitatuum, quæ etiam ratio particularis dicitur,

regi

regi moueriq; à ratione, &c voluntate imperio despoticō; non ita
verò reliquos sensus internos. Nam cur appetitus ratiōni & vo-
luntati non prompte obediat, causam esse ait, quia appetitus
non semper à cogitatiua, sed ab alijs sensibus interdum mouetur.
Quæ ratio nullius esset momenti, si interni sensus pari obedien-
tia voluntati parerent, vt erit consideranti perspicuum. Nobis ta-
men afferendum viderur nullum esse internum sensum, qui vo-
luntati semper ad hunc obediat. Nam sensus communis perse-
uerante externi sensus apprehensione necessario rem apprehen-
dit, & vniuersim omnes sensus interni quippe omnium, quoad
hoc eadem viderur esse ratio, nonnunquam adeo tenaciter res
apprehendunt, vt voluntas corum cogitationem, aut nullo mo-
do, aut difficile compescat, vi docet quotidiana experientia.

PROVENIT autem ea cogitationum tenacitas ex multis
causis: sed ex his, potissimum, nimis vel ex reali præsentia
objeciū sc̄le per externos sensus ingerentis, vel ex interna instiga-
tione dæmonum, qui imagines interius asseruatas agitatis spiriti-
bus huc illuc transfrerunt, & ad terum, quæ iis repræsentantur,
apprehensionem acuunt, accommodantque. Vel ex affectione
organū: siquidem melancholici, qui sicco & frigido sunt tempe-
ramento, in eiusdem rei apprehensione diutius insistunt. Vel ex
affectione appetitus sensitivi: cum notum sit iis magis affligi inter-
num sensum, ad quæ appetitus maiori impetu fertur.

ARTICVLVS III.

Qua ratione voluntas appetitum sensituum moueat.

VOP ad appetitum sensituum attinet, dicendum
moueri illum à voluntate imperio politico, non al-
iēm despoticō, vt communi assensu tradunt Aristoteles in calce libri 1. Ethic. &c 1. Politic. cap. 3. D. Da-
mascenus lib. 2. Fidei orthodox. cap. 12. D. Gregorius
Nyssenus lib. 4. cap. 8. D. Thomas 1. 2. quæst. 17. artic. 7. & alijs. Ac
primum quod appetitus à voluntate moueatur, patet experien-
tia, cùm sāpē illius motus arbitrio nostro excitemus, & cohibe-
amus: confirmaturque verbis illis cap. 4. Genesios: Sub tē erit appe-
titus eius, & tu dominaberis illius. Verū quod talis subiectio non
sit despotica, non minus compertum est, cùm passim feratur ap-
petitus in bonum sensibile contra iudicium rationis, & inclina-
tionem voluntatis. Idq; testatur D. Paulus illis verbis ad Rōm. 7.
Video aliam legem in membris meis repugnantem legi menti m̄a.

ORIUVR autem hæc repugnantia ex eo, quia appetitus sen-
situus sequitur apprehensionem sensus interni, quæ interdum
adeo efficax est, vt à ratione & voluntate cohiberi non possit.
Tum etiam quia motio appetitus sensitivi pendet ex dispositiōne
organū.

organis (vnde iij, qui calido sunt temperamento, facile irascuntur) que dispositio, siue affectio imperio non subiacet. *Lege Diuum Thomam in quæst. de Malo, quæst. 7, art. 6. ad 8. & 1. part. quæst. 81. art. 3.*

*Appetitus ob-
jectum vo-
tum datur ma-
gi magatur.*

ORDINARIVS autem modus, quo voluntas appetitum mouet, est per apprehensionem sensus interni, id est, mouendo imaginatricem facultatem, verbi gratia, ut de hac aut illa re cogitat, quam deinde appetitus amplectatur, aut fugiat. Quæri tamen solet vtrum voluntas non hoc dumtaxat modo, sed per se immediatè interdum appetitū moueat. Dicūs Thomas in disput. de Veritate, quæst. 25. art. 4. & quæst. 26. art. 3, affirmatiuam partem assertit, quod in potentiis inuicem ordinatis, & conhexis vehementer motus superioris in inferiorem redundet. Vnde Aristoteles 3. de Anima, cap. 1 l. text. 57. ait appetitum superiorem impellere inferiorem, sicuti in cœlesti mundo sphæra superior inferiorem rapit. Verū cùm appetitus non feratur in ignotum, dicendum videtur tunc solum voluntatem immediate, &c per quādam redundantiam mouere appetitum, cùm iam in sensu interno existit notitia eiusdem obiecti: ita nimirum vt absque noua intentione aut efficacitate notiæ, appetitus magis accendatur ob effectum voluntatis.

ARTICVLVS IV.

Quo pacto voluntas membra externa moueat.

*Dicitur ab
dantur mem-
brorum, &
appetitus.*

AMVERA EXTERNA membra, quibus latio arbitraria exercetur, mouet voluntas, vt experimento competitum est, imperio seruili, ac citra villam repugnantiam, nisi aliquo impediantur morbo, vti accidit paralysi laborantibus. Cur autem dispat obtemperandi conditio membris corporis, & appetitui conueniat, ex his, quæ superius explicata sunt, constat videlicet, quia appetitus sequitur apprehensionem, &c. Quibus adde appetitum suam qualcumque vindicare libertatem, qua ratione, & voluntati obliuetur: quod tamen membris non competit.

*Dicitur.
2. 3. m. s.*

QVÆRI solet vtrum voluntas non moueat membra, nisi interuenient appetitus sensitui. Pro parte negativa facit, quia interdum membrorum motio est contra propriam appetitus inclinationem. Quare si in huiusmodi euentis appetitus plerumque non obedit voluntati, nullo modo tunc posset voluntas mouere membra perseverante repugnantia appetitus: cuius oppositum docet experientia in Sanctis martyribus, qui membra acerbissimis cruciatus offerebant. Pro parte affirmativa, quam magis vetustilem iudicamus, est ratio illa, quod voluntas in viribus animi mouet, vt agens supremum, appetitus vt agens medium: ultimum

vltimum autem est virtus motiva membris insidens. Petit verò harmonia & ordo mouentium, vt supremum non nisi interuentu medij moueat extremum. Ad argumenta pro contraria opinione dicimus appetitum duo obire munia, quorum alterum est bonum sensu oblatum prosequi, malum declinare: alterum, impellere membra corporis ad motum: quoad prius officium posse illum resistere voluntati, quoad posterius non posse.

*Harmonia or-
doq; mouen-
tium.*

In quæstione etiam versatur, num appetitus sensitivus in homine possit per se mouere membra absque motione voluntatis. Quod possit ex eo videtur ostendi, quia appetitus sensitivus in homine non est deterioris conditionis, quam in belluis. Quare si in his, vt planum est, per se mouet, cur non etiam in illo mouebit? Contrariam sententiam tuetur D.Thomas 1. part. quæst. 81. art. 3. & Caietanus eodem loco, eamq; probat ea ratiō, quia, vt paulo ante disputabamus, in omnibus mouentibus ordinatis, secundum mouens, cuiusmodi est appetitus, non mouet nisi virtute primi mouētis. Nec verò in homine de appetitus sensitivi dignitate quicquam detrahit, quod non per se ac vi tantum sua, membris motionem afferat. Etenim, vt Caietanus loc. cit. inquit, licet in nobis natura sensitiva nobilitatem capitis, quam in brutis habet, non obtineat: id tamen ei compensatur per coniunctionem, & commercium cū ratione, & appetitu intellectivo: siquidem inferius vicinitate sublimioris perficitur: excellentiusq; est moueri à nobilitati, quam mouere inferiora, & Regi in aula subesse, quam in tugurio præesse.

Solut.

*Natura sen-
sitiva non ob-
tinet in nobis
dignitatē ca-
pitatis, quam in
belluis.*

V E R Y M propositæ solutioni ea nobis moderatio videtur adhibenda, vt dicamus, si sermo sit de motione, qua appetitus ex usu rationis mouet, non solere appetitum mouere membra, nisi mouente voluntate: si autem de aliis motionibus loquamur, interdum oppositū accidere: nec opus esse, vt vniuersim in omnibus motionibus appetitus, subordinatio illa seruetur, nec vt respectu omnium dicatur appetitus mouens secundarium, esto semper ita se habeat comparatione illarum, quæ deliberatae sunt, & homini, quatenus homo est conuenienter. Qua limitatione potest etiam intelligi D.Thomæ sententia, vt nonnulli ex illius sequatoribus animaduertunt: præsertim cū sit admodum vetustile motus subitos, quibus interdum membra ciemus, non semper prouenire à voluntate etiam indeliberata, sed nonnunquam à solo appetitu, vt cū quis natūrā bilius ex subita appetitione vindicetur.

*Subiti motus
membrorum.*

Et manum mouet ad inferendam iniuriam. Sed ea, quæ ad appetitum pertinent, proxima quæst. magis illustrabuntur.

QVÆSTIO IV.

Vtrum appetitus sensitius moueat voluntatem.

ARTICVLVS I.

Solutio questionis.

Primum pronuntiatum.

Ac controværsia aliquot pronuntiatis explicanda est. Primum sit. Negari non potest appetitum mouere voluntatem. Probatur in primis faciæ paginæ testimoniis: Ad Röm. 7. *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Iacobi 1. Vnusquisque tentatur à concupiscentia sua abstractus, & illektus. Confirmatur quoque experientia. Nemo est enim, qui non experiatur motum appetitus siue iræ, siue doloris, aut lætitiae inclinare ad se voluntatem.*

2. pronunt.

SECUNDVM pronuntiatum. Appetitus non mouet voluntatem imperando illi. Huius pronuntiati veritas plana est: cùm in confessio apud omnes voluntatem inferiorem, & corporis organo affixam non habere imperium, aut dominium in potentiam superioriem & immateriale. Itaque non potest voluntas directo motu impelli ab appetitu, vt docet D. Thomas 1.2. quæst. 77. artic. 1. sed indirecte.

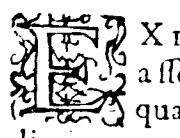
3. pronunt.

TERTIVM pronuntiatum. Appetitus mouet voluntatem ex parte obiecti, hoc est interuenient notitiæ intellectiæ, quæ obiectum amplectendum, aut declinandum proponit. Quod duobus modis accidit, uno, quia passio appetitus in causa est, vt intellectus hoc aut illo modo: aliter, atque aliter de re iudicet. Vnde illud Aristot. 3. Ethic. cap. 5. qualis quisque est, talis ei finis esse videtur, vt illud 1. Rhetoricorum, non eadem videntur amantibus, & odio habentibus (Quare & ligatos sub Alexandro Macedonum rege, reuocauit sententiam ab Alexandro irato ad Alexandrum non iratum) Quo sit vt voluntas sequens iudicium intellectus idem velit, aut repudiet, quod appetitus. Altero, quia appetitus mouet voluntatem per notitiam interni sensus, quam ipse sequitur: quatenus sensuum phantasmatæ determinant intellectum ad huius & illius rei conceptionem.

ARTICVLVS II.

Dubia quedam enodantur.

1. dub.

XISTVNTE autem circa ea, quæ de motione appetitus assertur, aliquot dubia. Primum est, an appetitus aliquando absque internentu notitiæ intellectiæ immēdiate moueat voluntatem per redundantiam propter solam ipsarum

sum potentiarum cognitionem, n̄exusq; Respondemus idem, Responſ.
 quod supra de voluntate respectu appetitus: videlicet cū voluntas non tendat in ignotum, eatenus appetitum mouere voluntatem, quatenus voluntas in bonum repræsentatum sibi per intellectum maiori impetu fertur propter inclinationem appetitus. Secundum est Num aliquando voluntas ita ab appetitu trahatur, i. dub.
Responſ. vt in eius potestate non sit ei resistere. Respondeatur, si appetitus adeo vchemens sit, vt omnino rationis usum absorbeat, tunc necessariò mouere voluntatem, alioqui non. Etenim tandiu motus voluntatis liber est, quandiu iudicium integrum ac liberum manet. Turbat autem absorbetque iudicium affectio appetitus, cū sensuia cognitio, quæ tali affectione acrior & importuniōr fit, adeo vchementer intellectum mouet ad cogitandum de obiecto passionis, verbi gratia, de re dolorem, aut delectationem inferente, vt interim ei deliberandi facultatem adimat, in quam sententiam lege quæ scripsit Aristoteles 7. Ethic. cap. 3 & D. August. 14. de Ciuit. cap. 16. D. Thomas in 1. 2. quæst. 10. artic. 3.

DISPVTATIO QVINTA.

De bonitate & malitia humanarum actionum in genere.

GIMVS de principiis humanorum actionum: nunc de ipsis humanis actionibus differemus, non quidem absolutè, nec enim ea consideratio Moralis Philosophi est, sed quoad eorum bonitatem & malitiam quetenus humanam attingunt felicitatem ad eam nos promouendo, aut ab eius adeptione impediendo.

QVÆSTIO I.

Vtrum bonitas & malitia humanarum actionum petenda sit ab obiecto, an non.

ARTICVLVS I.

Explicatio controvērsie.

Non proposita quæstione hæc assertio statuenda est. Bonitas & malitia humanarum actionum, sumitur ab obiecto. Probatur. Nam humanæ actiones referuntur ad obiectum, vt ad mensuram sui esse, & tanquam ad causam formalem extrinsecam, à qua proinde speciem & distinctionem capiunt. Assertio

*Obiectū quid
nam hoc loco
sit.*

VR autem huiusce rei veritas magis eluceat, aduertendū erit nomine obiecti intelligēdam esse hoc loco materiam, circa quam versatur actio; cuiusmodi est pecunia in quam fertur appetitio. Quia tamen hoc loco de bonitate & malitia morali agitur, spectanda est prædicta materia non secundum suum esse naturale absolute, sed ut conuenit cum recta ratione & lege diuina, aut ab ea deflectit.

Libertas.

DE INDE aduertendum quemadmodum libertas humana- rum actionum formaliter est in voluntate, ita bonitatem & malitiam moralem ad actiones humanas pertinentem formaliter reperiri in actione interna ipsius voluntatis, licet obiectiuē sit in materia, circa quam versatur.

*De bonitate,
& malitia a-
ctus humani
externi.*

TERTIÒ sciendum est actionem humanam externam duplíciter sumi posse: uno modo secundum se, prout obiectum quoddam est actionis interne voluntatis, consentaneum rectae rationi & diuinæ legi, unde dissidente, et si talis actio à nullo exerceatur, quæ dicitur bona vel mala obiectiuē solum ex prædicta conformitate, vel disformitate; non autem formaliter per bonitatem vel malitiam à voluntate deriuatam. Alio modo sumi quatenus versatur in executione: sicque ut est effectus voluntatis, ita dicitur bona vel mala formaliter non quidem intrinseca denominatione à bonitate vel malitia sibi inhærente, sed appellatione extrinseca à bonitate vel malitia existente in voluntate. Ut enim actus à voluntate imperatus, prout in executione est, non à se habet ut humanus sit, sed à voluntate deliberata, à qua imperatur: ita nec bonitatem, vel malitiam formaliter habet, nisi à voluntate. Itaque ab eadem singulari bonitate, vel malitia, à qua volitio interna nuncupatur bona vel mala formaliter & intrinsecè; vocatur etiam externa actio, quæ est obiectum volitionis, bona vel mala formaliter per externam appellationem. Quo fit, ut altera alteri bonitatem, & malitiam vicissim tribuat. Nam externa actio sumpta ut est in apprehensione, in se quidem bona est vel mala obiectiuē, & hac consideratione est causa bonitatis, vel malitiæ formalis existentis in interna volitione: rursusque volitio interna, prout denominatione intrinseca est bona vel mala formaliter, in causa est, cur actio externa posita in executione, sit bona vel mala formaliter denominatione extrinseca.

*Actus imper-
ratus à volu-
tate, unde ha-
bet ut sit hu-
manus.*

*Bonū, & ma-
luī morale dif-
ferentia hu-
manarum a-
ctionum.*

POSTREMè nec illud præterit debet, bonum & malum morale esse differentias essentiales humanarum actionum. Quod hunc in modum breuiter ostendi potest. Actiones humanæ sumunt bonitatem & malitiam ab obiectis, ad quæ respectu transcedenti sibi intrinseco & essentiali referuntur: ergo per bonitatem & malitiam, quam ab iis accipiunt, intrinsecè constituuntur. Item bonum & malum sunt differentiae essentiales habituum; sed pro differentia habituum est differentia actionū ex habitibus

prodecentium, ut docet Aristotel. 2. Ethico. cap. 1. cùm similes *Aristot.*
habitus similes actus producant: igitur bonum & malum sunt
differentiae essentiales humanarum actionum. Maior probatur,
quia habitus bonus & malus, ut liberalitatis & prodigalitatis,
distinguuntur specie inter se, immo & contrarietate mutua sibi
repugnant, vt constat ex doctrina Aristotelis cap. de Oppositis, &
2. Ethic. cap. 8. & 1. de Cœlo, cap. 4. distinguuntur autem & pu-
gnant inter se bonitate, & malitia: vnde bonitas ponitur in defini-
tione virtutis, qua virtus dicitur bona qualitas mentis: eodemque
modo malum in definitione vitij, qua vitium dicitur qualitas, se-
cundum quam animus malus est, &c. Non est igitur negandum bo-
num & malum esse differentias essentiales habituum, proindeque
& humanarum actionum.

A R T I C V L V S I I .

Dilectio obiectorum.

B I C I A T tamen aliquis. Multæ sunt actiones hu- *Obiecta.*
manæ ex specie sua ad bonum & malum indifferentes,
vt ambulare, cauere: igitur bonum & malum nō sunt
differentiae humanarum actionum. Deinde, quod malitia *Obiecta.*
non possit esse differentia intrinsecè constituens actum hu-
manum, ita probatur. Actus humanus est positivum quid, ut
satis constat: malitia vero moralis non potest esse aliquid positivum:
igitur non potest esse differentia constituens humanum
actus. Minor trifariam ostenditur. Primum, quia malitia moralis
est malum quoddam: malum autem nihil aliud est, quam priua-
tio boni. Item, quia si malitia esset quid positivum, obtineret
rationem boni: cùm omne ens positivum sit bonum, atque ita
non iam esset malitia. Tertius, quia cùm Deus sit causa omnis rei
creatæ, si malitia foret aliquid positivum & reale, iam Deus illius
causa esset, proindeque auctor peccati, quod dictu nefas est.

A d primum horum dicendum, obiectum, in quod humana
actio in toto suo ambitu accepta fertur, triplicem ordinem posse
habere ad rectam rationem: unum conuenientiae, quatenus vi-
delicet rectæ rationi consentaneum est: alterum difformitatis,
prout ab ea discrepat: tertium indifferentiæ, ut ex se, nec est ei
conforme, nec ab ea alienum. Quo patet præter bonum &
malum, quas diximus esse differentias humanarum actionum, aliam
dari tertiam differentiam positivam quoque & realem, qua actio
suapte natura constituitur in specie indifferentiis: atque adeò
actionem humanam non diuidi perfecta diuisione in bonam &
malam, ut probat argumentum: nisi sumatur, prout exercetur
in singularibus: sic enim nulla est actio humana, quæ re vera non
sit actu bona, aut mala: quia aut habet finem consentaneum

Dilect. 1. ob

*In singulari-
bus non datur
actio indiffe-
rēs ad bonum
& malum.*

recte rationi, atque ita est bona: aut dissentaneum, & est mala: aut caret fine conuenienti, & est etiam mala, quia otiosa: quilibet enim omnibus actionibus quas edit (hæ verò necessariò sunt in singulari) debet bonum finem apponere, quia tenetur intendere finem accommodatè ad suam naturam, quem si non adhibet, peccat ob defectum huius circumstantiæ. Lege D. Thomam in 1.2. quæst. 18. art. 9. & in 2. dist. 40. quæst. 1. vbi etiam Doctores dubitationem hanc contrariis sententiis pertractant. Quidam namque affirmant, alij quibus nos assentimur, negant posse datum actum humanum in singulari indifferentem ad bonitatem & malitiam moralem. Quod enucleare non est huius instituti.

D. Dionysius. Ad secundum, concessa maiori, neganda est minor, & ad primam eius probationem dicendum, est malum, si absolutè loquamus, non significet nisi priuationem boni debiti, hoc est, priuationem rectitudinis, quæ inesse deberet: tamen malum, quod actum moralem habet, tanquam differentia positiva, intrinsecè constituit, non significare priuationem, nec bono moralí priuationem, sed contrariè repugnare. Ad secundum dic malum, de quo proximè egimus, esse bonum quid: dici tamen malum, tum quia semper habet coniunctam priuationem rectitudinis, quæ inesse deberet: tum quia est disconueniens homini, cuius bonum, ut D. Dionysius 4. cap. de Diuinis nominib. ait, est secundum rationem se habere. Ad tertiam. Esse quidem Deum causam prædictæ entitatis, non tamen peccati: quia entitas illa non dicitur peccatum, nisi quatenus ad illam resultat priuationis moralis rectitudinis, eamque annexam habet. Quo pacto non proficiuntur à Deo: quippe cùm peccatum sit defectus quidam moralis, qui attribui nō debet nisi cause moralis, eique deficiente, quali respectu peccati Deus non est, sed sola voluntas creata.

Q'ÆSTIO II.

Vtrum bonitas, & malitia humanarum actionum pendeat etiam à circumstantiis.

ARTICVLVS I.

Quod sint circumstantiae humanarum actionum.

*Circumstantiae
actionum.*
IRCVMS TANTIAE humanarum actionum dicuntur, quod circumstent actiones humanas quasi extrinsecus se habentes ad earum substantiam, sive essentiam, ut explicat D. Thomas in disputatis q. 2. de Malo, art. 6. Numerantur hæ circumstantiæ à D. Basilio serm. 2. de Baptismo, cap. 8. à Boëlio lib. 4. de Differentiis

Topicis,

Topicis, à Tullio i. de Inuentione, à D.Thoma in 1.2. quæst. 7. & aliis post Aristotelem 3. Ethic. cap. 1. Comprehenduntur autem omnes hoc carmine:

Quis, quid, ubi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quando.

Quis, significat accidentia personæ agentis, vt vtrum qui interficit, ciuius esset, an peregrinus. *Quid*, non significat ipsam actus substantiam: non enim actus potest esse circumstantia sui ipsius, sed notat accidentia effectus per actum producti: vt si is, qui alium frigida abluit, nocumentum intulit. *Ubi* significat accidentia loci, vt vtrum palam, an occulte: in loco sacro, an profano scelus patraverit. *Quibus auxilijs*, id est, quibus instrumentis, aut mediis, vt percusserit ne gladio, an fuste. *Cur*, id est, ob quem finem, vt an gratia rei priuatæ, vel ad patriam liberandam periculum adierit. *Quomodo*, significat actionis modum; vt dolo, an bona fide fecerit. *Quando*, significat accidentia temporis, vt vtrum die festo, an profecto rem diuinam oimiserit.

NON NVL I, in quibus est D.Bonaventura in 4. distinct. 16. dub. 9. ad litteram. Magistri, & Paludanus eadem distinct. quæst. 3. plures faciunt circumstantias. Verum illæ omnes ad has septem reducuntur: excepto numero actuum, quem illi vocant circumstantiam, Quoties, sed hæc inter circumstantias recenseri non potest, quia circumstantiæ circa eundem actum sunt: numerus autem non circumstat unam eandemque operationem: sed diuersas, ac distinctas inducit.

UT autem ea, quæ ad prædictas circumstantias pertinent, melius intelligantur, quædam animaduertenda erunt. Primum est circumstantiarum quasdam notabiliter augere malitiam, vel, bonitatem actionum, moralium, quasdam non. Enim vero cum, exempli gratia, alter furto accipit millo aureos: alter quadratum: quantitas pecuniae in priori furto reddit illud notabiliter graue: in posteriori minime. Secundum est circumstantiarum quasdam inachere deformitatem, vel bonitatem eiusdem speciei: quasdam specie differentem. Nam circumstantia instrumenti, quo quis hominem interimit, nempe gladij, aut fustis, non reddit homicidio malitiam diuersam specie. At cum quis interficit hominem, vt eum spoliet, circumstantia spoliationis furtive addit homicidio deformitatem nouæ speciei: quandoquidem furtum specie differt ab homicidio. Tertium est eam circumstantiam addere actui malitiam, vel bonitatem specie differentem, quæ importat specialem ordinem conformitatis, vel disformitatis ad rectam rationem, & legem Dei, vt in superioribus exemplis videre est.

Diversa genra circumstantiarum.

Quæ circumstantia differentiæ

ARTICVLVS II.

*Responsio ad propositam quæstionem, & aliquot
objectionum dilutio.*

X dictis facile quiuis intelliget quid ad quæstionem initio excitatam responderi oporteat: videlicet bonitatem & malitiam humanarum actionum pende-re etiam à circumstantia quandoquidem hæ talēm bonitatem & mali-tiam augere, & minuere, atque interdum ad diuersam speciem trahere solent.

Obiect. 1. SED erit, qui ita obiciat. Id, quod confert actui rationem specificam, non potest esse accidens illius: atqui circumstantiae sunt accidentia actuum moralium, ut supra diximus: igitur nulla circumstantia potest tribuere actui diuersam rationem specificam, proindéque nec ipsum ad speciem diuersam trahere. Item, si aliqua circumstantia mutaret speciem actus: sequeretur posse eandem actionem internam nunc esse bonam, dum videlicet tendit in bonum obiectum nulla circumstantia yiciatum: nunc malam, si quis eundem actum continuando adhibeat illi in progressu circumstantiam inanis gloriae, V.G.

Dilut. 1. ob. PRIORI tamen obiectioni occurrentum erit, circumstantiam, quæ mutat speciem, neque esse circumstantiam, neque accidens comparatione actionis, cui speciem tribuit: sed respectu alterius, cui adiungitur, verbi gratia, cum quis occidit, ut furtum committat, rem alienam non esse circumstantiam comparatione voluntatis furandi: nam respectu huius est obiectum, per se illi dans speciem, sed tam voluntatem furandi, quam rem alienam, quæ est eius obiectum, esse circumstantiam, si comparetur cum homicidio, cui ex accidente adiungitur. Posteriori obiectioni non omnes eodem modo respondent: quidam concedunt unum numero actum internum, eundem in genere naturæ, posse, ut exemplo illo ostendi videbatur, alio & alio tempore subire formalites diuersas specie in genere moris: ita ut nunc bonus & meritorius: postea vero malus & demeritorius sit. Alij negant posse id fieri: assérentes ubi primum actui superuenit aliqua circumstantia mutans speciem, non manere eundem numero actum internum, etiam in genere naturæ, sed elici iam aliud, & specie, & re distinctum. Quam dubitationem fusius persequi non est.

huius loci.

D I S P V

DISPVTATIO SEXTA.

De affectionibus animi, quæ passiones vocantur.

DOCTRINÆ ratio postulat, ut ante virtutum tractationem de passionibus differamus. Nam cum virtutum moralium nonnullæ appetitui sensitivo hæreant, in eiusq; affectionibus moderandis & cohibendis versentur, absq; harum notione, virtutum natura & vis commode explicari non poterit.

QVÆSTIO I.

An appetitus sensitivus, rectè diuidatur in concupisibilem, & irascibilem.

ARTICVLVS I.

Quæ argumenta ostendere videantur non rectè diuidi.

VI A passiones, ut progressu patebit, sunt affectiones appetitus sensitivi, priusquam de passionibus ipsis agamus, quædam circa istiusmodi appetitum ad propositam disputationem conductentia pertractabimus. Ac primum, quod diuisio illa non sit probanda hisce argumentis videtur concludi. Appetitus distinguuntur per affectiones: sed affectiones, quæ attribui solent appetitui irascibili, conuenient concupisibili: non ergo iij appetitus inter se differunt. Minor probatur, quia ut docet Tullius 4. lib. Tuscal. quest. Odium est ira inueterata, & ut asserit D. Damascenus lib. 2. Fidei cap. 16. & D. Greg. Nyss lib. 4. Phil. cap. 14. ira constat ex tristitia. Cum igitur tristitia & odium pertineant ad appetitum concupisibilem: sequitur iram, quam irascibili ascribunt, in concupisibili versari. Kursus amor habet ex parte corporis commotionem similem ei, quam ira: quandoquidem tam iis, qui amant, quam qui irascuntur, sanguis & calor efferuescit: sed huiusmodi alterationes ex parte corporis sunt quasi materiæ passionum, quæ illarum discrimen suo modo arguunt. Non ergo actus amandi ab actu irascendi videtur distingui.

SE C V N D Ó in rebus naturalibus uno eodemque pondere feruntur corpora in natuam sedem, & resistunt iis, quæ ipsorum In lib. Ethic. Arist.

G. motum

Tullius.

D. Damasc.

D. Grego.

Nyss.

motum impediunt: similiterque ignis V. C. eodem calore agit in aquam, & repugnat frigori. Pari ergo ratione unus idemque appetitus sat erit ad noxia fugienda, & conuenientia sectanda, itemque ad resistendum contrariis. Quare, &c.

T E R T I O, appetitus sensitivus supponit apprehensionem: sed eadem vi apprehenditur noxiū & conueniens: ergo & eadem facultas appetens feretur in virtutemque. Cum igitur ob nullam aliam rationem videantur distinguere appetitus concupisibilis & irascibilis, nisi quod alter alio modo obiecto conueniens, alter noxiū: non est quod illud inter se distinguamus.

Q U A R T O. In parte rationali hominis datur unus tantum appetitus, nempe voluntas: ergo & in parte sensitiva, unus duntaxat appetitus dabitur.

ARTICULUS II.

Explicatio controversiae.

Conclus.

Irr tamen conclusio. Recte diuiditur appetitus sensitivus in irascibilem & concupisibilem, vt in duas potentias realiter distinctas. Hæc est contra Gabrielem in 3. dist. 25. 26. quæst. 1. artic. 3. dub. 1. vbi putat duplē hunc appetitum differre sola ratione per ordinem ad diuersos actus: est tamen philosophorum communis, Aristotelis i. Moral. cap. 13. Platonis 4. lib. de Republica, vbi virtutemque appetitum à ratione & inter se distinguit, aiens cōsulatui in vrbe respondere in homine rationem, Quæstatio cupiditatem, Auxiliario irascendi appetitum. Est etiam D. Damasceni lib. 2. Fidei Orthod. cap. 12. D. Gregorij Nyssenii lib. 4. Philosophiæ cap. 8. D. Thomæ 1. par. quæst. 8 i. artic. 2. Henrici Gandauensis Quodlib. 8. quæst. 15. D. Bonaventuræ in 3. dist. 33. artic. 1. quæst. 3. M. Alberti 3. de Anima tract. 4. cap. 2. & in summa de homine tract. de irascib. quæst. 2. Probatur autem à D. Thoma loco citato: quia sicuti aliis rebus naturalibus corruptioni obnoxiis non solum conuenit inclinatio ac vis ad consequenda sibi conuenientia & fugienda aduersa, sed etiam ad resistendum contrariis, vt patet in igni, qui non solum propensionem ac virtutem obtinet, vt locum infimum deserat, & in superum evadat: sed etiam calorem vt iis, quæ sibi perniciem moluntur, obſistat: ita oportet in sensitiva parte dari duplē vim appetentem, unam, per quam animal simpliciter inclinetur ad prosequenda ea, quæ conueniunt secundum sensum, & deuictanda noxia, quæ pars concupisibilis dicitur: alteram, per quam propulset aduersantia, & obluctetur iis, quæ utilia, salutariæ remouent, aut oppugnant, vel quoquo modo nocentium inferunt: unde eius obiectum dicitur arduum ac difficile.

Aristot.
Plat.

D. Damas.
D. Grego.
Nyss.

Ratio D. Th.

Vis concupi-
ſebus.

Atque

Atque hæc vis , irascibilis nuncupatur ; quæ eo differt à priori , *Vis irascibilis.*
quod illa tendat in bonum sensibilem absolute ; hæc in bonū etiam
sensibile : sed tamen quatenus difficile & arduum : non quod
ipsam difficultatem experat , sed utilitatem potius , quæ in concu-
pisibilem redundant , prout ipsius irascibilis opera , & ministerio
ei remouentur impedimenta , & difficultates , quæ obstant , ne bo-
num , quod optat , adipiscatur .

Q u o d vèrò prædictæ potentiaæ siue inclinationes re ipsa
diuersæ sint , ex eo ostenditur , primū quia non resident in ea-
dem omnino parte corporis ut in progressu ostendemus . Deinde
quia interdum animal contra appetitionem concupisibilis in-
gerit sese rebus tristibus , vt per affectum irascibilis aduersantia
impugnet , auertatque (Quod per eandem potentiam fieri non
posset .) Vnde irascibilis passiones intestino ac domestico bello
nonnūquam repugnare videntur motibus concupisibilis , quia
concupiscentia inflammata plerumque iram frangit , & ita ac-
censa concupiscentiam minuit . Quo etiam pater irascendi vim
esse quasi propugnatricem concupiscentiae , dum arma corripit ,
certatque aduersus ea , quæ res concupisibili gratas ac iucundas
impediunt , & noxias inuenient conantur . Ideoque ut D. Thom.
tum , loco citat . tum ex professo in 1. 2. quæst . 25. art . 1. explicat ,
iræ à cupiditatis affectibus initium capiunt , in eisdemq; terminan-
tur , & desinunt , vt cum ira ex illata tristitia oritur , & qui
vindictam sumit percepta lætitia ad tranquillitatem reddit . Quo
spectat illud Aristot elis 4. Ethic . cap . 5. vltio modum , finemq; iræ
adhibet , cùm pro dolore voluptatem efficit .

*Ira à cupidi-
tate oritur .*

Aristot.

Dub.

*Irascibilis mi-
nister concur-
pisibilis .*

Q u a e r i solet ultra ex his potentiais alteri , dignitate præfe-
renda sit . Henricus Gandauensis Quodlib . 8. quæst . 15. præfert
concupisibilem . Pro qua opinione facit , quod irascibilis est
quasi minister concupisibilis , vt ex dictis patet , innuitque Ari-
stoteles lib . 8. de Histor . Animal . capit . 1. docens animalia irasci ,
& pugnare propter concupisabilia . D. Thomas de verit . quæst .
25. artic . 2. Oppositam sententiam videtur amplecti , cùm dicat
irascibilem esse facultatem superiorē , sicuti aestimatiua inter
potentias sensitivas apprehensionis dignior habetur . Quod ex eo
suidet , quia turpius , est non cohibere concupiscentiam , quam
iram , cùm hæc multò minus , quam illa rationem , & iudicium
perturbet .

Hæc dubitatio ita explicanda est , vt dicamus ex parte ob-
iecti , atque adeo simpliciter appetitum concupisibilem nobilio-
rem esse irascibili ; quandoquidem ille fertur directò & imme-
diatè in bonum pertinens ad conservationem animalis : hic ve-
rò immediatè tendit in remouens prohibens . Item (quod in idem
recidit) quia potentia , quæ proximè ordinatur ad finem , excel-
lentior est , quam quæ occupatur circa media : at concupisibilis
proximè ordinatur ad finem , quia tendit in bonum sensibile

Solut. dub.

secundum se : irascibilis in id, quod utile est, & conducens ad illud obtinendum. Concedi tamen potest iuxta aliā considerationem irascibilem concupiscibili præstare , quatenus immoderata affectio iræ, minus perniciosa est, quam cōcupiscentia, vt D.Thomæ ratio suadebat.

ARTICVLVS III.

Solutio argumentorum primi articuli.

Dilut. 1.

RA T I O N E S, quæ in aliis videbantur non dati duplarem appetitum sensituum, ita diluentur. Ad primam concessa propositione neganda est assumptio, & ad eius probationem dicendum , odium dici iram inueteratam , non quod temporis diuturnitate ita fiat odium, sed in sensu, quem causalem vocant , quia nimur diurna ira odium efficit. Similiter iram constare ex tristitia , non ut ex parte componente , sed nasci ex illa tanquam ex causa effectrice : quia ex concupiscibili appetitionibus obueniunt effectus irascibilis. Postremò id , quod eodem arguento obiicitur de alteratione,

D.Thom. quam ira & amor corpori inferunt, dissoluit S. Thomas 1. 2. q.

Fervor amo- 48.art. 2. hisce verbis. Fervor, qui consequitur calorem alia ratione pertinet ad amorem, alia ad iram. Nam fervor amoris est cum quadam dulcedine & levitate: est enim in bono amatum, assimilaturque calori aëris & sanguinis: unde sanguinei sunt ad amandum propensores, diciturque ad amorem inclitare iecur, in quo sit sanguinis generatio. Fervor autem iræ est cum amaritudine ad consumendum, quia tendit ad punitionem contrary: ideoque assimilatur calori ignis. Hæc fere D.Thomas.

Dilut. 2.

Ad secundum respondendum, non eandem esse, quoad id, quod arguento petitur, rationem in inclinatione corporum ad propria loca , & in appetitu sensitivo comparatione sui objecti. Nam cum interdum irascibilis contra propensionem concupiscibilis, in obiectum feratur, cogimur fateri hos duos appetitus inter se necessariò distingui. Quod tamen non cernimus in corporibus ut ad loca propria tendunt, & itineris impedimenta remouent. Concessimus tamen in istiusmodi corporibus dari diuersa principia ad resistendum corruptentibus , & ad naturalia loca petenda, ut in igni calorem, & levitatem.

Dilut. 3.

Ad tertium, cōcessa maiori & minori, dicendum, appetitum concupiscibilem tendere in utrumque, nimur in id, quod conueniens est , & in id, quod noxiū: proindeq; non differre concupiscibilem ab irascibili, quod ille in conueniens, hic in noxiū tendat: sed quod ille simpliciter inclinetur ad prosequenda conuenientia & declinanda noxia : hic verò feratur in arduum resistendo aduersariis, quæ conuenientia oppugnant & nocumentum inuehunt, yti diximus.

D I S P V T . V I . Q V A E S T . II .

53

Dilut. 4.

A d quartum, sēpē ea quæ in superioribus ynita sunt, spargi, atque in plura membra secari in inferioribus, vt patet in potentia cognoscitua immateriali, & in potentiis cognoscitius organicis. Quare nihil mirum si appetitus, intellectus sit unus, & sensitui duo, præsertim cum hi hærent in corpore, & in eo diuersam exigant dispositionem, vt paulò post dicemus.

Q V A E S T I O II .

An vterque appetitus sensitius in corde sedem habeat.

A R T I C U L V S I .

Platonis, & quorundam aliorum sententia.

LCINOVs in libro de Platonica doctrina, cap. 37. ait secundum Platonem iuniores Deos, qui tornādi humani corporis curam suscepérant, cùm in capite rationis & sapientiæ domicilium constituisserent, ne pars illa diuina inquinaretur, mortalibus passionibus, hoc est utriusque appetitiū proprias prouincias designasse: iracundiæ præcordia, cupidi locum propè diaphragma, ibique vim eam quasi furiosum, & agreste animal ligasce: quin etiam condidisse pulmones cordis gratia molles & ventosos, atque instar fistulæ cauos & spongiæ similes: vt cor iræ ardore nonnunquam æstuans refrigeratione mitigaretur: simûlque iecori ad excitandam concupiscentiam animæ, rursusque sedandam, dulcedinem & amaritudinem indidisse. His similia scripsit Apuleius in lib. de Dogmate Platonis, statuens mentem capitinis arcem tenere; irascentiam procul à ratione ad domicilium cordis deducetam esse: cupidinem, atque appetitus postremam portionem infernas abdominis sedes occupasse, vt propinas quasdam & diuersoria nequitiae, atque luxuria. Religata in verò iecirco longius à sapientia hanc partem videri ne importuna vicinitas rationem desuper constitutam, ipsa cognitionum vicinitate perturbaret.

Apuleius.

A II affectum iracundiæ in felle constitutum putant, pauperris in corde, latitiae in splene. Cui distributioni ea ratio astipulatur, quod è tribus humoribus recrementiis, qui è chilo secernuntur, bilis ad vesicam fellis demandatur: constat autem bilis irritamentum esse iracundiæ; vnde & biliosi iracundi esse consueuerunt. Itaque verisimile hinc sit iram in fellis conceptaculo residere. Inesse autem pauporem in corde, suaderi potest ex eo, quia qui timent confessim sanguinem & calorem euocant, ad

præ

Aliorum opinio.

præcordia, vbi videlicet trepidatio potissimum est. Item, quæ animalia, quæ pro sui corporis magnitudine maius habent cor, timidiora sunt, nimis quod virtutem pauoris expultricem magis sparsam habeant: cùm tamen virtus unita a tuosior, fortiorque sit, quæ dispersa. Postrem, quod lætitia in splene locum obtinuerit argumento est, quod, ut medici tradunt, iis, qui splene laborant, rarus ex multis sit risus, qui lætitiae & hilaritatis comes est.

*Sententia
iii.*

G A L E N V S lib. 3. de Locis affectis, & in lib. qui inscribitur, Quod animi mores corporis temperamentum sequantur, existimat appetitum concupisibilem residere in hepate, quod ij, qui multo abundant sanguine, suopte ingenio procliviiores sunt ad libidinem: appetitū verò irascibilem ponit in corde, pro qua parte confirmanda sunt ex rationes, quas mox subiiciuntur.

ARTICVLVS II.

Ver.e opinionis explicatio.

Conclusio.

IT tamen nostra conclusio. Vtrumque appetitum in corde sedem habere. Ita statuit Hippocrates, Zeno, Posidonius, Chrysippus, cæterique eiusdem familiae alumni. Item Aristoteles, Theophrastus, & alij Peripatetici, quos refert Vesalius & alij. Probatur autem huius sententiæ veritas ex eo, quia omnes affectus, siue iræ, siue cupiditatis, in corde perturbationem excitat, in eoque mox sentitur: tum verò quia cor Philosophorum cōsensu, est origo & fons omnium vitalium operationum, in quo proinde appetitus ad seruandam vitam, & pericula propulsanda à natura dati consistere debuerūt. Sciendum tamen non in eadem cordis parte vtrumque appetitum residere, sed locis aliquantulum discretis ob diuersam qualitatum compositionem, quæ ira, & cupiditas exigunt: ira enim affluentia caloris, & siccitatis gaudet: cupiditas abundantia humiditatis & caloris. Rationes autem, quæ in oppositum huius sententiæ adductæ fuerunt, non persuadent. Non enim biliosi propterea iracundi sunt, quod ira in vesica fellis resideat, sed quia flaua bilis calida est, & sicca, quæ qualitatum cōpositio iram mouet, nutritque. Nec iccirco, qui splenē male affectum habent, sese tristiores exhibent, quod splen hilaritatis & lætitiae habitaculum sit, sed quia vberior atræ bilis copia inibi collecta tristitiae affectum inducit. Nec ij, qui plurimo sunt sanguine, ideo frequentiores cupiditatum insultus experiuntur, quod concupiscentia in iecore, quasi hydra in lacu. Lernæo incubet: sed quia calido & humido sunt temperamento, quod cupiditatis æstum ciet. Illa verò argumenta, quæ probabant pauorem inesse in corde, non est cur à nobis diluantur, cùm nostram sententiam confirmant.

*Dilutio ratio-
num in con-
trariam par-
tem.*

QVÆS

*Lege Arift.lib.
3. de Partib.
anim.c. 4. Pl.
lib 11. cap. 37.
D.Thom. 1.2.
q.45.art.3.*

*Lege D.Tho.
de Verit. q.26.
art.3. & in 1.
2.q.12. art.1.*

*De hoc motu
periphsimus lib.
7. Physic. c. 1.
q.1 art.4. &
in paru. Nat.
lib. de Respir.
cap.7.*

*Lege D.Tho.
1.2. quest. 24.
art.2. ad 2.*

rei
vſi
Etia
Si
pre
abi
aque
cui
mo
pro
ear

T
cog
tun
tran
deii
ac p
vel
gam
effic
nem
amor
prop
alian
dis ,
moto

QVÆSTIO III.

Vtrum definitio passionis rectè se habeat.

ARTICVLVS I.

Explicatur passionis definitio.

Lege D. Tho.
de Verit. q. 26.
art. 3. & m. 1.
2. q. 12. art. 1.

EFINITVR passio à Philosophis, *Motus appetitus sensitivi ex apprehensione boni, vel mali cum aliqua mutatione non naturali corporis.* Ut autem hæc definitio intelligatur aduertendum erit passionem trifariam sumi: uno modo, pro receptione cuiuslibet rei, siue per eam id quod patitur aliquid abiiciat, siue non: qua usurpatione scripsit D. Dionysius 2. cap. de Diuinis nominib. sanctissimum virum Hierorheum diuina patientem multa didicisse. Sic etiam pati aët dicitur, cùm Solis luce collustratur. Secundò, pro receptione cuiusq; rei cum abiectione alterius: siue id, quod abiicitur, sit conueniens rei naturæ, siue repugnans, quo modo aqua patitur, cùm refrigeratur, aut calescit. Tertiò, pro receptione cuiusque rei cum expulsione eius, quod naturæ patientis accommodatum erat: quæ acceptio propria, & germana est: id enim propriè pati dicitur, quod à dispositione secundum naturam ad eam, quæ secundum naturam non est, perducitur.

*Passionis definitio.**D. Dionys.*

De hoc motu
perissimus lib.
7. Physic. c. 1.
q. 1 art. 4. &
in paru. Nat.
lib. de Respir.
c. p. 7.

DE INDE aduertendum cor perenni dilationis & contractio- *Cordis mo-*
nis motu cieri, motumque hunc naturalem esse, & animantium *tus.*
naturæ conuenientem quandiu fit certa quadam intentione, quæ
cum eorum temperamento proportionem habeat: quod si ab ea
intentione per exuperantiam, aut defectum recedat, fieri non
accommodatum.

Lege D. Tho.
1. 2. quest. 24.
art. 2. ad 2.

TERTIÒ aduertendum inter omnes actus potentiarum, tum cognoscientium, tum appetentium, eos dum taxat, qui ad appetitum sensituum pertinent; suapte natura semper fieri cum aliqua transmutatione corporis, quæ animal à sua naturali dispositione deiiciat. Cuius rei ea ratio est, quia hos tantum actus proximè, ac per se consequitur incitatio, aut remissio motus, quo dilatatur, vel contrahitur cor. Nam verò si actus appetitus sensitivi ad fumgam retractionemve spectent, ut timor, & tristitia, remissionem efficiunt in motu dilationis, proindeque maiorem contractiōnem: si verò pertineant ad prosecutionem delectionemque, ut amor & lætitia, maiorem inuehunc cordis dilationem. Diximus propriè, & per se, quia remotè & ex accidente, etiam ex actibus aliarum potentiarum sequitur intentio & remissio in motu cordis, ut ex apprehensione boni & mali, & ex actu voluntatis, remotè tamen & interuentu appetitus sensitivi. In quam senten-
tiam.

tiam lege Diuum Thomam in quæstionibus de Veritate, quæstio-
ne 6. art. 3.

Hic ita explicatis iam liquido constat cur passiones dicantur
fieri cum mutatione non naturali corporis, videlicet quoniam
iis distractatur cor à motu sibi naturali: et si inter passiones aliæ
motionem afferant minus, aliæ magis à natura alienam: magis,
ut dolor & tristitia, quæ contractionem pariunt: minus, ut læti-
tia & delectatio, quæ dilatationem cordis efficiunt: est enim ma-
gis naturæ consentaneum dilatari, quam contrahi.

ARTIC.

II.

Conjectaria quædam.

X dictis nonnulla inferuntur conjectaria. Primum
est, passiones non propriè ad appetitum rationalem
pertinere, ut constat ex earum definitione, & ex iis,
quæ tradidit Aristoteles in proœmio librorum de
Anima. Plato in Philebo, Cicero in 1. Tuscul. quæst.
D. Damasc. lib. 2. Fidei orthod. cap. 22. D. August. lib. 9. de Ciuitate
Dei, cap. 5. edisseritq; sanctus Thomas in 1. 2. quæst. 22. artic. 3.
Itaque gaudium, amor, & lætitia, aliqui; eiusmodi affectus, prout
in voluntate cernuntur, non propriè, sed similitudine quadam
passiones vocari possunt.

Reputatur
Chrysippi
sententia.

SE C V N D V M est, abhorrete à veritate sententiam Chrysippi,
qui (ut liquet ex iis, quæ à Cicerone lib. 4. Tusculan. quæst. & à
Galen lib. 4. de Placitis, Platonis & Hippocratis cap. 2. prodita
sunt) existimabat perturbationes esse iudicia, opinionesve: exempli
causa ægritudinem esse recentem opinionem præsentis mali,
in quo dimitti, contrahique animo restum videtur: metum opinione
mali impendentis, quod intolerabile esse iudicatur. De-
prehenditur autem huiusc dogmatis falsitas ex eo, quia obiecta
passionum sunt bonum & malum, quæ non ad vim cognoscen-
tem, & eius actus, cuiusmodi sunt opiniones & iudicia, sed ad
appetentem, eiisque munia spectant. Quod si quis pro Chry-
sippo respondeat eum non in sensu formalis perturbationes
iudicia vocasse, sed in causali, quia nimis ex opi-
nione, siue apprehensione mali oritur, verbi
gratia, passio timoris. Occurrat Gale-
nus loco citato, eum re vera in
sensu formalis fuisse
locutum.

Lege Lafla-
tium libr. 6. c.
15. Seneca lib.
de tranquilli-
tate Tulliū in
oratione pro
Murena. Ga-
de. in tract. de
curat. affec.

Lege D. Th.
2. 2. q. 123. ar.
10.

QVÆ

QVASTIO IV.

Vtrum passiones cadant in animum sapientis.

ARTICVLVS I.

Philosophorum dogmata.

E G A T I V A M partem huiusc questionis defensabant Stoici, contendentes eum, qui verè sapiens sit, debere animi passionibus omni ex parte vacare. Pro his tamen habere tres *dīmōstēs* (Cicero 4. Tusculanar. quæst. constantias nominavit) id est, pro cupiditate voluntatem, pro lætitia gaudium, pro mētu cautionem. Pro ægritudine verò seu dolore negabant esse posse aliquid in animo sapientis. Voluntas enim bonum appetit, quod facit sapiens. Gaudium est de bono adepto, quod sapiens adipiscitur. Cautione deuitat malum, quod debet sapiens effugere. At quia tristitia de malo est, quodiam accidit, & nullum malum existimabant posse accidere sapienti: nihil in eius animo pro illa ponebāt.

Sententia Stoicorum.

I D E O verò Stoici in eam sententiam adducti sunt, quia indignum iudicabant hominem sapiente perturbationibus concutitum hæ animi morbi sint. Itaque hunc in modum disputabant, Qui morbos sunt, sani non sunt: qui sani non sunt insipientes sunt. Igitur qui morbos sunt, non sunt sapientes: at ij, qui passiones sentiunt morbos sunt: quandoquidem passiones sunt ægritudines animi: ergo, &c.

Ratio Stoicorum.

P L A T O N I C I autem, & Peripatetici contrariam partem sequuntur aientes non posse hominem quantumlibet sapientem & Peripateticum passionibus omnino vacare. Cuius sententiæ fundamenta articulo secundo proponemus. Cicero in lib. de Finibus & D. Augustinus lib. 9. de Ciuitate Dei cap. 4. arbitrantur hos philosophos de verbis potius, quam de rebus facere controversiam. Nimirum Stoicos non quilibet, motiones appetitus, sed turbulentas, & quæ prodeunt extra limites rationes, animumque ad vitia inflecent, passiones vocare: alios autem philosophos passionū vocabulo indiscriminatim uti pro quoquis motu appetitus sensuini.

Opinio Plat.

Lege D. Th.
2.2. q. 123. ar.
10.

ARTICVLVS II.

Vera sententiæ explicitatio.

V A C U N Q U E tamen Stoicorum mens fuerit, negari non debet passiones cadere etiam ineos, qui verè sapientiae, & magnarum virtutum ornamenti prædicti sunt, cum illæ naturaliter obueniāt, cumque si eis rationem dominā (cui civili obedientia obsequuntur) perficiamus,

In lib. Ethic. Arist.

H

ad

ad moderationem & mediocritatem adduci possint, atque ad virtutum officia reuocari, & laudem ac præmium mereri. Itaque si passiones secundum se spectentur, id est, ut sunt motus quidam irrationalis appetitus, non conuenit eis malum aut bonum moralē, quod à ratione pendet: conuenit tamen, si considerentur, prout subiacent imperio voluntatis & rationis. In quam sententiam D. Augustinus, lib. 14. de Ciuit. Dei cap. 8. Cupiunt, inquit, timent, latantur & boni & mali: sed illi bene, isti male, sicut hominibus seu recta, seu peruersa voluntas est. Denique si Stoicorum dogma ita intelligatur, ut omnem motum appetitus vitiosum esse, & à virtute alienum statuant, haud dubie cœlestis disciplinæ veritati repugnat, ut idem sanctus Doctor c. 9. eiusdem libri multis sacræ paginæ testimonis confirmat. Consule D. Ambrosium tract. de obitu

D. Ambro.
D. August.
D. Gregor.
Nyss.
D. Ambro.
D. August.
D. Gregor.
Nyss.

Gratiani, & in lib. de incarnatione Domini cap. 7. D. Augustinum 14. de Ciuit. Dei cap. 9. D. Gregor, Nyssenum in disputatione de Anima, & Resurrectione, Lactantium lib. 6. à cap. 15.

O B I C I A T tamen aliquis. Id quod ad peccatum inducit, habet rationem mali: at qui passiones inducunt ad peccatum: vnde à D. Paulo 7. capite epistolæ ad Romanos, passiones peccatorum 2. dicuntur: ergo. Item passiones sunt ægritudines animi: ac proinde vitia: igitur nulla eorum poterit honesti rationem sortiri. Præterea 3. rea iis, quæ non sunt in nostra potestate, nec laudem nec vituperationem meremur: sed passiones non sunt in nostra potestate: siquidem iis, ut docet D. August. 14. de Ciuit. Dei c. 9. inuiti cedimus: igitur iis non meremur: quod tamen paulò ante negavimus.

Dilut. 1. Ad primum horum dicendum passiones, si sumantur, ut defleant à ratione, inclinare ad peccatum, si ut ordinantur à ratione, non ita se habere, sed ad virtutem spectare. Ad secundum passiones dici morbos animi sive ægritudines non prout à ratione gubernatur, sed quatenus ab eius regula moderatione descendunt. Vnde patet quid Stoicorum argumēto respondendū sit. 3. Ad tertium concessa maiori, neganda est minor, si ita intelligatur quasi nullo modo possimus passiones compescere, aut moderari: & ad eius confirmationē dicendum, nos cedere inuitos passionibus, non quoad consensum, cum eis non nisi voluntate consentiamus, sed quoad aliquam corporis transmutationem, cuiusmodi est interdum commotio tisus, flatus, aliæque eiusmodi.

Q VÆSTI O N.

Vtrum animi passiones rectè à philosophis numerentur.

A R T I C V L V S I.

Solutio questionis:

L A T O in Théâtre affirmat eas passiones, quæ nomine habent, multas esse, quæ carent nomine, innumeratas lib. 9. de Repub. inquit hominem esse quasi monstrum, & sphynxem

sphyngem quandam ex variorum animantium partibus conflatam: & cupiditatem esse partem latissimam multa bestiarum, id est passionum capita continentem: in Timæo sex enumerat perturbationes, voluptatem & dolorem tanquam principia, quibus accedant audacia & metus, ira & spes: In primo de legibus ait quemlibet nostrum esse unum & habere in se consiliarios duos contrarios & amentes, voluptatem & dolorem: ad quos accedunt futurorum timor & confidentia.

Q u i passionem in commune aptiori methodo distribuerūt, eam in quatuor summa veluti capita partiti sunt, videlicet in gaudium, & tristitiam, spem & timorem. Quam diuisionem tradit D. August. lib. 14. de Civit. cap. 3. D. Hieronymus in Commentariis ad cap. 1. Ezechielis. Cicero lib. 4. Tusculan. quæst. Boëtius 1. de Consolat. Philosophiae metro 7. *Gaudia pelle, Pelle timorem, Spemq; fugato, Nec dolor adsit.* Virgil. 6. Æneid. *Hinc metuunt, cipiuntq; dolent, gaudentque.*

Quatuor præcipue passiones.

S O L E N T autem hæ quatuor passiones comparari quatuor principalibus ventis, quod ut hi mare tempestatibus sic illæ animum turbulètis motibus perturbent: quod ita quidam expressit.

Quatuor passiones similes quatuor ventis.

*Spes leuat arrebat, metus alto à vertice fluctus
Deiicit: hinc animum pulsat furibunda voluptas:
Inde dolor: fluctus cen fracti fluctibus, altum
Clamorem ingeminant: piceis abscondita nimbis
Nec radios fundit ratio, nec vela gubernat.*

Porrò dicuntur ex quatuor passiones omnium præcipue, quatenus aliarum complementum vel finis sunt: ideoque alias omnes consequuntur, ut docet Arist. 2. Ethic. cap. 1. timor autem & spes non simpliciter eiusmodi complementum obtinet, sed in genere motus appetitiui ad aliquid. Namq; respectu boni incipit motus in amore, progreditur ad desiderium, terminatur spe: comparatione mali mali incipit ab odio, tendit in fugam, finitur timore. Quo fit, ut numerus harum quatuor passionum secundum differentiam præsentis & futuri spectetur: motus enim futurum respicit, quies in aliquo præsenti est. Igitur de præsenti bono est gaudium: de præsenti malo tristitia: de bono futuro spes: de malo futuro timor. Cæteræ vero passiones, quæ circa bonum, vel malum præsens, aut futurum versantur ad has complétuè reducuntur.

A R T I C V L V S . I I .

Divisio passionis in minutiores species.

I tamen passionum genus in suas species minutius concidere velimus, undecim inueniemus, quarum numerus ita colligi potest. Passionum quædā respiciunt bonum aut malum simpliciter, pertinentque ad appetitum concupiscibilem, aliæ bonum aut malum arduum, spē-

H 2 Etantque

Estantque ad irascibile: millæ sex sunt, tres respectu boni, totidem respectu mali: oblata enim re bona excitatur primum in concupisibili amor illius: quod si ea res absens sit, consurgit desiderium; si praesens delectatio, seu gaudium. Similiter oblata re substantia mali, oritur primum in concupisibili odium amori contrarium. Quod si res, quam odio prosequimur, absit, oritur statim fuga desiderio aduersa: si adest nascitur tristitia seu dolor delectationi inimicus. Passiones autem, quæ bonum, vel malum arduum respiciunt, & ad irascibilem spectant, sunt quinque duæ respectu boni, tres respectu mali. Etenim si obiciatur res sub ratione boni ardui, quam quis obtinere se posse iudicat, prouenit statim in irascibili spes, si putet eam se consequi non posse, existit desperation. Non est in irascibili, aliquis motus respectu boni, quod iam adest & possidetur, quia quod iam adeptum est non habet rationem ardui. Aliæ vero tres passiones irascibilis comparatione mali ardui hunc in modum colliguntur, malum arduum aut praesens est aut non est: si non est, oritur timor vel audacia, timor, si id formidemus, & refugiamus; audacia, si aggrediamur. Quod si praesens est, consurgit ira, qua animus exardecit ad sumendam vindictam, & ad praesens malum depellendum.

R V R S V S eæ ipsæ passiones de quibus hactenus egimus in alias distribuuntur. Nam v.g. amor respectu eius cui aliquod optamus bonū, dicitur amicitia: respectu vero ipsius boni, quod illi obtainus, dicitur amor concupiscentiæ, &c.

S E R V A N T autem prædictæ passiones, hunc inter se ordinem, quædam sunt veluti motus principium, videlicet amor & odium, his enim inclinamur ad aliquid optandum fugiendumve, sicuti lapis gravitate propendet ad descendum. Quædam sese habent veluti motus, nempe desiderium & fuga. Aliæ denique ut quies & terminus motus, veluti delectatio & tristitia: delectatio enim est ut quies in loco rei idoneo & conueniente, tristitia ut quies in opposito loco. Quoniam ergo principium motus ipso motu prius est, & motus prior quiete, ideo inter passiones appetitus concupisibilis, quæ circa bonum versantur, amor est prior desiderio, desiderium delectatione. Inter eas vero, quæ ad malum tendunt, odium prius est fuga, fuga prior, quam tristitia.

D I S P V T A T I O S E P T I M A.

De virtutibus in commune.

PER L I Q U V M est, ut de virtutibus differamus. Ac primò de his in genere: postea vero particulatim. Quæ disputatio præcipui in morali Philosophia momenti est: propterea quod virtutibus boni efficiamur, & ab iis manent actiones studiosæ, sine quibus felicitas, quæ moralis disciplinæ scopus est obtineri non potest.

QVÆS

QVÆSTIO I.

Vtrum definitio virtutis recte habeat.

ARTICVLVS I.

Dubitacionis explicatio.

VARIAS virtutis definitiones tradit Plato in Menone, Alcinous in libro De eius doctrina, Aristoteles lib. 2. Ethic. c. 6. & in libello de Virtutibus, si eius est illud opus, & Plutarchus in libro de Virtute morum: multas etiam colligit Alexander Alensis 3. p. Summæ, q. 16. art. 1. Vt autem quænam ex iis probari debeat, statuamus aduertendum est duo esse genera virtutum, unum earum, quæ nostris actibus acquiri possunt, vt fortitudo, temperantia: alterum earum, quæ immediatè infunduntur à Deo, vt fides, spes, charitas. Item virtutum alias esse morales, quæ videlicet in appetitu, siue intellectuo, siue sensituo insidet, alias intellectuales, quæ in intellectu. Inter quas, vt nunc breuiter dicamus, illud est discriminē, quod morales non solum bonam actionem efficiant, sed bene, reddantque eius usum bonum, ex parte finis, & aliarum circumstantiarum, quæ ad opus cohonestandum requiruntur, quæque dum adhibentur, dicitur opus non in eo tantum genere, sed absolutè bonum, habentemque simpliciter bonum appellat. Ad rationem verò intellectualis virtutis sat est efficere actionem, siue opus bonum in suo genere, esto aliunde vitetur, verbi gratia, ad Metaphysicam, quæ est virtus intellectualis, pertinet considerare substantias separatas, esto quis in eam considerationem ob inanem gloriam incumbat: quam tamen circumstantiam non ferret virtus moralis, quæ probam voluntatis affectionem requirit. Vnde talis scientia efficit bonum Metaphysicum, non tamen bonum virum.

Hic ita constitutis, virtus in toto suo ambitu, vt tam acquisitas, quam infusas, tam morales, quam intellectuales comprehendit, hoc modo definienda erit, *Virtus est habitus operatus boni.* Intellectualis verò ita, virtus intellectualis est habitus operatus boni residens in intellectu. At infusa ita definitur, vt ex D. Augustino lib. 2. de Libero arbitrio, cap. 8. aliisque in locis colligitur, *Virtus est bona qualitas mentis, qua recte vivitur, qua nemo male vitetur, quam Deus in nobis sine nobis operatur.* Dunn enim Diuus Augustinus ait Deum in nobis sine nobis virtutem operari, planè indicat loquaciter de virtute dumtaxat, quam Deus per se animam infundit. Denique moralem virtutem ita definiit Aristoteles libro 2. Ethicorum.

*Variae definitiones virtutum.**Discrimē inter virtutes intellectuales, & morales.**Definitio virtutis in communi.**Definitio virtutis moralis.*

Habitu perfec-
tè disponi-
mūr ad ope-
randum.

Repentina sunt
ab habitu.

cap.6. *Virtus est habitus electius in mediocritate consistens, ea, qua ad nos est, definita ratione, & ut definierit ipse prudens. Quæ definitio, quia præsentis instituit est propria, enucleatè à nobis explicanda erit.* Est ergo imprimis virtus habitus, quia virtus (latè etiam sumpto eius nomine) est dispositio perfecti, vt docuit Aristoteles 7. Physicor. c. 13. textu 17. habitu autem perfectè disponimur ad operandum. Potissimum verò ad tria, virtutum habitibus indigemus. Primum, ad uniformitatē actionum. Quæ enim ad agendum habituali propensione carent, instabilia sunt, facileque mutantur. Secundò, vt actio in promptu sit. Vnde Aristoteles 3. Eth. c. 8. ait repentina esse ab habitu. Certe nisi rationalis potentia interuentu habitus inclinetur ad vnum, oportebit ablata agendi occasione de re facienda priùs inquirere, cum tamen interdum negotia modum non ferant. Tertiò, vt cum voluptate actio perficiatur: quod præstat habitus. Nam cum modum quendam naturæ obtineat, operationem sibi propriam, quasi naturalem, atque adeò iucundam reddit. Quare Aristoteles 2. Ethic. c. 3. docuit delectationem in opere obeyendo signum habitus esse.

P A T E T igitur cur virtus dicatur *habitus*: obtinet autem hæc particula locum generis in definitione virtutis: ac per eam reiiciuntur potentiae & passiones, cæteraque id genus, quæ habitus non sunt. Dicitur etiam *habitus electius*, id est, per electionem operans ad excludendam scientiam, & alios habitus intellectuales, ad quorum rationem non pertinet, vt actus ab iis profecti ex delectu, ac voluntariè fiant. Additur, *in mediocritate consistens*, vt reiiciantur habitus vitiosi, qui à mediocritate deffectunt. Denique adiicitur, *ea, qua est ad nos definita ratione*, vt intelligamus mediocritatem, in qua virtus consistit, non oportere esse ex natura rei, nisi forte per accidens: sed comparatione subiecti, & ex arbitrio, iudicioque prudentis viri. Qua de re in progressu plura.

A R T I C U L U S II.

*Virtutem ex sua intrinsecā ratione esse,
habitum bonum.*

Opinio Scotti.

ON T R O V E R S Y A tamen est vtrum virtus secundum propriam essentiam sit habitus bonus, an non. Scottus in 1. dist. 17. q. 2. negatiuam partem amplectitur afferens vnum eundemque habitum modò virtutem, modò vitium esse posse. Arbitratur enim virtutem formaliter consistere in relatione conformitatis ad rectam rationem fundata in habitu ex se indifferenti ad bonum & malum: vitium autem similiter in disformitate à recta ratione: posseque eundem habitum, qui antea priorem relationem obtinebat, posteriorem accipe

accipere : quemadmodum videmus eandem superficiem nunc imbuī candore, nunc nigredine. Sentit proinde Scotus virtutem, qua virtus est, non esse operatiuam, cū ex sua natura sit relatio, cui nulla efficientia vel actiuitas conuenit; sed id, quod agit, dum ex virtute operamur, esse habitum ipsum, cui ratio virtutis accidentariō aduenit, quod similiter de vicio intelligit. Addit præterea habitum ponit in definitione virtutis, tanquam adiectitum quid, sicuti nasus in definitione simi.

P R O B A T Y R autem hæc sententia ex eo potissimum, vt rationes alias omittamus, quia si is, qui obtinuit habitum abstinen-
di à cibo ob Mahometricam superstitionē ad Christianam fidem
conuertatur, & ob veri Dei cultum à cibo abstineat, adhuc ex
eodem illo habitu sentiet promptitudinem facilitatemq; ad actus
temperantiae: ac proinde idem habitus, qui erat antea vitiosus ob
prauum finem, nunc ex fine honesto, atque ex conformitate ad
rectam rationem, & legem Dei, fieri studiosus: & qui antea ratio-
nem vitij, nunc virtutis rationem sortietur.

C O N T R A R I A tamen opinio, quæ statuit virtutem ex sua natura esse habitum bonum, nec unum eundemque habitum modo virtutem esse, modo vitium, Peripatetica est & vera, eamque defendit D. Thomas in 1.2. quæst. 55. artic. 1. & 4. Gabriel in 3. distinct. 23. quæst. 1. art. 1. & alij. Probatur autem primum, quia Aristoteles 2. Ethicor. capit. 3. inquirens genus virtutis concludit esse habitum, eodemque libro cap. 8. docet virtutem & vitium es-
se inter se contraria, quod etiam in Categoris cap. de Oppositis,
& alibi sæpè docuerat: hoc autem verum non esset, si virtus &
vitium formaliter significanter relationes eidem habitui adue-
nientes, nec enim relationes sunt habitus, nec inter se contrarie-
tatem exercent.

*Sententia Pe-
ripatetica.*

P R A E T E R E A virtus ex se, vt Aristoteles definit, est habitus eleciuus in mediocritate consistens: igitur virtus ex sua natura inclinat ad actum bonum, nulloque modo ad actum, qui recedat à medio per arbitrium prudentis definito: atque adeò virtus ex sua intrinseca ratione est habitus bonus. Postremò habitus pul-
sandi citharam non inclinat ad qualemcumque motum fidium, sed ad motum harmonicum secundum artis regulas: ergo pari ratione habitus, verbi gratia, temperantiae non inclinabit solùm ad abstinentiam à cibo, sed ad abstinentiam cum circumstantiis, quæ actum perfectè cohonestant: quod Scotus negabat.

I G I T Y R ad argumentum pro contraria parte adductum re-
spondendum est eum, qui ita affectus conuertitur ad verum Dei
cultum, & religionis causa à cibo abstinet, sentire facilitatem in
abstinendo, non quod prior habitus inclinet ad eos actus, quos
tunc exercet: sed quia habitus ille non solùm inclinabat ad su-
perstitionē abstinendum, sed reprimebat etiam appetitum, ne ad
cibi appetitionem effrenatè insurgeret. Quare cum duo munia
*Dilut. arg. pro
opinione Scot.*
*Duo munera,
qua præstant*
præsent

habitus fl.
diosi.

præstent honesti habitus in appetitu; videlicet cum inclinent ipsum ad actus rationi consentaneos, & passiones, ne se immoderatè effeant, compescant: ratione huiusc posterioris officij facilitatem sentier ad religiosè abstinentiam is, qui antea superstitione abstinebat, & si talis habitus priorem naturam retineat, proindeque adhuc vitiosus sit. Similiter dicendum de honestis habitibus, qui videntur concurrere ad actiones, quæ ob mutationem circumstantiarum vitiosæ sunt: ut si quis antea liberalitatis habitu præditus, nunc ad inopiam redactus, pecuniam, ut prius in magnis opibus, ultra quam possit, distribuat: non enim ad hunc actum eliciendum per se concurret habitus liberalitatis, sed dumtaxat eatenus facilitatem præstabit, quatenus passionem avaritiae cohibet.

Horat. I.
Ser. Saty. I.

QUESTIO II.

Vtrum virtus moralis in mediocritate
consistat.

ARTICVLVS I.

De dupli medio virtutis, & in quonam medio
virtus omnis collocata sit.

I&TVTEM moralem in mediocritate positam esse asseruimus cum Aristotele in definitione virtutis: nūc id accuratiū explicandum erit. Aduertendum igitur bifariam intelligi posse virtutem in medio esse: nimirum vel quoad essentiam, quia est habitus inter duo vitia contraria, vel quoad obiectum, quia id, in quod tendit, rationi consentaneum est, proindeque medium inter exuperationem & defectum: quod in definitione virtutis significauit Aristoteles illis verbis, *Ea que est ad nos definita ratione*: id est, virtus consistit in mediocritate secundum omnes circumstantias prudentiæ regula præscriptas. Deinde aduertendum medium, aut esse constitutum ex natura rei, aut sumi comparatione nostri. Medium ex natura rei, quod etiam medium rei vocatur, est quod æquè ab utroque extremo distat, quo acto senarius medius est inter denarium & binarium, quia totidem unitatibus ab utroque abest, nempe quatuor. Medium comparatione nostri est, quod ad nos collatum, neque exuperat, neque deficit: quomodo ea cibi portio, quæ Socrati pro eius temperamento conuenit, dicitur medium respectu illius. At enim quia non omnibus eadem temperamenti, & caloris ad decoquendum vis est, sæpè id, quod unius collatione medium habetur, respectu alterius deficit, aut excedit.

Lege Plutar-
shum in lib.
de Stoicorum
contrarietati-
bus.Mediū quoad
essentiam, &
mediū quoad
obiectum.

Aristot.

Medium ex
natura rei.Mediū com-
paratione no-
stri.

Si r̄ prima assertio. Omnis virtus moralis (cuius appellatio-
ne non comprehendimus hoc loco prudentiam) consistit in me-
dio quoad obiectum. Hanc assertionem tradit Aristoteles lib. 2.
Ethic. cap. 6. & lib. 5. cap. 3. & 4. eamq; approbant communis con-
sensu Theologi in 3. distin. 33. Suadetur verò à D. Thoma in 1. 2.
quæst. 64. art. 1. quia bonum eius, quod regitur & mensuratur, si-
tum est in adæquatione ad suam regulam. Quare cùm bonum
virtutis moralis à ratione dirigatur: utique positum erit in adæ-
quatione ad mensuram rationis: quæ adæquatio est æqualitas
seu commensuratio quædam inter excessum & defectum, id est,
mediocritas, de qua est illud poëta:

Est modus in rebus, sunt certi denique fines,

Quos ultra citrag; nequit consistere rectum.

Quod non ita accipiendum est quasi ad rationem virtutis exiga-
tur, vt prædictam mediocritatem in diuisibili attingat: quod
Stoici falsò putabant: vnde etiam contendebant virtutem non
suscipere magis & minus: sed in maximo, hoc est in illius indiui-
dū medij. adeptione constitutam esse. Ideoque neminem virtute
præditum iudicabant, nisi qui ad studiosas actiones obeundas in
summo gradu esset dispositus. Peripatetica tamen & vera senten-
tia, vt constat ex iis, quæ tradit Aristoteles 2. Ethicorum, decer-
nit in medio virtutis latitudinem dari: posseq; obiectum ipsum
virtutis nunc perfectiori modo, nunc minus perfecto attingi. Nec
sanè conuenit moralium actionum honestatem ad insectilia ma-
thematisca reducere.

*Lege Plutar-
chum in lib.
de Stoicorum
contrarietati-
bus.*

Quo d̄ si quis pro Stoicis opponat virtutem constitutam esse
in recto: recto autem nihil rectius esse: proindeque nullam vir-
tutem alia perfectiore darī. Occurrentum recto in Mathemati-
cis nihil esse rectius, quia si recta linea tantulum ab extremis
subsulteret, recta non erit: cùm id in essentia rectæ linea continetur.
At in moralibus non ita res habet: quia v.g. actio eius, qui ex
affectu misericordiae pecuniam agenti erogat, recta est, ut pote
consentanea rectæ rationi: actio verò illius, qui ex intensiori mi-
sericordia affectu, uberiorē pecuniam largitur, haud dubie re-
ctior est atque excellentior: cùm perfectiori modo illud officium
vittutis præstet; tum quia plus, tum quia vehementiori animi af-
fectu confert.

SECUND A assertio. Omnes virtutes morales, excepta iusti-
tia, consistunt in medio quoad essentiam, hoc est inter duos ha-
bitus vitiosos positæ sunt. Hæc inductione patet. Namque

fortitudo est inter vitium timiditatis, & audaciæ,
liberalitas inter avaritiam & prodigalita-
tem, similiterque res habet
in cæteris.

In lib. Ethic. Arist.

1. assertio.

Arist.

D. Tho.

*Stoicorū fal-
sum dogma.*

*Peripatetica
opinio.*

C. dælio.

Dilatio.

2. assertio.

ARTICVLVS II.

De medio iustitiae.

X C E P I M V S in prima assertione iustitiam , quia peculiare illi est non esse inter duo extrema vitia collocatam. Quod significare voluit Aristot. lib. 5. Ethic. cap. 5. cum docuit iustitiam non eodem modo , quo reliquæ virtutes , mediocritatem obtinere. Peccata contra iustitiam , sunt per defec-
tum.

Potestq; idem ex eo ostendi , quia iustitia versatur inter plus & minus , quod est contra ius. Diximus , quod est contra ius , quia qui de suo plus dat , vel nullum committit peccatum , vel si quod committit , id non ad iniustitiam pertinet , sed ad prodigalitatem , quæ liberalitati opponitur. Quo fit , vt iustitia vnum tantum habeat extremum , cui aduersetur , nimirum iniustitiam : quia prædictum plus , & minus semper iniustitiam efficit.

S C I E N D V M præterea est , cùm virtutes morales , quæ circa passiones versantur , hominem ad se ipsum ordinent , necessariò constitutas esse in medio respectu nostri iustitiam verò , quia operationes in ordine ad alterum dirigit in medio rei cōstitutam esse. Tantum enim iustitia reddere præcipit , quantum quis alteri debet , non plus minùsve : siquidem hoc modo astrictur æqualitas inter homines , quæ tunc demum existit , cùm nullus ultra , aut circa id , quod suum est , obtinet : quam æqualitatem sattam testamque tueri & vindicare proprium iustitiae munus est.

P O R R Ò cùm iustitia duplex sit , vt docet Aristoteles lib. 5. Ethic. cap. 2. vna distributiua , quæ cernitur in distributione bonorum Reipub. aut alterius communitatis iuxta proportionem meritorum vniuersiusque , ita scilicet , vt quæ est proportio meritorum vnius ad merita alterius , eadem sit proportio præmiorum ad præmia. Altera commutatiua , quæ cernitur in commutationibus , & venditionibus , aliisq; eiusmodi , fit vt non idem in utraque medium seruetur. Nam in commutatiua seruatur medium secundum proportionem Arithmeticam , vt nimirum constituatur æqualitas inter rem acceptam , & id , quod per eam redditur : in distributiua autem tenetur medium secundum proportionem Geometricam , vt eadem in præmiis , quæ in meritis proportio sit. Exempli gratia , si duobus ciuibus loco præmij decem aureorum millia distribuenda sint , & ex iis unus duplex habeat meritum , alter verò triplex : secundum Geometricam proportionem donanda erunt illi quatuor millia , huic autem sex : vt enim trium ad duo est proportio sesquialtera , ita sex ad quatuor.

QVÆ

QVÆSTIO III.

Vtrum ne virtutes homini naturales sint, an eas propriis actibus acquirat.

ARTICVLVS I.

*Virtutes in quodam sensu esse homini naturales,
in alio non esse.*

PRIOREM partem propositæ dubitationis (quæ de virtutibus acquisitis dumtaxat intelligenda est) pertractauit multis in locis Plato, vt in Menone, in Protagora, in Euthydemus, et si more suo disputans nihil ferè certi assueverat. De eadem quoque re varia philosophantium dogmata refert D.Tho.in 1.2. q.63.art.1. & in disputatis q.vnica de virtutib.in commune art. 8. Ut autem breuiter rem expediamus sciendum est dupliciter posse virtutes dici esse nobis naturales, uno modo, prout naturale est idem, quod conueniens naturali inclinationi, sicque naturalis est homini cognitio veritatis. Secundò, ut naturale differt à voluntario. Quo pacto ea, quæ nobis à primæua origine, & ex principiis naturæ innata sunt & congenita, naturalia dicuntur, ut vis nutriendi.

SIT prima assertio. Virtutes sunt homini naturales priori modo: Probatur, quia homo natura sua est particeps rationis, estq; ei naturale secundum rationem vivere, vt docet D.Dionys. 4.cap.de Diu.nom. Quare cùm actiones virtutum sint consentaneæ rectæ rationi, consequens est vt hominis naturæ conuenientes sint. Item, quia homo per naturam inclinatur ad cognitionem veri docente Aristo 1. Metaph.c.1. & ad appetitionem boni teste eodem Aristot. 1. Ethico.cap. 1. virtutes autem intellectuales ferruntur in verum, morales in bonum. Postremò (quod eodem recidit) quia id, quo vnumquodque secundum naturæ suæ gradum perficitur, est illi secundum naturam conueniens, homo autem secundum gradum suæ naturæ virtutibus acquisitis perficitur & excolitur. Iuxta hanc considerationem dicuntur inesse homini virtutes à natura, non perfectè & completem, sed inchoatione quodam, & tanquam in radice, è qua accedente disciplina & studiorum actionum exercitatione in actum prodeant.

SECUND A assertio. Virtutes non sunt homini naturales posteriori modo. Hanc tradit Aristot.lib. 2. Ethic.cap. 1. Suadeturq; ex eo quia si virtutes eo modo naturales forent, nemo iis laudem mereretur, cùm nemo nisi ex libero actu iure laudetur. Item quia non possent homines vitiis assuescere; siquidem vt docet etiam Aristo.lib. 1. Magnorum Mor.cap.6.ad id, quod eo pacto est à na-

Bisaria vir-
tutes dici pos-
se naturales.

Aristot.

tura insitum, nihil proficit contraria assuetudo, ut patet in terra v.g. quæ quia natuam habet gravitatem, qua deorsum tendit, licet verbis locum superiorem s̄pē iaciatur, nunquam ad ascendendum assuet. Vnde etiam patet virtutes non esse contra naturam, alioqui non possent homines iis assue fieri.

ARTICULVS II.

Virtutes acquisitas comparari nostris actibus.

3. assert.

PE R T I A assertio hæc sit. Virtutes acquisitæ comparantur nostris actibus. Hæc ita suadetur. Principia operatiua naturæ conuenientia, quæ non insunt nobis à natura, sed ex acquisitione, comparantur nostris actibus: at qui virtutes acquisitæ sunt principia operatiua conuenientia naturæ admodum superius explicatum: igitur comparantur nostris actibus. Maior constat ex doctrina Aristotel.lib.2. Ethicor. hoc enim est discrimin inter principia innata, & acquisita, quod principia innata antecedunt actus, nec iis comparantur: aspectus enim antecedit actionē vidēti, nec per eam aspectus acquiritur: at principia acquisita sequuntur actus, iisq; adipiscuntur.

Dubia.

VT autem propositæ assertionis veritas magis eluceat, duæ quedam dubitationes explicandæ erunt. Prior est, Quonam cause genere actus studiosus concurrat ad generandū habitus virtutis. Posterior, Num ad comparandū eiusmodi habitum sufficiat unus actus, an necessariò plures exigantur. Priori dubitationi, omissa opinione Durandi, quæ lib.9. Metaph. à nobis confutanda erit, respondemus cum Capreolo in 3.d.33.q.vnic.art.3. in solutione argumentorum cōtra secundam conclusionē, actus studiosos concurrens, ut principia actiua ad generationem habituum. Enimvero cùm potentia, v.g. intellectus & voluntas, sint causæ vniuersales actiuae habituum, & in iis possint esse diuersarum specierum habites, necessariò danda erit aliqua causa particularis actiua, quæ potentia determinet ad hunc potius, quam illum habitum producendum, hæc autem causa est ipse actus à potentia elicitus.

Ad 2.

A d posteriore dubitatione respondemus cum Gabriele in 3.d.23.q.1.dub.4. Almaino ibid.q.2.art.3. & aliis per quemlibet actum moralē bonum etiam remissum posse gigni habitū virtutis moralis, nisi ex parte subiecti aliquid impedimenti sit. Probatur, Nam quando causæ sunt eiusdē rationis & speciei si intensior potest aliquem effectum producere, etiam remissior eundē producere valet, etsi minus intensus, modo resistentia patientis nō exuperet agētis actiuitatem. Cūm igitur actus virtutis intēsus avhemens possit efficere habitū virtutis, vtique etiā remissus habitū cōsimilem gignet: nō secus accalor sexto gradu intēsus producit calorē vt sex, intensus autē secundo gradu efficit calorē vt duo. Diximus, nisi ex parte subiecti aliquid impedimenti sit, quia

si vitium contrariū, potentię inhæreat, & activitas studiosæ actionis nō superet illius vitij resistantiam, nequaquam per talem actionem habitus producetur. Quod assérēdūm quoque est, cùm iam potentia habitum virtutis summè intensum obtinet: tunc enim neque remissus, neque intensus actus, aut nouū habitum gignet, vt constat, aut maiora incremēta afferet habitui; qui totam, quā assequi potest, perfectionem assecutus iam est.

I L V D tamen aduertes licet per vnum actum gigni possit habitus virtutis, plerumque tamen non gigni habitum virtutis perfectæ, nisi per multos actus, vt videte est in habitu temperantiae. Nam cùm illius materia multiplex sit, quandoquidem omnia ciborum & potuum genera comprehendit, cùmque diuersis modis variari possit, nimirum pro loco, tempore, magnitudine, aliisque eiusmodi circumstantiis, nemo perfectum temperantiae habitum assequetur, nisi circa istiusmodi materias & circumstantias plures actus elicuerit.

*Habitus vir-
tutus perfecta
vt gignatur.*

Q V A S T I O IV .

Vtrum virtutes morales sint inter se connexæ.

A R T I C V L V S I .

Argumenta partis negatiæ.

NO excitamus quæstionem de virtutibus intellectualibus, quia certum est eas non necessariò connecti inter se, vt D. Thom. i. 2. quæst. 65. art. 1. docet. Cuius ratio est, quia non dependunt à prudentia, cuius nexus, vt inferius planum fiet, inter se copulari debeant. Item, quia versantur circa materias & obiecta, quæ inter se necessarium ordinem & coniunctionem non habent, vt patet in Mathematica & Theologia, variisque artium generibus. Est ergo in proposita controversia intelligenda de virtutibus moralibus: ita tamen vt hoc nomine etiā prudentia, licet ad intellectum pertineat, comprehendatur. Aduertendum est autem ex Aristotele 7. Ethic. cap. 1. aliisque auctoribus virtutem moralēm in vno trium graduum obtineri posse, videlicet in gradu continentali, in gradu temperantiae, in gradu heroico. In priori gradu obtinetur virtus, cùm adhuc passiones vehementes sunt, & tamen iis resistimus. In secundò, cùm passiones non ita sunt vehementes, sed pacatores. In tertio, cùm iam ita cohibitæ ac refrænatae sunt, vt raro admodum & vix repugnant rationi. Alij hos gradus vocant incipientium, proficientium, perfectorum.

*Triplex gra-
dus virtutum
moralium.*

*De quibus
virtutibus pro
posita quæst.
intelligenda sit.*

IGITVR de virtutibus in gradu heroico nulla est dubitatio, omnes enim fatentur virtutes morales in hoc gradu esse connexas, ita ut, verbi gratia, fortitudo perfectissima esse nequeat absque aliarum virtutum societate. Nam cum omnes virtutes morales mutuum sibi prestat auxilium, & aliæ aliis perfectionem adiungant: cumque virtutes in gradu heroico omnem postulent excellentiam & absolutionem, haud dubiè necessariò inter se iugatae, & cohærentes erunt. Nec item de virtutibus in gradu continentiae disceptatio est: constat enim posse unam absque aliis inueniri, quod ex iis etiam, quæ paulo post dicemus, planius euadet. Quare de virtutibus dumtaxat secundi gradus quæstio relinquitur.

Prima opinio.

S C O T V S in 3.dist.36.quæst.1.art.1.Gabriel ibidem, Ochamus in 3.dist.11.& 12 & quodlib.4.quæst.6.& Almainus tract.3. cap.7.arbitrantur eiusmodi virtutes non esse inter se connexas. Quæ sententia his argumentis videtur ostendi. Virtutes morales acquiruntur exercitatione: sed constat multos exercere sese in materia quorundam virtutum, non verò aliarum, ut in materia temperantiae, non autem fortitudinis: ergo ij non omnes, sed eas tantum virtutes, in quibus se exercent, comparabunt. Præterea constat multos non posse virtutes quasdam assequi: igitur non omnes inter se sunt coniunctæ. Antecedens probatur, quia nemo nisi in magnis opibus exercet actum munificentiae, cum hæc virtus circa magnos sumptus versetur. Igitur ij, quibus magnatum opum affluentia non suppetit, haud quaquam virtutem munificentiae assequentur. Quare perspicuum videtur non omnes virtutes etiam in gradu perfecto inter se coniungi.

ARTICVLVS II.

Concluditur pars affirmativa questionis.

*Secunda opi-
nio, qua defen-
ditur.*

ONTRARIA tamen sententia amplectanda est, quam secutus fuit D. Ambrosius 5.lib.in Lucam explicans verba illa, *Beati pauperes spiritu.* D. Augustinus lib.6.de Trinit. cap. 4.& in epistola 29. quæ est ad D. Hieronymum, D. Gregorius lib.22.Moralium, cap.1.D.Hieronymus super Esaiam,c.16.& 56.& 1.lib.contra Pelagianos, Arist.6. Ethic.cap.12.& 13.Platon in Protagora,& in lib.de Regno, Chrysippus apud Plutarchum in lib. de Stoicorum contrarietatibus. Cicero lib.2.Tusculan.quæst.& lib. de Officiis. Item è Doctoribus scholasticis D.Thomas in 1.2.q.65.art.1. Caietanus ad eundem locum, Durandus in 3.dist.33.quæst.3.Capreolus in 3.dist.36. quæst.vnica.art.1.Richardus eadem dist.quæst.1.

D.Th. in 3.2,
36.q.1.art.1.
& in disput.
q de Virtutib.
Card.art.2.

Prima ratio.

P R O B A T V R verò hæc opinio in hunc modum. Perfecta liberalitas cohibet appetitum pecuniae in omni euentu, alioqui non

DISPVT. VII. QVÆST. IV.

71

nō est perfecta: sed hoc p̄f̄stare non potest absque p̄f̄dio aliarum virtutum. Igitur liberalitas perfecta r̄quisit aliatum virtutum coniunctionem. Minor probatur, quia si cui, verbi gratia, ex vna parte mors, ex alia pecunia proponatur ad inferandam iniuriam patriæ: certè nisi virtute fortitudinis munitus sit ad contemnandam mortem, & iustitiæ ad non inferendam iniuriam, facile succumbet pecuniæ cupiditati. Quare non potest liberalitas absque fortitudine & iustitia, similiterque absque aliis virtutibus inueniri.

ITEM perfecta virtus moralis requirit perfectam prudentiam: atqui perfecta prudentia non potest esse absque aliis virtutibus: igitur omnes virtutes quasi communi vinculo prudentiæ inter se copulatae sunt. Maior patet tum ex doctrinia Aristot. lib. 6. Ethic. cap. vlt. tum ex ipsa definitione virtutis, in qua virtus dicitur consistere in mediocritate, vt prudens definierit, hoc est in mediocritate p̄scripta secundum regulas prudentiæ. Quod verò ad vnam aliquam perfectam virtutem non sufficiat prudentia circa vnam materiam, sed perfecta & integra, atque adeo circa omnes, ex eo conuincitur, quia vt quis temperans sit, non sat est si recte iudicet in iis difficultatibus, quæ ad temperantia materiam spectant: sed oportet, vt in quavis re, quæ sese obtulerit, recte sentiat, atque integrum ferat iudicium: alioqui, ex affectu auaritiae, aut timiditatis iudicabit intemperatè agendum esse. Minor suadetur, quia similiter nisi prudens omnium virtutum ornamenti excultus sit, non potest ferre perfectum sanumque iudicium de rebus agendis, nec quid fugiendum, aut amplectendum sit, vt oportet, decerneré: cùm liquidò constet passionum impetus, nisi virtute cohibetur, rationem excæcare, rerumque æstimationem, sine qua prudentia nulla est, peruertere. Constat igitur nec alias virtutes sine prudentia, nec prudentiam absque aliis virtutibus posse consistere.

SOL ETIAM quæri num vt omnes morales virtutes connexæ sunt, ita omnes in eodem homine inter se æquales sint. Cui dubitationi breuiter occurrentum, si de perfectione essentiali loquamur constare non esse omnes inter se æquales, cùm ea, quæ specie distinguuntur, disparem habeant essentiæ perfectionem. Quod similiter pronuntiandum erit de perfectione intensiva, quæ per actuum repetitionem habitibus aduenit: cùm planum sit eundem hominem non æquè frequenter sese in omnibus exercere virtutibus: ac proinde non omnium virtutum habitus æquè intendere. Si tamen sermo sit de perfectione, quam vnaquæque virtus in eodem homine ex coniunctione & societate aliarum virtutum assequitur, dicendum erit omnes virtutes hac consideratione æquè perfectas haberi: quandoquidem non minus perficitur fortitudo ex consortio temperantiae, quam iustitia ex consortio eiusdem: nec minus perficitur liberalitas ex consortio sobrietatis,

Dub.
Respon.

brietatis, quām alterius virtutis: similiterque res habet in ceteris, cūm istiusmodi perfectio in singulis virtutibus ex coniunctione vniuersarum, & in vniuersis ex singularum copulatione efflorescat. Consule Durandum in 3.dist.36. quæst.5.

ARTICULUS III.

Dissoluuntur primi articuli argumenta.

R E G U M E N T A , quibus ostendi videbatur non omnes virtutes inter se colligatas esse , hunc in modum explicanda erūpt. Ad primum dicendum si quis se in materia vnius dumtaxat virtutis , V. G. temperantiae exercuerit, solam temperantiam consecuturum: non tamen perfectam, quoisque cæteras virtutes comparet, cūm sine eorum præsidio non possit firmitatem & constantiam habere ad seruandam in quolibet euentu moderationem. Adde neminem posse diu in omnibus euentis temperatè viuere , nisi passiones, quæ proximè remotè temperantiam oppugnant , aliarum virtutum actionibus cohibeant : atque adeò quin simul virtutes alias adipiscatur.

Sol. 2. A D. Secundum respondendum est cum D. Thoma in 1.2. quæst. 65. artic. 1. Durando in 3.dist.36.quæst.3. & Capreolo loco citato virtutum moralium quasdam perficere hominem secundū communem vitæ statum , id est, quo ad ea, quæ passim & communiter agenda occurruunt, cuiusmodi sunt fortitudo, iustitia, liberalitas, abstinentia, cæteræq; huiusmodi: alias hominem perficere secundum aliquem eminētem statum, & ad quædam præclara munia obeunda, cuiusmodi sunt magnanimitas , quæ in magnis honoribus: & magnificentia, quæ in magnis sumptibus versatur. Igitur virtutes prioris generis sic inter se colligatae sunt, vt neinovnam perfectè sine aliis obtinere queat : virtutes vero posterioris generis non oportet , vt actu habeat is , qui reliquis omnibus sit præditus : obtinet tamen eas in potentia propinquaque , & animi præparatione. Nam qui in mediocri pecunia ita gessit, vt liberalitatem seruarit, is si ad magnam rerum affluentiam & abundantiam venerit, facile magnanimitiam consequetur. Item qui in mediocribus honoribus sese modestum exhibuit , cūm ad maximos euectus fuerit , facile magnanimitatem comparabit. Quare cūm id, ad quod proximam obtinemus dispositionem, iam habere dicamur, iuxta illud Aristotelis 2. Physicor. cap. 5. textu 56. Quod parum abest nihil abesse propemodum videtur, sit, vt non sit absolutè negandum etiam magnificentiam , & magnanimitatem cum reliquis virtutibus copulatas esse.

QVÆ

Q V E S T I O V.

Vtrum in appetitu sensiuo aliquæ virtutes insint.

A R T I C V L V S I.

Sententia Scotti & aliorum.

DOPOSI T A quæstio nō de omni virtute morali, sed de sola temperantia & fortitudine excitari solet. Nam quod iustitia in volūtate hæreat communis est philosophorum & theologorū consensus. Scotus in 3.d.33.q.1 duo statuit pronuntiata. Alterū est fortitudinem & temperantiā, ut propriè ac simpliciter virtutes morales sunt, residere in voluntate. Alterū, dari in appetitu tam irascibili, quam concupiscibili aliquos habitus, quibus circa fortitudinis & temperatiæ materia recte afficiantur, qui tamē habitus ad virtutis dignitatem nō pertingant. Scoto assentiuntur non eius tantum discipuli, sed plerique alij, vt Gabriel in 3.d.23.q.1. & d.33.q.1. Ochamus in 3.q.10. & 11. & Quodlib. 2. q.16. Almainus Moralium tract. 3.c.6. Buridanus 1. Ethic. q.vlt.

Opinio Scotti.

P R I M V M pronuntiatum hisce argumentis ostenditur. Virtutes morales insunt in ea potentia, ad quam pertinet electio, & libertas: cum virtus moralis definiatur habitus electiūs, & eius bonitas in actione duntaxat libera inueniatur: atqui electio est actus voluntatis, non appetitus sensitiui, & voluntatis actiones propriè ac simpliciter liberæ sunt: non autem quæ ab appetitu sensiuo exercentur. Igitur virtutes morales non in appetitu, sed in voluntate hærent.

Virtus morales habitus electiūs.

S E C U N D O. Negari non potest nos à voluntate elicere actus circa materiam temperantiæ & fortitudinis, ut cùm moderatum cibum eligimus: cùm, etiam repugnante appetitu, constanter dolores perferimus, & pericula adimur: igitur per istiusmodi actus gignentur in voluntate habitus fortitudinis & temperantiæ.

T E R T I O. Voluntas egei harum virtutum habitibus: sed yti proxime ostensum fuit, potest eos suis actibus comparare: non est ergo cur negemus inesse illos voluntati. Major suadetur, quia voluntas magnam experitur difficultatem in amplectendo bono contra passionum impetus, adeò vt iis non alliciatur solum, sed interdum quasi inuita capiatur iuxta illud D. Iacobi 1. vnuquisque tentatur à concupiscentia sua abstractus, & illectus.

A L T E R V M. Scotti pronuntiatum ex eo ostenditur, quia ad cohibendas effrenatas appetitiones vtriusque appetitus tam irascendi, quam concupiscendi, ne rationem turbent, volūtatemque ad se trahant, opus est habitibus, qui in vtroque appetitu insint,

In lib. Ethic. Arist.

K

&

& eiusdem actibus comparentur: at quod iij nequaquam perfectæ virtutis rationem obtineant ex eo constat, quia ut paulo antea diximus, neque electio, neque perfecta libertas, quas perfectæ virtutis notio requirit, in inferiore appetitum conueniunt.

ARTICVLVS II.

Defenditur opinio D. Thomæ eiusq[ue] sectatorum.

Fundamētum
opinoris D.
Thom.

Obiectio.

DIVIS THOMAS in 1.2.q.5 6.att.4. & Caietan. ibid. Capreolus in 3.d. 33. q.1 ad argumenta contra conclusionem Ferrar. 1.contra gentes c.92. Egidius Quodlib. 4.q.18. Sotus lib.3.de Iustitia & iure q.2.att.4. & alij aduersam opinionem defendunt, quæ hac assertione continetur. Fortitudo & temperantia non inhærent in voluntate, sed in appetitu sensitivo. Huiuscce assertionis prior pars eo potissimum fundamento nütitur apud D. Thomam, quia pro certo statuit nullam potētiam indigere aliqua qualitate, qua inclinetur ad id, ad quod suoptè ingenio propensa est, quo modo se habet voluntas tum ad bonum in commune, tum ad quodlibet particulare bonum proportionatum supposito ipsum experenti, cuiusmodi est inquit omne bonum rationis, quod est ordinis naturalis, & proprium tali supposito, eique commensuratum. Cum igitur rationis bonum, quod cernitur in cohibendis passionibus appetitus sensitivi, sit bonum quoddam ordinis naturalis ipsi experenti proprium, nec eius vires excedens, fit ut voluntas non egeat habitu, quo in tale bonum feratur, egeat tamen appetitus sensitivus, qui ex sua natura non tendit in bonum rationis, ut pote illius mensuram & captum exuperans, sed in bonum delectabile. Dabitur nihilominus in voluntate habitus iustitiae, quia hæc virtus ordinat immediatè affectionem hominis ad bonum alterius: siquidem iubet reddere uniuersum suum.

QUOD si quis opponat, etiam intellectum inclinati ad verum, & tamen dari in eo habitum, quo primis principiis assentitur. Occurrentum diuersam esse utrobique rationem, quia intellectus nō potest ferri etiam in propositiones notissimas, quin in se prius extremorum species recipiat. Quare sicuti per notias extremorum determinatur ad assentiendum, neque ei sufficit inclinatio naturalis, ita nihil mirum si admittat habitum relictū ex assensu, quo melius inclinetur: at voluntas nihil intrā se deposita, ut propendeat in obiectum sibi prædicto modo commensuratum. Adde diuersum inclinandi modum utrique potentiae conuenire. Nam voluntas per inclinationem tendit quodam modo extra se in rem animat: unde est quod anima magis dicitur esse vbi amat, quam vbi animat. At intellectus trahit ad se rem cognitam. Unde ex hac inclinationis diuersitate fieri videtur, ut voluntas

Anima magis
vbi amat, quam
vbi animat.

voluntas suo quasi pondere absq; ope aduentitia habitus feratur per se in obiecta, de quibus antea diximus, nō ita verò intellectus.

P O S T E R I O R pars assertionis, videlicet quod fortitudo, & temperantia insint in appetitu sensitivo, confirmatur in primis testimonio Arist. qui lib. 3. Ethic. c. 10. ait fortitudinem & temperantiam esse partium animæ irrationalium, hoc est ad appetitum sensituum pertinere, & lib. 2. c. 3. ex instituto probat has virtutes versari in moderandis voluptatibus & doloribus, quæ sunt affectiones appetitus sensitivii. Nec satisfaciunt qui respondent Aristotelem intelligendum de habitibus illis bonis in appetitu sensitivo inhærentibus, qui a perfecta propriaque virtutis ratione degenerant, nec sunt illa fortitudo vel temperantia, quæ in virtutibus Cardinalibus censentur. Non, inquam, satisfaciunt, quia si Aristoteles aliam temperantiam, aliāque fortitudinem in voluntate collocandas purasset, profectò earum mentionem in tradendis virtutibus fecisset, quam tamen nullibi fecit. Secūdo probatur institutum hac ratione. Cùm virtus circa difficile versetur, ut Aristoteles in 2. Ethicorum communi assensu docet, oportet illam in ea potentia residere, in qua difficultas ad eius materiam pertinens viget. At difficultas seruandi mediocritatem in passionibus oritur ex appetitu sensitivo, cuius actus sunt ipsæ passions, ut satis indicant verba illa D. Pauli ad Rom. 7. video aliam legem in membris meis repugnātem legi mentis meæ: ergo, &c.

H i s ita disputatis etiā utraque pars controversiæ admodum probabilis sit, liber tamen posteriorem defendere, quæ magis Peripatetica est, ut constat ex testimonio Aristotelis paulò ante citatis, fateturque D. Bonaventura in 3. d. 33. q. 3.

ARTICVLVS LI.

*Dissoluuntur argumenta, quæ priorem senteniam
confirmabant.*

V A R E rationes prioris sententiæ hunc in modum explicandæ erunt. Ad primam, quæ primum pronuntiatum ostendere nitebatur, dicendum, etiā libertas & electio prius perfectiusque volūtati, quā appetitui conueniant, tamen suo etiā modo cadere in actus appetitus sensitivi, quatenus mouetur à voluntate, & ei cibili obsequio paret: idque sat esse ut eius habitus electiūs nuncupetur. Ad secundam respondendum est per eiusmodi actus non gigni in voluntate temperantiam, aut fortitudinem, cùm voluntas iis habitibus non egeat, ut paulò ante exposuimus. Ad tertiam dicendū esto in bono rationis contra insurgentes passionum impetus tyendo amplectendōque difficultatem sentiamus: eam tamen difficultatem non ex ipsa voluntate, sed ex appetitu sensitivo prouenire:

Confutatio
responsionis.

Virtus circa
difficile.

Sol. 1.

Sol. 2.

Sol. 3.

ad quam propulsandam sat est appetitum opera beneficiorumque virtutum recte disponi ac mitigari. Pareatur tamen Aristoteles lib. 7. Ethich. dum appetitus praesidio virtutum communius non est, egere voluntatem ad repugnandum effrenatis passionum motibus continens. *Dicitur continens.* qualitate quadam, quae continentia dicitur, quae tamen qualitas non mercatur absolute virtutis nomine, (et si ad habitus studiosos pertinet) quia non tam voluntatem firmat & corroborat, ut passiones oppugnet ac vincat, quam ut ne ab illis capiatur, sed in arce rationis se se continet: unde & continentiae nomen habet: tum præterea, quia non reddit voluntatem simpliciter expeditam promptamque ad actiones studiosas (quod virtutis proprium est) cum se tantum exerceat & in actum prodeat, dum in appetitu vehementes passionum motus oriuntur, quibus voluntas difficile resistit, iis enim postea virtutum habitu edomitis & cohibitis, nullus iam est continentiae visus, sed illos iam multò languidiores voluntas ipsa perse retardat.

Ex his patet quid respondendum sit ad eam rationem, qua secundum aduersariæ sententiae pronuntiatum nitebatur. Nec enim voluntati necessarij sunt habitus virtutum in ea insidentes ad refrænandos motus appetitus sensitivi: & habitus, quos in eodem appetitu ad hoc munus præstandum constitutus, propriè virtutes sunt.

In Angelis non esse fortitudinem aut temperantiam.

Obiect. I.

*E*x dictis facile quiuis intelliger, cum in Angelis non sint appetitus sensitivi, non competere eis habitum fortitudinis aut temperantiae, et si contrarium admitti posse dicat Scotus in 3. distinctione. 33. quæst. unica. Quod si quis obicit Angelum oblatum temperantiae aut fortitudinis obiecto posse recte eligere quid esset acturus, & ex hisce electionibus repetitis debere talium virtutum habitus comparare. Occurrendum erit eiusmodi conditionatas electiones, (quas quidam in Angelis dari negant) si dentur, non sat esse ad generandos earum virtutum habitus, qui non nisi per actus sibi proprios gignuntur: ij vero elici nequeunt vbi deest ipsorum materia, ratióque obiectiva in ordine ad subiectum, quod operatur: constat autem deesse respectu angelorum.

*N*ON proinde tamen desinent in beatis esse post resurrectionem prædicti habitus; esto in eo statu non iam possint insurgere immoderatae passiones, quarum imperium debeant cohibere: sat enim est conuenire eis appetitum sensitivum, nec alienam esse a eorum natura materiam, rationemq; formalem taliū virtutū, nec earum possessionē dedecere felicē illam vitā omnibus bonis cumulatam, quin potius ad illius perfectionē magnopere requiri, cùm unum e potioribus appetitu ornamentis sint virtutes. Quapropter erunt in beatis reliqui etiā habitus moraliū virtutū, nec ij tantum, quorum actus ibi exerceri poterunt, sed etiam reliqui omnes: ante resurrectionem quidem illi, qui in animo hærent, postea

In beatis erunt habitus mirrae virtutum.

Ita sentit D.
Th. 1.2. q. 67.
art. 1. aliusq;
lect. in 3. d. 33.

Lege Ar.
6. Ethic. c.
II. & II.
taph. c. I.
Magno. I.
cap. 35.

Arist. 6. E
c. 6. D. Th
p. q. 79. ar.

D I S P V T . VII. Q V A E S T . VI . 77

postea vero tum hi, tum reliqui, qui in appetitu sensitivo insident. In quam sententiam lego que scripsit D. Augustinus lib. 14. de Trinitate, cap. 9. Beda ad cap. 26. Exodi. Magister Sententiar. in 3. distinct. 33.

Q V A E S T I O . VI .

Sit ne apta virtutum diuisio, an non.

A R T I C V L V S . I .

De diuisione virtutum in intellectuales & morales.

 Missa opinione Menedemi Eritiensis, Aristochij, & Zenonis Citrici, qui unam tantum virtutem esse contendebant, variae multiplicesque virtutum non solo nomine, sed natura etiam differentium sectiones traditae à Philosophis sunt, ab Aristotele passim in libris de Doctrina Moralium, à Platone in 4. lib. de Republica. ab Alcinoo in libro de eius Doctrina, Plotino in lib. de Virtutibus, c. 3. Iamblico in lib. de Mysteriis Ægyptiorum, Porphyrio in lib. de Occasionibus, Theage Pythagoreo in lib. de Virtutibus, Macrobio in lib. de Somnio Scipionis. Item à Scholasticæ Theologiae professoribus in 2. distin. 27. Primum igitur virtus, ut iam supra attigimus, in commune sumpta distribuitur in intellectuales, & morales docente Aristotele 2. Eth. c. 1. Virtutes intellectuales sunt, quæ in intellectu inhærent: morales, quæ in appetitu sedem obtinent. Rursus virtutum intellectualium aliae sunt contemplatiæ, aliae practicæ. Contemplatiæ, quæ in contemplatione, & cognitione veritatis positæ sunt, neque praxim respiciunt. Practicæ, quæ praxim spectant, & in opus incumbunt. Contemplatiæ sunt tres, ut Aristoteles tradit 6. Eth. c. 3. intellectus, scientia, & sapientia. Intellectus est habitus cōtemplatiivus, quo quis inclinatur ad assentiendum firmiter, & eudenter primis principiis, cuiusmodi sunt hæc: Omne totum est maius sua parte. Si ab æqualibus demas æqualia, quæ remanent æqualia sunt. Scientia, ut à sapientia distinguitur, est habitus contemplatiivus, quo quis inclinatur ad assentiendum firmiter, eudenterq; necessariis conclusionibus nō tamen per supremas causas. Denique sapientia est habitus contemplatiivus, quo quis inclinatur ad assentiendum conclusionibus necessariis per primas & supremas causas, qualis est prima philosophia.

Virtus intellectualis.

Intellectus quid sit.

Scientia.

Sapientia.

Synderesis.

Lege Aristot.
6. Ethic.c.3. 6.
11. & 11. Me-
taph.c.1. & 1.
Magno. Mor.
cap.35.

Arist.6. Ethic.
c.6. D. Tho.1.
p.9.79.ar.12.

PRACTICA tres numerantur, neimpè synderesis, prudencia, & ars. Synderesis est habitus practicus, quo quisque redditur propensus ad assentiendum primis & communisimis principiis

*Prudentia.**Ars.**Virtus mora-
lis unde nomē
comparant.**Triplex appa-
tus.**Quatuor vir-
tutes Cardi-
nales.**Romano
obie. 1.*

in moralibus; quale est illud, Bonum amplectendum est, malum vitandum. Item illud, Quod tibi vis, alteri facias; quod tibi non vis, alteri ne feceris. Prudētia est recta ratio agibilium, id est, actuū humanorum in nobis immanentium. Licet enim prudētia etiam externos actus regat, circa internos tamen, vnde externi manent, præcipue versatur. Ars est recta ratio factibilium: factibilia verò appellantur, quæ sunt per actionem transiunt in externam materiam, ut domus. Accipitur autem h̄c ars pressè, alioqui etiam scientiæ, tam contemplatiuæ, quam practicæ, artis nomine comprehenduntur.

Q uod ad virtutes morales spectat, dicitur virtus moralis à more prout mos naturalem, vel quodammodo naturalem inclinationem ad aliquid agendum significat: talem enim inclinationem potentissim conserunt habitus virtutum moralium, quibus peculiari est huiusmodi ad actum propensio, quatenus facultas appetens, in qua inhærent, alias potentias ad agendum mouet, ut explicat D. Thomas in 1.2. q. 18. art. 1. tum verò quia appetitus ita in eam desideratam propendet, ut in eam quasi extra se fera tur, atque adeò peculiari modo in eam inclinetur.

P O R R ò quemadmodum facultas appetens est triplex, voluntas, appetitus concupiscendi, & appetitus iræ: ita ad has animi facultates in officio continendas, ornandasque tres oportet dari morales virtutes, iustitiam in voluntate, temperantiam in appetitu concupiscendi, fortitudinem in appetitu iræ. **Q** uod si nomen virtutis moralis laxiori significatio usurpetur, hisce tribus annumeranda erit prudentia, licet non in appetitu, sed in intellectu inhæreat. Iure autem illis annumeratur, quod earum regula sit, & ad eius normam præscriptionemque suos actus cōponant appetitus, quoties ex illatum trium virtutum habitu operantur. **T**um quod perfectio prudentiæ non absolutur intra fines intellectus, antequam rectitudo in appetitu inueniatur, quidquid in aduersam partem scripsit Scotus in 3. distinct. 36. quæst. vñica.

Dicuntur autem hæ quatuor virtutes, Cardinales, quo nomine eas appellavit D. Ambrosius ad cap. 6. Lucae, & D. Hieronymus ad cap. 1. Matthæi, propterea quod ut fores Cardinibus, sic illis omnis moralis virtus honestas & sanctitas fulciatur. **L**ege etiam D. Ambrosium in libro de Paradiso, c. 3. D. Augustinum libr. 13. de Ciuitate Dei, cap. 21. D. Gregorium libro 2. Moral. capite 36, & Philoneum libro 1. Allegoriarum, vbi quatuor Paradisi fluminibus totam terram intersecantibus comparant has quatuor virtutes, quæ uberrimis fluentis honestatum actionum vitam nostram irrigant.

115, quæ diximus non obstar, quod D. Augustinus in libr. de Moribus Ecclesiæ, c. 15. affirmat quatuor virtutes morales nihil esse aliud, nisi amorem rectè compositum: nec quod lib. 15. de Ciuitate Dei, c. 22. docet, veram virtutem esse ordinem amoris, quibus

*Lege Aristot.
lib. 1. Magno.
Moral. c. 5.*

tet. Quare ponendæ erunt aliæ virtutes eiusdem ordinis cum charitate & fide, proindeque insulæ, quibus homo tanquam idoneis & perfectis instrumentis vñatur, & pro dignitate priuatum atque ex officio in supernaturalem beatitudinem ordinetur.

DISPUTATIO OCTAVA.

DE PRUDENTIA.

QUESTIO I.

Vtrum prudentia recte ab Aristotele definita sit.

ARTICULUS I.

*Approbatur, particulatimq; exponitur
definitio prudentiae.*

VNC de singulis virtutibus moralibus differendum erit, ac primum de prudentia, quæ inter eas principem locum obtinet, tum quia residet in intellectu, qui appetitu nobilior est, tum quia cæteras regit.

Vnde D. Gregorius lib. 2. in Ezechielem, homil. 22. docet alias virtutes nisi quæ agunt prudenter agant, virtutes esse nequaquam posse, & Plato virtutes omnes ad prudentiam reuocabat, illasque sine huius præsidio quasi Dædali statuas solutas, fugaces, & instabiles esse aiebat. Disputat autem de prudentia Aristoteles 6. Ethicor. cap. 5. Diuus Augustinus cap. 4. Plutarchus in libro de Fortuna. Cicero lib. 5. de Finibus. Diuus Thomas in 2. 2. à quæst. 47.

*Stobæus ser. 3.
C. 4.*

*Prudentia
quid sit.*

*Prudentia ha-
bitus practi-
cous.*

IGITV R prudentiam communii Philosophorū assensu hunc in modum definiit Aristoteles lib. 6. Ethicor. cap. 5. Prudentia est habitus agendi vera cum ratione circa ea, quæ homini bona, aut mala sunt. Dicitur habitus vera agendi, id est, verus, ut reiiciantur non solum habitus perpetuè falsi, cuiusmodi est error, sed etiam iij, qui interdum in falsitatem incurruunt, ut opinio & suspi- cito. Dicitur agendi, id est, ad actionem dirigens, ut excludantur non modo habitus contemplatiui, verbi gratia, sciëtia & sapientia, qui sola inspectione veritatis contenti sunt, nec ad actionem proximve diriguntur: sed etiam ars, quæ licet habitus verus sit, non est tamen habitus agendi, id est, ex eorum numero, qui in interna actione versantur (sic enim actio eo loco sumi debet) sed faciendi, hoc est, qui in effectiōem, siue externum opus incum- bunt. Additur, circa ea, quæ homini bona, vel mala sunt, ut remoueantur.

*Alias prudē-
tia definio-
nes tradit D.
Aug. 1. lib. de
Lib. arb. c. 13.
& l. 83. quæ.
31. D. Hier.
ad 1. c. epist. ad
Ephes.*

moueantur nonnulli habitus, qui licet veri sint, & immanentes actiones præcipue spectent: non tamen humanarum actionum probitatem curant, ut Dialectica: id enim prudentiae munus est, vt pote quæ recte viuendi rationem tradit, & quid fugiendum amplectendimve sit præscribit.

A superiori definitione nihil re ipsa differt ea, quam proxima quæstione attulimus ex D.Thoma in 2.2.q. 47.artic. 5. videlicet, prudentia est recta ratio agibilium, seu habitus verus, agibilia, id est, immanentes virtus humanæ actiones, dirigens. Quoniam vero de iis, quæ agenda sunt, recte iudicare nemo potest nisi circa ea, probè affectus sit, ut alibi hoc opere monuimus: constat prudentia dictamina requirere probam voluntatis affectionem. Ideoque cum prudentia dicitur recta ratio, non intellectus solum, sed voluntatis etiam rectitudine significatur. Quam tamen rectitudinem voluntatis non exigit moralis philosophia. Vnde est quod habentem non simpliciter bonum facit, proindeque nec perfectam virtutis rationem obtinet, ut prudentia.

Moralis Philosphia cur non sit perfecta virtus.

ARTICVLVS II.

Qua ratione intelligendum sit prudentia non subesse falsum.

VRE tamen quæsierit aliquis quoniam modo prudentia dicatur ab Aristotele habitus agendi vera cum ratione, si versatur circa contingentia, quæ, ut suapte natura in utramque partem cadunt, ita iudicium intellectus fallere possunt. Pro explicatione huiusc difficultatis aduertendum est quemadmodum intellectus diuiditur in speculativum & practicum, ut ex Aristotele 3.de Animalia c. 10.tex. 49. docuit S.Thomas 1.p.q. 79.arti. 11. ita duplitem esse veritatem, alteram speculatiuam, alteram practicam. Prior spectatur penes conformitatem cognitionis siue intellectus cognoscens ad rem cognitam: de eaque intelligitur illud Aristotelis in lib. 1. Periherm. cap. 8. quia res est aut non est ideo enuntiatio vera est, aut falsa. Posterior autem, ut ad presentem locum spectat, consistit in adæquatione rationis ad appetitum rectum, ut constat ex iis, quæ tradit etiam Aristoteles lib. 6. Ethic. cap. 2. Quam appetitus rectitudinem virtutes in eo residentes præstant. Ex hac dupli veritatis notione fit, ut nullus habitus speculativus sit absolutè verus, nisi circa obiectum necessarium, & quod aliter se habere non possit, versetur: cum eius veritas à conditione obiecti dependeat. Practicus vero quamvis tendat in obiectum contingens possit nihilominus esse veritati consentaneus, si recto appetitui adæquetur, quicquid sit de conformitate ad obiectum secundum se & ex sua natura spectatum.

Duplex veritas.

In lib. Ethic. Arist.

L

HINC

*Veritas circa
quam versa-
tur prudētia.*

Hinc non difficile iam erit perspicere cur prudentia circa verum perpetuō insistat, neque vñquam erret. Nam cū supponat voluntatis rectitudinem, oportet eius actum esse verum præticè, prout habet ordinem ad voluntatem rectam, cui conformatur: & si in obiectum contingens tendat, atque adeo speculatiuē falsus deprehendi possit. v.g. quod mediocritas, quam temperantia requirit, sit in hac aut illa cibi quantitate, ex accidente est, cum in maiori, aut minori pro ratione circumstantiarum seruari queat: si tamen hæc definita quantitas sit recto appetitui conformis, utique certum est indicium, quo intellectus eam quantitatē esse mediocrem, atq; adeò eligendam præscribit, esto contingat speculatiuē falsum esse ob aliquem errorem citra culpam iudicantis.

QUESTIO II.

Vt rū actus prudentiæ eiūsque partes recte tradantur,

ARTICVLVS I.

De actibus prudentiæ.

*Prudētia non
statuit finem
virtutibus.*

Nhac dubitatione sciendum primò est prudentiam non præstituere finem virtutibus moralibus: id enim pertinet ad naturalem rationē & synderesim, quæ se habet ad prudentiam vt intellectus principiorum ad scientiam. Itaque prudentiæ munus est per se de mediis tantum, seu de iis, quæ ad finem sunt, disponere, dirigen- do nimirum alias virtutes morales circa media ad earum fines obtinendos accommodata, vt docet Aristoteles lib. 6. Ethic. c. 13. & D. Tho. in 2. 2. quæst. 47. artic. 6. vbi lege Cajetanum Scoto pro D. Thoma respondentem.

*Tres actiones
prudentiæ.*

Sunt autem tres actus ad prudentiam spectantes, vt docet Arist. 6. Ethic. c. 9. & 10. quorum primus est consultare & inquire media. Constituto enim fine, ad quem quis obtinendū animum applicat, mouet voluntas intellectum, vt inuestiget media ad illum assequendum idonea. Secundus est, iudicare quæ nam ē mediis inuentis ad finem adipiscendum magis conducant. Tertius, præcipere siue imperare vt ea, quæ indicata sunt, perficiantur, qui est actus rationis siue intellectus dirigentis mouentisque voluntatem ad executionem.

*Imperium quid
sit.*

Quo d. vt planius intelligas aduerte facta mediorum inquisitione ac iudicio, & consentiente volūtate efficaciterque eligen- te mediū illud, quod ad finem consequendum magis conducere visum est, intellectum interna quadam locutione denuntiare atque intimare quid agendum sit. Itaque imperium consistit in hac denuntiatione & intimatione, qua intellectus voluntatem eius, cui

cui imperat, ad agendum permisit. Vbi cernis ad imperium pre-requiri voluntatis consensum & efficacem electionem: rursusque ab intellectu excitari voluntatem vi huiusc consensus & electionis. Nisi enim voluntas medium eligeret, nequaquam intellectus ad agendum impelleret.

EST autem imperium actu ipsi prudentiae peculiariter conueniens, ut progressu patet, in quo ratio legis consistit, quicquid in contraria partem nonnulli asseruerint existimantes legem non ad intellectum, sed ad voluntatem pertinere, quorum opinio ex eo breviter confutatur, quia quantumlibet princeps aliquid a subditis fieri velit, etiam si de eius voluntate constet, non habet ea voluntas vim legis, nec ad eam implendam cives astringuntur, nisi deinde accedat praeceptio illa, quae per intellectum sit. Item quia lex est formaliter directio, & regula, dirigere vero pertinet ad intellectum, ut constat ex doctrina Arist. 10. Ethic. cap. 9. Quod si quis obiciat legem diuinam naturalem esse vere legem, & tamen antecedere omnem actum voluntatis diuinam, quemadmodum & scientia naturalis Dei, consideratione nostra, est prior omni actu diuinae voluntatis: quare aut legem non consistere in imperio, aut imperium non supponere actum voluntatis.

OCCURRENDVM erit cum in illo imperio legem constitui mus non loqui nos de lege naturali, quia talis est, sed de lege positiva. Re enim vera quamvis Deus non praeciperet ne quis mentiretur, quisque nostrum teneretur mendacium fugere, quia id suapte natura, & intrinseca ratione malum est: non teneretur, tamen lethalia peccata confessione expiare, nisi id Deus praecipere. Itaque si legis nomen accipiatur, prout tantum significat regulam seu mensuram actionis alicuius ad quam operans tenetur se conformare, tunc etiam dictamina iuris naturalis, & si nullum actum voluntatis, aut intimationem supponant, leges dicentur: non tamen si lex sumatur minus late, sic enim consistit in illo imperio, quod diximus. Verum utrolibet modo lex sumatur semper est actus prudentiae, atque inter ceteros principia dignitate eminens.

A R T I C U L V S II.

De partibus prudentiae quae integrantes vocantur.

QUOD ad prudentiae partes attinet, sciendum ordinari in qualibet virtute tria partium genera inueniri, nempe integrantes, subiectas, potentiales. Integrantes partes dicuntur, non quod virtutem ipsam integrant & componant, sed quod ad perfectum illius actum omnes eas concurrent oporteat. Partes subiectae virtutis appellantur, quae sub ea continentur, quo etiam pacto homo dicitur pars subiecta animali. Potentiales partes dicuntur virtutes adiunctae, quae ideo po-

*Tria partium
genera in vir-
tutibus.*

tentiales nuncupantur, quia non totam principalis virtutis potestatem in se cohibent, quemadmodum singulæ partes animi potentiales, ut intellectus, & voluntas, non includunt in se totam animi vim, & facultatem.

Partes integrantes prudenter.

Memoria.

Intellectus.

Docilitas.

Solertia.

Ratio.

Prudentia.

Circumspectio.

Cautele.

Prudentia
Solitaria.

Militaris.

Igitur partes integrates prudentiae octo numerantur à D. Thoma in 2.2.q.48. videlicet memoria, intelligentia, docilitas, solertia, ratio, prouidentia, circumspectio, & cautio. Quarū quinque priores spectant ad prudentiam, ut est habitus cognoscendi: tres autem posteriores ad eandem pertinent quatenus præcipit applicando cognitionem ad opus. Cuius diuersitatis ratio est, quia circa cognitionem tria consideranda occurunt. Primo ipsa cognitionis, quæ si præteriorum sit, dicitur memoria: si præsentium, siue ea sint contingentia, siue necessaria, vocatur intelligentia intellectusve. Non accipitur verò tunc intellectus pro ipsa potentia intelligendi præcisè, sed prout importat rectam estimationem alicuius principij moralis, à quo progressus rectæ rationis agibilium, id est, prudentiae deriuetur. Secundo occurrit ipsa cognitionis acquisitionis, quæ vel sit per disciplinam, & ad hoc spectat docilitas, qua quis redditur promptus ac facilis ad audiendas aliorum sententias: oportet enim prudentem virum, ut recte iudicet, expertorum & antiquorum audire sententias: vel sit per inventionem, ad quod pertinet solertia, cuius est repentina mediorum excogitatio. Tertiò expendi potest usus cognitionis, quo mens ex quibusdam antea cognitis ad alia cognoscenda iudicandave progreditur, quod est officium rationis, quam ad prudenter agendum apte dispositam expeditamq; esse oportet. Et vero hæc, ut recte præcipiat, tribus indiget, nimirum prouidentia, circumspectio, & cautione. Prouidentia, ut res futuras ad finem accommodare disponat & ordinet. Circumspectione, ut negotiorum circumstantias cautè diligenterque attendat. Cautione, ut impedimenta, quæ accidere possunt, declinet, ac remoueat.

A R T I C U L V S III.

De partibus subiectis, & potentialibus Prudentiae.

 V E M A D M O D V M agibile in commune latè patet, & in varias distribuitur species: ita & prudentia, quæ circa illud versatur. Hinc prudentia in commune varias partes subiectas cohibet, quarum potiores sunt quinque, nimirum prudentia solitaria, œconomica, militaris, regalis, politica. Nam vel quis sese prudenter gerit erga seipsum tantum, & hæc prudenter dicitur solitaria: vel circa multitudinem gubernandā: Quæ quidem multitudo aut ab eo dirigitur ad aliquod speciale negotium pro certo tempore, ut multitudine militū ad bellum: in hac gubernanda versatur prudentia militaris. Aut ea multitudine sub eo regimine

toto

toto vitæ tempore duratura est, quæ si sit familia, prudentia quæ ad hanc regendam constituitur, dicitur Oeconomica: si autem sit Respublica; in Principe vocatur regalis ad subditos gubernandos: in ipsis verò subditis dicitur politica, qua prudēter se gerunt Principi obtemperando communis boni gratia. Sed, ut subditis erga Principem, ita & in aliis erga eos, à quibus reguntur, sua etiam prudentia necessaria est.

PARTES autem potentiales prudentie sunt Eubulia, Synesis, & Gnomi. Nam quemadmodum tres sunt actus prudentie, vii superiorius diximus, videlicet, inquisitio mediorū, iudicium de mediis inuentis, preceptio siue imperium, ut ea, quæ iudicata sunt efficientur: in quorū ultimo prudentie vis maximè elucet: ita ad hęc tria facilè exacteque præstanta tres sunt habitus, nimirū ad media accommodata facilè inuenienda, Eubulia: ad bene iudicandum de iis, quæ lege aliqua definita sunt, Synesis: ad ferendum verò iudicium de iis, quæ non sunt lege aliqua determinata, & tamen in praxim veniunt, in quibus maior occurrit difficultas, Gnomi.

*Regalia.
Politica.*

*Eubulia.
Synesi.*

Gnomi.

DISPVTATIO NONA, DE CÄTERIS VIRTVTIBVS Moralibus.

QVÆSTIO I.

De Iustitia.

ARTICVLVS I.

Quid sit iustitia.

IN TERRA virtutes simpliciter morales principem locum obtinet iustitia, tum ratione subiecti, tum ratione obiecti. Ratione subiecti, quia cùm reliquæ morales virtutes appetitui sensituo inhäreant, ut eius perturbationes moderentur & cohibeant, ipsa in appetitu rationali, hoc est, in voluntate insidet, ut tradit Aristoteles s. Ethicor. cap. 1. Ratione obiecti, quia aliæ virtutes morales versantur per se dumtaxat, & ex proprio instituto circa bonū eius in quo sunt: at secundum iustitiam habet se quisque benè etiam erga alios, & qualitatem eis præstans, vnde & iustitia bonum alterius dicitur ab Aristotele loco citato: virtutes autem, quæ aliis honestissimæ sunt, præstantissimæ habentur, ut idem assertit in 1. lib. Rhetor. cap. 9.

*Iustitia di-
gnitas.*

*Iustitia quid sit.**Ius quid.**Ius quadruplex.**Tres virtutum conditio-*

DE F I N I T V R verò iustitia hunc in modum. *Iustitia est vir-*
tus, quæ suum cuique ius tribuit. Porro ius docente Aristotele s.
lib. Ethicor. cap. 2. nihil est aliud, quam iustum & rectum: quod
quidem in duo membra diuiditur, nempe in naturale & posi-
tiuum, seu legitimum. Ius naturale, ut definit Aristoteles s. Ethic.
cap. 7. est, quod utique eandem vim obtinet, & non quia videtur,
vel non videtur, seu quod ubique natura sua necessarium est, &
non quia alicuius arbitrio iudiciove statuitur, quale est, ut inno-
cens non occidatur. Ius posituum, seu legitimum est, quod qua-
rale, non ex ipsa natura, sed ex aliqua institutione pendet, ut
quod frumentum tanto pretio vendatur. De alia iuris distribu-
tione in ius ciuale & gentium, herile, familiare, paternum, & do-
minatuum, aliaque eiusmodi consule Arist. lib. s. Ethic. c. 6. & 7.
D. Thomam in 2. 2. quest. 57. Dicitur ergo iustitia suum cuique ius
reddere, quia iustitiae munus est, ius & æquum seruare. Ulpianus
ff. de Iustitia & iure, vberioribus verbis iustitiae naturam expli-
*catis: *Iustitia, inquit, est constans & perpetua voluntas ius suum uni-**

De h.
portio
præ di-
q. 2. a.

cuique tribuendi. in qua definitione tres conditiones omni virtuti

communes positaæ ab Aristotele lib. 2. Ethicor. cap. 4. traduntur,
 nimirum ut sciens quis agat, ut ex electione, ut perpetuò seu con-
 stanter in actione studioſa versetur. Cùm ergo Iurisconsultus ait,
Iustitia est voluntas, &c. hoc est habitus, quo quis perpetua & con-
stanti voluntate ius suum cuique tribuit: indicat in primis iusti-
tiam inhærente in voluntate: deinde eius actum scienter admini-
strari, quia quod quis ignorans facit, voluntarium non est: item
firme stabilique animo exerceri: & denique ex electione propter
honestum finem, cùm honestum sit uniuersæ suum tribuere.

ARTICULUS II.

De partibus integrantibus, & subiectis iustitiae.

Partes. inte-

RI V S de hisce iustitiae partibus, quam de eius acti-
 bus agemus, propterea quod hi absque illorum per-
 ceptione commode explicati nequeant. Partes inte-
 grantes iustitiae, si generatim loquamur, duæ sunt, ut
 tradit D. Thomas in 2. 2. q. 79. art. 1. nempe facere bonum, & de-
 clinare à malo. Vbi tamen bonum, & malum non in ea amplitu-
 dine sumi debent, qua omnibus competunt virtutibus. (Nam
 virtutes uniuersæ id commune habent, ut bonum, rectumque
 amplectantur, & malum effugiant) sed eo pacto sunt accipien-
 da, ut bonum idem sit, atque alteri debitum: malum verò idem
 quod alteri noxiū, aut incommodum est. Itaque facere bo-
 num, ut est pars iustitiae, est æqualitatem seruare in iis, quæ ad
 alterum spectant: declinare autem à malo, est æqualitatem non
 corrumpere.

Q u o d

Q u o d ad partes iustitiae subiectas attinet, distribuitur pri-
mum iustitia in generalem & particularem ex doctrina iuriscon-
sultorum, & Arist.lib.5. Ethicor.cap.1.& lib.3. Politicor.cap.5.&
D.Chrystostomi homil.15.in Matth.iustitia generalis, quæ etiam
legalis dicitur, est, qua quis iuste se habet circa bonum commune
Principis, vel Reipub. quod Aristoteles citat^h loco vocat iustum
legitimum, & legale, utpote quod leges præcipue intendunt, cum
boni communis gratia sanciatur. Iustitia particularis est, qua quis
iuste se habet circa bonum particulae alterius.

*Partes subie-
cta.*

*Læges cōmune
bonū spectat.*

R U R S V M diuiditur iustitia in distributiuam, & commutati-
uam. Distributiua est, quæ in recte distribuendo versatur. Hæc
autem in duo membra secatur, in remuneratiua, & punitiuam.
Remuneratiua est, quæ iubet honores, magistratus, munera, &
beneficia, aliisque id genus pro cuiusque dignitate & meritis se-
cundum Geometricam proportionem dispensare. Punitiuam est,
quæ similiter nocentes, ut par est, suppliciis affici iubet. Commu-
tatiua iustitia est, qua quisque recte se habet in commutationibus,
suum cuique reddendo secundum Arithmeticam proportionem.
Ad hanc pertinent contractus, emptiones, yadimonia, locationes,
restitutiones, aliisque eiusmodi.

*Iustitia re-
munerativa.*

*Punitua.
Commutativa.*

*De hisce pro-
portionibus su-
per disputa. 7.
q.2.art.2.*

ARTICVLVS III.

De actibus iustitiae commutatiua.

M i s s i s actibus distributiæ iustitiae, propterea
quod nulla fere in eis dignoscendis sit difficultas.
Commutatiæ duodecim potissimum actus nume-
rantur. Primus est emptio; secundus venditio; tertius
vslusfructus, quo quidem dicitur quis habere ius vrendi, ac fruēdi
rebus alicuius salua earum substantia, ut habeatur ff. de Vslusu &
& Instit. eodem tit. vt qui habet vsumfructum agri, vel horti po-
test non solùm fructus edere: sed etiam vendere, & agrum vel
hortum alteri locare. Quartus est nudus vslus, quo quis habet ius
vrendi rebus alienis salua earum substantia, non tamen fruendi.
Itaque, ut habetur Instit. de Vslu & habit. minus iuris est in vslu,
quam in vslu fructuum. Námque ille vti dicitur, cui tantum illis
vesci licet, vel sui alere armenta: non tamen illa aliter distrahere
potest, ut vendere fruētus, aut agrum locare. Quintus est locatio
(passiuam intellige) quæ est acceptio rerum mobilium, quas non
solùm reddere tenetur is, cni locatio fit: sed etiam pro vslu earum
satisfacere. Sextus est conductio, quæ est acceptio rerum immo-
bilium sub certo pretio: quas etiam restituere tenetur is, qui eas
pretio vrendas accepit. Septimus depositum, scilicet potius actio de-
ponendi, qua res alicui traditur, non ad vslum, sed ad conserua-
tionem. Octauus est pignoris acceptio, cum res traditur non ad
vslum,

*Emptio.
Venditio.
Vslusfructus.*

Nudus vslus.

Locatio.

Conductio.

*Deponendi
actio.*

*Pignoris ac-
ceptio.*

vsum, sed cum obligatione restituendi soluto eo, cuius gratia pignus accipitur. Nonus est *Fideiusio*, cùm sit promissio soluendi reddendique aliquid pro alio, si modo ille non soluat. Decimus est promissio simplex, quam videlicet non antecedit petitio promissionis. Undecimus est *stipulatio*, quæ est promissio alicuius præcedente promissionis petitione. Duodecimus est *transactio*, quæ est concordia circa rem litigiosam, seu in qua lis præcessit. Denique pacta omnia, & conuentiones pertinent ad iustitiam commutatiuam, omnésque contractus innominati, quales sunt, Do ut des, Facio ut facias. Do ut facias, Facio ut des.

ARTICULUS IV.

De partibus potentialibus iustitiae.

AM verò potentiales partes iustitiae hæ potissimum numerantur, religio, pietas, obseruantia, obedientia, veritas, gratitudo, liberalitas, affabilitas, amicitia.

RE L I G I O est virtus, qua quis rectè afficitur ad Deum colendum ac venerandum. Eius duo sunt actus interni, Deuotio, & Oratio: externi sex, Adoratio, Sacrificium, Votum, Iuramentum, Adiuratio, Laus. Deuotio, est actus voluntatis patræ ad præstanta ea, quæ ad Dei cultum & gloriam spectant. Oratio, est petitio decentium à Deo. Adoratio, est qua non solum mente, sed externa etiam corporis significatione Deo reuerentiam exhibemus. Sacrificium latè sumptum, quod varias species continet, est oblatio, quæ Deo aliquid exteriùs offertur, ad eum placandum, siue ut eius nos imperio subditos esse profiteamur. Votum, est deliberata promissio de aliquo bono facta Deo. Iuramentum, est, quo Deum, ut testem assumimus in alicuius rei confirmationem. Adiuratio, est inuocatio diuini nominis, qua quempiam, deprecando, aut compellendo, ad aliquid faciendum non faciendūme inducimus. Laus, est assumptio diuini nominis in vocali cantu.

PI E T A S, est per quam sanguine coniunctis, patriæque benevolis officia & cultum exhibemus. Obseruantia, est, qua dignitate præstantibus honorem, cultumque deferimus. Obedientia, est, qua voluntas prompta & facilis redditur ad superioris præcepta implenda. Veritas, est, qua quis verbis & factis talem se demonstrat, qualis in se est. Gratitudo est, qua iis, qui de nobis benemeriti sunt, gratiā non solum habemus & agimus, sed etiam, cùm possumus, referimus. Liberalitas est, qua quis dispensat pecunias in usus bonos sibi, suisque, & aliis. Intellige autem nomine pecuniarum omnia, quæ simile æstimantur, ut declarat Aristoteles lib. 4. Ethicor. cap. 1. Affabilitas, est qua quis in communi hominum consuetudine, & congressu mediocriter, & ut decet,

vti decet, se habet, studet; quatenus potest, omnibus benignè obsequi. Amicitia est, qua aliqui mutuam, apertamque benevolentiam habent, & se viciissim bonis affici volunt ob aliquod bonum, & non ob solam iucunditatem. Definitionem hanc pertrahat Aristoteles lib. 8. Ethic. cap. 2. Vnde licet colligere discrimen inter affabilitatem, & amicitiam. Namque affabilitas est tam erga notos, quam ignotos: amicitia erga notos dumtaxat. Item affabilitas in sermone, & vita consuetudine versatur: amicitia potissimum in affectu. Ait vero Aristoteles amicitiam non esse propter solam iucunditatem, utilitatemve, sed propter bonum virtutis: quia amicitia, quæ alia commoda & emolumenta consequatur, vera solidaque amicitia non est.

Armenia.

Q V A E S T I O I I .

De fortitudine.

A R T I C V L V S I .

Quid sit fortitudo, qui eius actus.

DE fortitudine disputat Plato lib. 21. qui inscribitur Laches. Arist. lib. 3. Ethic. à c. 6. D. Ambrosius lib. 1. de Offic. à c. 35. D. August lib. de Beata vita. Philo Iudæus lib. 1. Allegor. D. Thom. 2. 2. q. 123. Aduerte, in primis fortitudinem dupliciter sumi. Vno modo, ut importat quandam animi firmitatem, & constantiam ad honestas actiones obeundas: quia ratione est communis conditio cuiuslibet virtutis, quia ut docet Aristoteles secundo Ethic. cap. 4. Virtutis est firmiter immobiliterque agere. Secundum hanc usurpationem agit D. Gregor. de Fortitudine lib. 7. Moral. cap. 9. Alio modo accipitur Fortitudo, prout designat firmitatem animi in suscipiendis periculis laboribusque perferendis. Quomodo est specialis virtus vendicans pro obiecto timorem, & audaciam, quæ in praedictis rebus existunt. Proindeque definitur ab Arist. lib. 2. Ethico. cap. 7. & lib. 3. cap. 6. Mediocritas circa metum & audaciam, hoc est, virtus, quæ in metu & audacia moderandis posita est. Vnde intelliges fortitudinem residere in appetitu irascendi: quandoquidem metus & audacia ad istiusmodi appetitum pertinent.

S V N T autem duo actus fortitudinis, sustinere, & aggredi. Nam cum fortitudo circa audaciam & timorem versetur; timorem reprimit, difficultatem sustinendo: audaciam vero, aggrediendo, moderatur. Ex his autem duabus prestantior est sustinentia, quam aggressio: ut docet Aristoteles lib. 3. Ethico. cap. 9. Et enim magis arduum est timorem reprimere: quod fit sustinendo, quam audaciam refrenare, quod aggrediendo fit. Nam ipsum periculum, quod

In lib. Ethic. Arist..

M. est.

Fortitudo
quid.Duo actus for-
titudinis.

est obiectum audaciæ, & timoris, cùm ex se conferat aliquid ad reprimendam audaciam, nihil tamen iuuat ad cohibendum, sed ad augendum potius timorem.

*Martyrium ac
tius fortitudi-
nis.*

Obiectio.

Schluss.

INTEGR particulates verò actus fortitudinis principem locum obtinet martyrium. Nam fortitudinis est firmare animum in bono contra timorem: martyr autem firmatur in bono fidei, ac religionis contra timorem rei omnium acerbissimæ maximeq; formidolosæ, videlicet mortis. Quod si quis obiiciat martyrium videri potius actum charitatis, quam fortitudinis, iuxta illud Ioannis 5. Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis: tum quia est actus omnium virtutum perfectissimus: cæteris autem virtutibus excellentior est charitas. Occurrentum martyrium esse actum fortitudinis, tanquam eius à qua immediate, & vt à suo proprio motu seu habitu elicetur: charitatis autem tanquam illius, à qua vt à motu principali, ac per modum virtutis imperantis progreditur. Ac secundum hanc posteriorem considerationem attribui charitati, esseq; præstantissimum actum omnium virtutum, & in quo perfectio charitatis maximè enirescit, propterea quod tunc quisq; maiorem sui amoris significationem det, cùm eius, quem amat, causa rem sibi chariorem contemnit, qualis est vita, quam homines inter omnia alia præsentis vitae bona plus amant. Lege D. Cyprianum in Epist. ad martyres & confessores D. August. in lib. de sancta virginitate.

ARTICVLVS II.

De partibus fortitudinis.

*Partes inte-
grantes forti-
tudinis.*

Iduas qual.

*Magnificens
quid.*

 A B E T fortitudo partes integrantes potissimum quatuor, fiduciam, magnanimitatem, magnificentiam, patientiam ad quam spectat longanimitas: & perseverantiam ad quam pertinet constantia. Harum numerus ita colligitur. Actus fortitudinis, vt supra dicimus, duo sunt, aggredi & sustinere. Ad aggrediendum verò duo sunt necessaria: unum ad animi præparationem, ob quam ponitur fiducia seu magnanimitas, qua quis parato promptoq; animo est, ad re: arduas & difficiles aggrediendas. Vnde fiducia, siue fidentia, vt Cicero lib. 2. de Inventione definit est, per quam magnis & honestis in rebus multum ipse animus in se fiduciæ certa cum spe collocavit. Exigitur quoque alterum in aggrediendo, idq; ad operis administrationem: nimirum vt animus in re, quam semel est aggreditus, non succumbat. Ob idq; additur magnificentia, quæ, vt idem auctor explicat, est rerum magnarum & excelsum cùm animi ampli quadam & splendida propositione agitatio & administratio. Potè, si haec duæ virtutes ad materiam fortitudini

titudini peculiarem, ut ad mortis pericula referantur, erunt partes integrantes fortitudinis: quia sic ipsam fortitudinem quasi integrant & componunt. Quod si alias specent materias, in quibus minor est difficultas, ut magnos sumptus & honores: erunt tunc partes fortitudinis potentiales: propterea quod non in se includunt totam fortitudinis vim & potestatem; & tamen ad perfectum illius habitum exiguntur: sicque magnanimitatem circa magnos honores versari affirmat Aristoteles lib. 4. Ethicorum, capit. 3. magnificantiam vero circa magnos sumptus, eodem libro cap. 2.

I A M vero ad alterum fortitudinis actum, videlicet ad sustinendum, duo similiter requiruntur. Alterum est, ne animus propter impendentium malorum difficultatem tristitia frangatur: & ob id constituitur patientia, quae ut Cicero loco ante citato definiit, est honestatis, aut utilitatis causa rerum arduarum, ac difficilium voluntaria & diuturna perseveratio. Huic autem iungitur longanimitas, qua quis res magnas, quae procul absunt, sperat.

Vnde fit, ut longanimitas cum magnanimitate, secundum quam qui res magnas, quibus dignus sit, debet sibi (citra omnem tamen instantiam) iudicat, magnam habeat cognitionem. Conuenit tamen cum patientia, quia diuturna rei magna expectatio tristitiam parere consuevit: ad quam a quo animo ferendam patientia indigemus. Alterum, quod ad praedictum actum requiritur, est, ne ex diuturna rerum difficilium perseveratione ab incepto animus desistat: ideoque perseverantia additur, quae definitur in ratione bene considerata, stabilis & perpetua permanensio. Perseverantiae denique iungitur constantia: quae inter se partim conueniunt, partim differunt. Conueniunt, quatenus beneficio utriusque in bono aliquo permanemus: differunt, quia perseverantia resistit difficultati, quae ex diuturnitate temporis oritur: constantia vero difficultati, quae ex aliquo uestro impedimento proficiuntur. Haec quoque duas virtutes si ad specialem fortitudinis materiam referantur, erunt partes quasi integrantes fortitudinis: si ad res alias difficiles, in quibus tamen minus est negotij, erunt partes potentiales eiusdem, videlicet a fortitudine distinctae, & tamen ei coniunctae, sicuti secundarie principali, ut explicat D. Thomas in 2. 2. qnæst. 128. artic. 1. Partes

autem fortitudini subiectæ, nullæ traduntur, quia

versatur circa materiam valde specialem, quæ

plures virutes specie distinctas con-

stituere nequit, ut eodem

loco S. Thomas.

docet.

Patientia.

Longanimitas.

Perseverantia.

Constantia.

QVÆSTIO III.

De temperantia.

ARTICVLVS I.

Quid sit temperantia, & quæ eius partes integrantes.

DE temperantia differuit Plato in Charmide, Aristoteles lib. 3. Ethic. à cap. 10. & lib. 1. Mag. Moral. cap. 22. D. Ambrosius lib. 1. Officiorum à cap. 43. Clemens Alexandrinus lib. 2. Strom. D. Isidor. lib. Etym. Seneca libro de quatuor virtutibus, D. Thomas in 2. 2. quæst. 141. Porro quemadmodum fortitudo circa timorem & audaciam, præcipue verò circa mortis pericula versatur, ita & temperantia in voluptatibus sensuum & doloribus moderandis posita est: sed præcipue in temperandis tactus & gustus delectationibus, quæ maiores sunt. Itaque temperantia ex doctrina Aristotelis lib. 3. Ethic. cap. 10. sic definitur. Temperantia est mediocritatis circa tactus gustusq; voluptates, & circa dolores.

SUNT autem partes temperantiae quasi integrantes duæ, verecundia, & honestas. Verecundia, de qua Aristot. lib. 4. Ethic. c. 9. licet propriè virtus non sit, quia passioni magis, quam habitui similis est: virtus tamen appellatur ea significatione, qua quidquid in humanis actibus, vel affectibus laudabile est, virtutem dicimus: quæ hunc in modum definitur ab Aristotele loco citato. Verecundia est metus quidam dedecoris & infamiae: quo nimis ad id, quod turpe, & temperantiae contrarium est, fugendum inducimur. Honestas verò est excellentia quædā honore digna ob spiritualem pulchritudinem, qua quis id, quod turpe & indecorum est, repellit.

ARTICVLVS II.

De partibus subiectis, & potentialibus temperantiae.

ARTEs temperantiae subiectæ quatuor numerantur, abstinentia, sobrietas, castitas, & pudicitia: quarum duæ priores in iis voluptatibus, quæ cibo & potu capiuntur, mediocritatem constituunt: posteriores verò duæ in iis, quæ ad generationem pertinent: de quibus D. Thomas in 2. 2. q. 141. & sequentibus. Igitur abstinentia est virtus, quæ in ciborum delectatione mediocritatem constituit. Sobrietas est virtus, quæ delectationes potus moderatur. Castitas est virtus, quæ con-

Temperantia
obiectum.

Temperantia
quid sit.

Verecundia.

Honestas.

Abstinentia.
Sobrietas.
Castitas.

concupiscentiam, rationis moderamine cohibet. Ea verò triplex est, virginalis, vidualis, & matrimonialis. Pudicitia est virtus cohíbens voluptates eas, quæ reperiuntur in Venereorum signis, quælia sunt impudici aspectus & oscula.

Pudicitia.

POTENTIALES autem partes temperantiae, decem potissimum sunt. Continentia, consuetudo, clementia, modestia, humilitas, studiositas, moderatio, eutrapelia, ornatus, simplicitas. Continentia, de qua Arist. lib. 7. Ethicor. est per quam prauis ac vehementibus cupiditatibus ad tactum spectantibus aliquis resistit. Sic autem sumpta continentia non est perfecta virtus, ut alibi monuimus. Mansuetudo, de qua Aristoteles libro quarto Ethicor. cap. 5. est virtus, quæ iram moderatur. Clementia est virtus, quæ externis punitionibus modum adhibet. Cum hac iungitur misericordia, quæ est virtus, qua alienæ miseriæ, quantum possumus, subuenimus. Itaque dissident clementia & misericordia, quod ad illam spectet pœnatum subtractione, ad hanc beneficiorum collatione, alicuius miseriæ subuenire. Modestia est virtus, quæ circa mediocres honores moderandos versatut. Humilitas est virtus, quæ hominis cupiditatem cohibet, ne in res magnas & excelsas immoderatè tendat, sed potius ad infimas se deiiciat. Studiositas est virtus, quæ sciendi cupiditatem temperat. Moderatio, quæ modestia etiam dicitur, est virtus, quæ corporis motum gestumque componit. Eutrapelia est virtus, qua quis in ludis & iocis moderatè, atque ut deget, sese habet. Ornatus est virrus, quæ corporis habitum, vestitumque moderatur. Huic adiungitur simplicitas, quæ nimiæ in hisce rebus inquirendis, & concinnandis sollicitudini modum ponit. Ex quibus etiam iam patet, qui sint actus temperantiae. Hæc cur sim breuitéque

*Continentia.**Mansuetudo.*
*Clementia.**Misericordia.**Modestia.**Humilitas.**Studioitas.**Moderatio.*
*Eutrapelia.**Ornatus.**Simplicitas.*

hoc loco dicta sint, quæ si enucleatè, & prout rerum

dignitas postular, explicanda forent, haud

dubie multò longiores essemus, quam

necessaria, & ob eas causas, quas

alibi exposuimus, affe-

ctata breuitas!

patiatur.

Laus Deo, & B. Virginis matri.

I N D E X

S V P E R I O R V M DISPV TATIONVM, ET QVÆSTIONVM IN ETHICA Aristotelis ad Nicomachum.

DISPV TATIO I.

De bono.

Quæstio I. Vtrum bonum rectè definiatur id, quod omnia appetunt. pag. 6

Quæstio II. Vtrum omnis appetitio feratur in bonū. p. 11

Quæstio III. De diuisione boni in commune. p. 13

DISPV TATIO II.

De fine.

Quæstio I. Vtrum finis & bonum, idem sint. p. 15

Quæstio II. Vtrū omni ac soli nature intellectuali cōueniat agere propter finem. p. 17

Quæstio III. Sit ne aliquis ultimus finis humanarum actionum annon. pag. 19

DISPV TATIO III.

De fœlicitate.

Quæstio I. Vtrum fœlicitas consistat in bonis externis. p. 21

Quæstio II. Vtrum fœlicitas consistat in bonis corporis. p. 23
Quæstio III. Vtrum beatitudo consistat in animi operatione. p. 26
Quæstio IV. Vtrum ad fœlicitatē externa bona requirantur. p. 31

DISPV TATIO IV.

De tribus principiis humana-
rum, actuum, voluntate,
intellectu, & ap-
petitu.

Quæstio I. Vtrum omnes actus humani à libera voluntate pro-
ficiantur. p. 33

Quæstio II. Vtrum voluntas intel-
lectum, an intellectus voluntā-
tem moueat. p. 35

Quæstio III. Vtrum voluntas mo-
ueat omnes alias potentias ad
actus suos exercendos. p. 37

Quæstio IV. Vtrum appetitus sen-
situs moueat voluntatē. p. 42

DISPV TATIO V.

De bonitate & malitia huma-
narum actionum in
genere.

I N D E X.

<i>Quæstio I. Vtrum bonitas & malitia humanarum actionum petenda sit ab objeto, an non.</i>	<i>Etè se habeat.</i>	<i>p. 61</i>
<i>Quæstio II. Vtrum bonitas & malitia humanarum actionum pendeat etiam à circunstantiis.</i>	<i>Quæstio III. Vtrum virtus moralis in mediocritate consistat.</i>	<i>p. 64</i>
	<i>Quæstio IV. Vtrum virtutes morales sint inter se connexæ.</i>	<i>p. 69</i>
	<i>Quæstio V. Vtrum in appetitu sensitivo aliquæ virtutes insint.</i>	<i>p. 73</i>
	<i>Quæstio VI. Sitne apta virtutum diui- sio, an non.</i>	<i>p. 77</i>
 D I S P U T A T I O V I .		
De affectibus animi, qui passiones vocantur.		
<i>Quæstio I. An appetitus sensitivus rectè diuidatur in concupiscibilem, & ira- scibilem.</i>	<i>p. 49</i>	
<i>Quæstio II. An uterque appetitus sensi- tivus in corde sedem habeat.</i>	<i>p. 53</i>	
<i>Quæstio III. Vtrum definitio passionis re- ctè se habeat.</i>	<i>54 p</i>	
<i>Quæstio IV. Vtrum passiones cadant in animum sapientis.</i>	<i>p. 57</i>	
<i>Quæstio V. virum animi passiones rectè à Philosophis numerentur.</i>	<i>p. 58</i>	
 D I S P U T A T I O V I I .		
De virtutibus in com- mune.		
<i>Quæstio I. Vtrum definitio virtutis re-</i>		
<i>Quæstio II. De iustitia.</i>		<i>p. 85</i>
<i>Quæstio III. De fortitudine.</i>		<i>p. 89</i>
<i>Quæstio III. De temperantia.</i>		<i>p. 92</i>
 D I S P U T A T I O V I I I .		
De prudentia.		
<i>Quæstio I. Vtrum prudentia rectè ab Aristotele definita sit.</i>		<i>p. 80</i>
<i>Quæstio II. Vtrum actus prudentie eiisque partes rectè tradantur.</i>		<i>p. 82</i>
 D I S P U T A T I O I X .		
De feliquis virtutibus moralibus.		

I N D E X

I N D E X

R E R V M P R A E C I
P V A R V M , Q V A E S V P E R I O

R I B V S Q V A E S T I O N I B V S I N

Ethica Aristotelis ad Nicomachum.
continentur.

*In quo numerus paginam indicat, p. principium,
m. medium, f. finem.*

Actus.

C r. v. m. dici humanum dupliciter.	p. 34 p
Actus humani profici- cuntur à libera homi- nis voluntate.	p. 34. m
Aetus, quos somniantes & mente capti edunt, licet sint hominis, non tamen di- ci humanos.	ibid.
Aetus humani num bonitatem & mali- tiam ab obiecto capiant.	p. 44. p
Aetus humanus in commune spectatus diuiditur in bonum, malum, & indiffe- rentem.	p. 45. m
Aetus humanus in singulari indifferens a bonum & malum non datur. p. 45. f	
Vnus, id est actus internus num succes- sive bonus, & malus esse queat.	p. 49. p
All. n. m. moralium honestas non est re- ducenda ad insectilia Mathematica.	
	p. 65 p
Actus prudentiae qui.	p. 82. p
Actus imperantiae qui.	p. 93. f
Actus fortitudinis qui.	p. 89. p
Appetitus.	
Appetitus triplex.	p. 10. m
Appetitus sensitivus quo sensu dicatur inclivari ad malum.	p. 11. m

Quo appetitu omnia bonum appetant.
p. 10. m

Appetitus num possit in malum tendere.
p. 12. m

Appetitus sensitivus num possit per se
mouere membrq, absque motione vo-
luntatis.

Appetitus quo pacto à voluntate mo-
veatur.

Appetitus sensitivum recte diuidi in con-
cupiscibilem & irascibilem.

Appetitus concupisibilis nobilior irasci-
bili.

Appetitus irascibilis minister concipi-
scibilis.

Appetitus concupisibilis obiectū. p. 50. f

Appetitus sensitivus, cur duplex, cum

intellectivus vnuus sit.

Appetitus irae & concupiscentiae resi-
dent in corde, nō tamen in eadem eius

parte.

Appetitum concupisibilem ubi colloca-
rit Plato.

Appetitus sensitivus motus semper habet
adiunctam corporis transmutationem.

p. 55. f

In appetitu sensitivo quae virtutes insint.

p. 75. p

Bonitas.

I N D E X.

Bonitas & bonum.	Felicitas.
Bonitas & malitia humanorum actuum vnde petenda. pag. 44.p	Felicitas quid sit. p. 21.m
Bonitas & malitia humanorum actuum, an pendeat à circumstantijs. pag. 46.f	Veterum dissensio circa felicitatem. ibid.
Bonorum an recte definiatur id, quod om- nia appetunt. pag. 7.p	Felicitatem non consistere in diuitiis. p. 22.m
Boni variae definitiones. pag. 7.f	Non in potentia. p. 22.m
Bonum quid formaliter significet. p. 9.f	Non in honore. p. 23.p
Bonum, & perfectum quo differant. ibid.	Non in gloria, seu fama. ibid.
Bonum qua ratione dicatur diffusum sui. ibid.	Non in bonis corporis. p. 24.f
Nam in bonum omnis appetitio feratur. pag. 11.m	Non in voluptate. p. 25.p
Bona animi. p. 26.f	Felicitas consistit in operatione. p. 26.f
Boni variae divisiones. p. 13.f	Quae sit haec operatio. p. 28.p
Bonum & finis quo differant. p. 15.p	Felicitas supernaturalis huius vita in quo sit posita. p. 29.p
Bonum, & malum morale sunt differen- tiae essentiales actuum humanorum. p. 44.f	Felicitas supernaturalis alterius vita est in intuitiva contemplatione divinae naturae. p. 28.f
Bonum arduum obiectum appetitus ira- scibilis. p. 50.f	Felicitas naturalis huius vita duplex, speculativa & practica. p. 28.m
Bonum quodlibet particulare, est qua- dam participatio summi boni. p. 20.f	In quo vtraque consistat. p. 29.m
Circumstantiae.	Felicitatis definitio ab Aristotele tradi- ta. p. 30.p
Circumstantiae humanarum actionum quot sint. p. 46.f	Ad felicitatem politicam quo pacto ex- terna bona requirantur. p. 32.m
Circumstantiae vnde dictae. ibid.	Finis.
Numerus actuum non est circumstantia. p. 47.m	Finis & bonum quo discrepant. p. 15.f
Circumstantiarum quedam notabiliter au- gent bonitatem vel malitiam actionum moralium, quedam non. ibid.	Finis & bonum quot modis inter se com- parari queant. p. 15.f. 16.p
Quænam circumstantiae specie differant. ibidem.	Agere propter finem quo pacto toti na- turæ conueniat. p. 17.m
Circumstantia mutans speciem non est cir- cumstantia respectu actus, cui speciem tribuit. p. 48.m	Agere propter finem quo modo soli na- turæ intellectuali competat. p. 18.p
Ethica.	Res cognitionis expertes ut tendant in finem. ibid.
Ethicæ subiectum. p. 3.f	Dari aliquem finem ultimum humana- rum actionum, quo pacto demonstre- tur. p. 18.f
Ethicæ ordo inter cæteras partes mora- lis philosophiae. p. 4.m	Finis duplex, obiectivus, & formalis. p. 18.m
Controversia de auctore Ethicorum ad Nicomachum. p. 5.m	Omnis appetitio tendit in finemulti- mum. p. 19.f
Distributio librorum Ethicorum ad Ni- comachum. p. 6.m	Non esse incommodum dari progressum infinitum in finibus accidentaliter subordinatis. p. 18.f
Index lib. Ethic. Arist. N	Fortitudo.
	Fortitudo dupliciter sumitur. p. 89.m
	Forti

I N D E X.

- Fortitudinis pressæ acceptæ definitio.* p. 88.m
Fortitudinis duo principes actus. p. 90.p
Fortitudinis actus martyrum. ibid.
Fortitudinis partes integrantes. ibid.f
Fortitudinis partes potentiales. p. 91.f
Fortitudo non habet partes subiectas. p. 92.
 Habitus.
Habitibus ad tria indigemus, ad uniformitatem actionum: ut actio in promptu: ut cum voluptate operemur. p. 62.p
Repentina ex habitu. ibid.
Ratio habitus ex intrinseca ratione conuenit virtuti. p. 62.f
Non in habitu, sed in operatione felicitas consistit. p. 26.m
In naturalibus nobilior est actus habitu. p. 27.f
Habitus vitiosus non concurrit per se ad actionem studiosam. p. 64.p
Habitus honesti in appetitu duo praestat munia. ibid.
Habitus fortitudinis, & temperantiae non sunt in Angelis. p. 76.m
Habitus virtutum moralium in beatis. p. 77.p
Habitus virtutum intellectualiū. p. 77.m
 Ius, & iustitia.
Ius quid. p. 86.p
Ius quatuorplex. ibid.
Ius naturale. ibid.
Ius positum. ibid.
Iustitiae dignitas. p. 85.f
Iustitia quid sit. p. 86.p
Iustitiae partes integrantes. p. 86.f
Iustitiae partes subiectæ. p. 87.p
Iustitia legalis. ibid.
Iustitia particularis. ibid.
Iustitia remunerativa, & punit. p. 87.m
Iustitia commutativa. ibid.
Iustitiae commutativa actus. ibid.
Iustitiae partes potentiales. p. 88.p
Iustitia residet in voluntate. p. 74.m
 Mediocritas.
Mediocritas duplex. p. 64.f
In mediocritate virtus. p. 65.p
Mediocritas aliter in iustitia atque in cæteris virtutibus spectanda. p. 66.p
Mediocritas virtutum non est in indubibili, ut Stoici putabant. p. 65.p
Mediocritas iustitiae. p. 66.p
 Passio.
Passio quot modis accipiatur. p. 55.m
Passio pro affectione appetitus sensitivi, quo pacto definiatur. p. 56.p
Passiones non propriæ ad appetitum rationalem pertinere. p. 56.m
Passiones non esse indicia, opinionem rite, ut Chrysippus diebat. ibid.
Passiones etiam in animū sapientis caderē cōtra Stoicorum dogmata. p. 58.m
Peripateticorum & Stoicorum dissensio de passionibus animi. p. 57.p
Passiones vtrū sint ægritudines. p. 58.m
Passiones quot sint. p. 59.p
Quæ passiones pertineant ad appetitum concupisibilem, quæ ad irascibilem. p. 59.f, 60.p
 Philosophia moralis.
Philosophia moralis necessitas. p. 3.p
Philosophia moralis institutum & finis. ib.
Philosophia moralis partes. p. 3.m
Philosophia moralis subiectum. p. 3.f
Philosophia moralis libri ab Aristotele editi. p. 5.p
Philosophia morali quantum excelluerit Aristoteles. ibid.
Philosophia moralis cur non sit perfecta virtus. p. 81.p
 Prudentia.
Prudentiae encomium. p. 80.m
Prudentiae definitio. ibid.
Prudentia habitus practicus. ibid.
Prudentiae cur non substitutum. p. 81.p
Prudentia circa quam veritatem versetur. p. 81.f
Prudentiae actus, tres præcipui. p. 82.f
Prudentia non statuit finem virtutibus. ibidem.
Prudentia, actus sex. p. 83.p
Prudentiae partes integrantes. p. 83.f
 Pruden-

I N D E X.

- p. 65.p
 atque in
 i. p.66.p
 in indiui-
 p.65.p
 p.66.p
 p.55.m
 sensitiui,
 p.56.p
 titum ra-
 p.56.m
 ionemve,
 ibid.
 tis cade-
 p.58.m
 diffensio
 p.57.p
 p.58.m
 p.59.p
 petitum
 scibilem.
 p.3.p
 finis.ib.
 p.3.m
 p.3.f
 aristotele
 p.5.p
 celluerit
 ibid.
 perfecta
 p.81.p
 p.80.m
 ibid.
 ibid.
 p.81.p
 verze-
 p.81.f
 p.82.f
 tutibus.
 p.83.p
 p.83.f
 Pruden-
- Prudentiae partes subiectæ, & potentia-
 les. p.84.f
 Prudentiae vinculo neEuntur virtutes
 morales. p.71.p
 Prudentia circa internos actus præcipue
 versatur. p.78.p
 Temperantia.
 Temperantia obiectum. p.92.p
 Temperantia quid sit. p.92.m
 Temperantiae partes integrantes. ibid.
 Temperantiae partes subiectæ. p.92.f
 Temperantiae partes potentiales. p.93.p
 Temperantia residet in appetitu concu-
 piscibili. p.74.m
 Temperantiae actus. p.93.f
 Virtus.
 Virtutis definitio tradita ab Aristotele
 explicatur. p.61.f
 Virtus ex sua intrinseca ratione est habi-
 tus, contra Sotum. p.62.m
 Virtutum habitibus ad tria indigemus.
 p.62.p
 Virtus moralis consistit in mediocritate.
 p.64.f
 Virtutes quo sensu dici possint esse, aut
 non esse homini naturales. p.67.p
 Virtutum variae diuisiones. p.77.m
 Virtutes acquisitæ. p.79.p
 Virtutes infusæ. ibid.
 Virtutes acquisitæ, quo pacto nostris
 actibus comparentur. p.68.p
 Virtus moralis unde dicta. p.78.p
 Dantur virtutes morales infusæ per se.
 p.79.f
 Virtutum moralium triplex gradus. p.80.m
 Virtutes morales inter se cōnexæ. p.70.m
 Virtutes morales num inter se aequales
 sint. p.71.f
 Virtutum moralium quædam perficiunt
 hominem secundum communem vitæ
 statum, quædam non. p.72.m
 quæ Virtutes hærent in appetitu sensiti-
 uo, quæ non. p.79.f
 Virtutum diuisio in intellectuales, &
 morales. p.77.p
 Virtutum intellectualium ali.e contem-
- templatiue, ali.e practicæ. p.77.m
 Virtutes practicæ quæ sint. p.77.f
 Virtutes speculatiue quæ. p.77.m
 Virtutes cardinales quatuor Paradisi flu-
 minibus significat.e. p.78.m
 Voluntas.
 Voluntas unum e principiis humanorum
 ætuum. p.33.p
 A voluntate est formalis libertas, licet
 radix libertatis sit in intellectu p.34.m
 Non omnes actiones voluntatis sunt im-
 manentes. p.38.m
 Voluntas quo pacto moueat intellectum.
 p.35.m
 Voluntatem quomodo intellectus mo-
 ueat. p.35.f
 Voluntate intellectus nobilior. p.36.m
 Voluntas nihil appetit, nisi quod ei ab in-
 tellectu proponitur. p.36.p
 Non omni intellectus actioni preire mo-
 tum voluntatis. ibid.
 Voluntas mouet actiue alias potentias,
 que suapte natura eius imperio sub-
 duntur. p.37.m
 Non tamen eas mouet per aliquam pra-
 uiam excitationem. p.37.m
 Voluntas mouet alias potentias concur-
 rendo cum illis tanquam causa univer-
 salior. p.38.p
 Voluntas ut mouet sens' internos. p.38.m
 Voluntas ut mouet appetitū sensituum.
 p.39.m
 Voluntas ordinariè non mouet appetitum
 sensituum immediate. p.40.p
 Voluntas ut mouet mēbra externa. p.40.m
 Voluntas nū mēbra externa moueat absq;
 interuentu appetitus sensitui. p.40.f
 Voluntas quando mouet appetitum per
 redundantiam. p.40.m
 In volūtate q; virtutes insideat. p.74.m
 Voluptas.
 Veterum dogmata de voluptate. p.25.p
 qui in Voluptate fælicitatem posuerint.
 ibidem.
 Refellitur hic error.
 Voluptatem parit ha'itus. p.62.p